

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**ÖZEL EĞİTİM MESLEK LİSELERİNDEKİ İŞİTME
ENGELLİ ÖĞRENCİLERİN DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK
BİLGİSİ DERSİNDE KARŞILAŞTIKLARI PROBLEMLER
(KAYSERİ, İZMİR, SAMSUN İLİ ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Zeynep Büşra ÖNEL**

**Danışman
Prof. Dr. Osman TAŞTEKİN**

Eylül 2022, ERZİNCAN

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIMÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**ÖZEL EĞİTİM MESLEK LİSELERİNDEKİ İŞİTME
ENGELLİ ÖĞRENCİLERİN DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK
BİLGİSİ DERSİNDE KARŞILAŞTIKLARI PROBLEMLER
(KAYSERİ, İZMİR, SAMSUN İLİ ÖRNEĞİ)**

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
Zeynep Büşra ÖNEL**

**Danışman
Prof. Dr. Osman TAŞTEKİN**

Eylül 2022, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Zeynep Büşra ÖNEL

İMZA

(Faint, large, stylized watermark text, likely a signature or institutional mark, is visible across the page.)

TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI

T.C.

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri

Program Adı: Felsefe ve Din Bilimleri Tezli Yüksek Lisans

Tez Başlığı: Özel Eğitim Meslek Liselerindeki İşitme Engelli Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Karşılaştıkları Problemler (Kayseri, İzmir, Samsun İli Örneği)

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 106 sayfalık kısmına ilişkin 02/09/2022 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: %14' dır.

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimedenden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 06/ 09/ 2022

Danışman: Prof. Dr. Osman TAŞTEKİN

Zeynep Büşra ÖNEL

İmza

İmza

KILAVUZA UYGUNLUK

“Özel Eğitim Meslek Liselerindeki İşitme Engelli Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Karşılaştıkları Problemler (Kayseri, İzmir, Samsun İli Örneği)” başlıklı Yüksek Lisans/Doktora Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Zeynep Büşra ÖNEL

İmza

Danışman

Prof. Dr. Osman TAŞTEKİN

İmza

Felsefe ve Din Bilimleri ABD Başkanı

Prof. Dr. Osman TAŞTEKİN

İmza

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Osman TAŞTEKİN danışmanlığında **Zeynep Büşra ÖNEL** tarafından hazırlanan “**Özel Eğitim Meslek Liselerindeki İşitme Engelli Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Karşılaştıkları Problemler (Kayseri, İzmir, Samsun İli Örneği)**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Din Eğitimi** Dalı’nda **Yüksek Lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

16/09/2022

JÜRİ:

Danışman	: Prof. Dr. Osman TAŞTEKİN	İmza
Üye	: Dr. Öğretim Üyesi Mustafa BAŞKONAK	İmza
Üye	: Dr. Öğretim Üyesi Suat ÇELİKKOL	İmza

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun /.... /..... tarih vesayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Hem örgün hem de yaygın eğitimde engelli bireyleri kabullenme noktasında farkındalığın arttırılması gerekmektedir. Bunun için önce toplum olarak zihinlerdeki engelin kaldırılması, daha duyarlı, empati kuran, bu engellerle bir gün yüz yüze gelebileceğinin farkında olan bireyler yetiştirilmelidir. Öğrenciler ile birlikte eğitimciler de aynı bilinç ile donatılmalıdır. Din eğitimcilerinin işitme engellilerin eğitimi hususunda donanımlı olması da istenen sonuca ulaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın giriş bölümünde araştırmanın problemi, amacı, önemi, kapsamı, sınırlılıkları, yöntemi, varsayımı ve literatür taramasına yer verilmiştir. I. Bölüm’de işitme engelliler ile ilgili teorik bilgilere yer verilmiştir. Bu bölümde engelliliğin tanımı, nedenleri, işitme kaybının sınıflandırılması, işitme engelli çocukların gelişim özellikleri, işitme engellilerin eğitiminde kullanılan yöntemler, Özel Eğitim Okulları ile ilgili istatistiksel bilgiler bulunmaktadır. II. Bölüm’de Özel Eğitim Meslek Lisesinde okuyan 12. sınıf işitme engelli öğrencilerin din eğitimi ve öğretimi ile ilgili görüşlerinden elde edilen bulgular yer almaktadır. Bu bölümde demografik bulgular ve Özel Eğitim Meslek Lisesinde okuyan işitme engelli öğrencilerin tutumları ve davranışları üzerine mülakat görüşmelerinden alınan yanıtlar bulunmaktadır. III. Bölüm’de bulgulara dayalı tespit edilen problemler ve çözüm önerileri yer almaktadır. IV. ve son bölümde ise mülakatlardan elde edilen bulgular ışığında değerlendirme ve sonuç bulunmaktadır.

Tez çalışmamın araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, kendisine ne zaman danışsam bana kıymetli zamanını ayırıp sabırla ve büyük bir ilgiyle bana faydalı olabilmek için elinden gelenden fazlasını sunan, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren kıymetli Danışmanım Prof. Dr. Osman Taştekin’e ve Doktor öğretim üyesi Mustafa Başkonak’a teşekkür ederim. Mülakat görüşmeleri için tercüman olarak özveriyle yardımını esirgemeyen Tuğba Gürpınar’a müteşekkirim. Ayrıca çalışma süresince desteklerini her daim hissettiğim anneme, babama, kardeşlerime ve yakın arkadaşım Fatma Özel Sever’e teşekkür ederim.

Zeynep Büşra ÖNEL, Erzincan, 2022

**ÖZEL EĞİTİM MESLEK LİSELERİNDEKİ İŞİTME ENGELLİ
ÖĞRENCİLERİN DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNDE
KARŞILAŞTIKLARI PROBLEMLER (KAYSERİ, İZMİR, SAMSUN İLİ
ÖRNEĞİ)**

Zeynep Büşra ÖNEL

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2022

Danışman: Prof. Dr. Osman TAŞTEKİN

ÖZET

“Özel Eğitim Meslek Liselerindeki İşitme Engelli Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Karşılaştıkları Problemler (Kayseri, İzmir, Samsun İli Örneği)” başlıklı bu çalışmanın amacı, söz konusu öğrencilerin DKAB dersinde karşılaştıkları sorunları belirlemek ve sorunların çözümüne yönelik öneriler geliştirmektir. Araştırmamızın temel problemi, işitme engelli öğrencilerin DKAB dersinden alacakları maksimum verimin sağlanmasının önündeki engeller ve bu noktada yaşadıkları sıkıntılardır. Bu nitel çalışmada, öğrencilerle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, DKAB dersindeki verimin önündeki engeller şunlardır: Öğretmenlerin işaret dilini yeterince bilmemesi ve yeterli donanıma sahip olmaması, işitme engelli öğrencilerin ders müfredatlarının engeli olmayan akranları ile aynı olması, ders kitaplarındaki konuların öğrenmeyi kolaylaştırıcı şekilde ele alınmamasıdır. Ayrıca EBA’da işaret dili ile ders izleme veya alt yazı ile dersi takip edebilme seçeneğinin olmamasının yanı sıra okul dışında öğrenciler dini bilgiye ulaşmak istediklerinde işaret dili bilen din görevlisi bulmakta zorlanmaktadırlar. Dolayısıyla doğru bilgiye ulaşabilecekleri internet portallarının kısıtlı olması ve öğrencilerin internetten doğru bilgiye ulaşma noktasında bilgilendirilmedikleri için şüphe yaşadıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din, Din Eğitimi, İşitme Engelli, Özel Eğitim Meslek Liseleri

**PROBLEMS ENCOUNTERED ON DKAP (RELIGIOUS CULTURE AND
ETHICS KNOWLEDGE COURSE) BY HEARING IMPAIRED STUDENTS IN
THE SPECIAL EDUCATION HIGH SCHOOLS (THE CASES OF KAYSERİ,
İZMİR, SAMSUN)**

Zeynep Busra ONEL

**Erzincan Binali Yıldırım University,
Graduate School of Social Sciences
Master's Thesis, September 2022**

Supervisor: Prof. Dr. Osman TASTEKIN

ABSTRACT

The aim of this study which is titled "The Problems Encountered by the Hearing Impaired Students in the Religious Culture and Ethics Knowledge Course in the Special Education High Schools (The Case of Kayseri, İzmir, Samsun)", is to examine the problems that hearing impaired students encounter on the DKAB courses and to develop suggestions for the solution of the problems. The main problem of our study is the obstacles that prevent hearing-impaired students from achieving the maximum efficiency and the difficulties they experience for the DKAB course. In this qualitative study, semi-structured interviews were held with the students. As a result of the study, the obstacles on the efficiency of the DKAB course are as follows: The teachers who do not know sign language adequately and have enough equipment for the hearing impaired students, the curriculum of the hearing impaired students which is the same as their peers without disabilities, the subjects which are not handled in a way that facilitates learning. In addition, educational platforms like EBA do not have the sign language or subtitles options and it is difficult to communicate with religious officials in sign language. So students have doubts on reaching the right religious information.

Keywords: Religion, Religious Education, The Hearing Impaired (deaf), Special Education High Schools

İÇİNDEKİLER
ÖZEL EĞİTİM MESLEK LİSELERİNDEKİ İŞİTME ENGELLİ
ÖĞRENCİLERİN DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNDE
KARŞILAŞTIKLARI PROBLEMLER (KAYSERİ, İZMİR, SAMSUN İLİ
ÖRNEĞİ)

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
KISALTMALAR.....	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞİTME ENGELLİLER İLE İLGİLİ TEORİK BİLGİLER

1.1. Engellilik ve İşitme Engellilik	13
1.2. İşitme Engelliliğinin Nedenleri	16
1.3. İşitme Kaybının Dereceleri/Sınıflandırılması.....	17
1.4. İşitme Engelli Çocukların Gelişim Özellikleri	19
1.4.1. Bilişsel Gelişim	24
1.4.2. Dil Gelişimi	25
1.4.3. Psiko-Sosyal Gelişim	26
1.4.4. Motor Gelişimi	28
1.5. İşitme Engellilerin Eğitiminde Kullanılan Yöntemler.....	29
1.5.1. Sözel İletişim Yöntemi.....	30
1.5.2. Doğal İşitsel Sözel Yöntem.....	30
1.5.3. İşaret Yöntemi.....	30
1.5.4. Toplam Yöntem (Total)	31

1.5.5. İki Dil Yöntemi	31
1.6. Özel Eğitim Okulları ile İlgili İstatistiksel Bilgiler	31

İKİNCİ BÖLÜM

ÖZEL EĞİTİM MESLEK LİSESİNDE OKUYAN 12. SINIF İŞİTME ENGELLİ ÖĞRENCİLERİN DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİNDEN ELDE EDİLEN BULGULAR

2.1. Demografik Bulgular	35
2.1.1. Öğrencilerin Cinsiyetlerine İlişkin Bulgular	35
2.1.2. Öğrencilerin Yaş Durumuna İlişkin Elde Edilen Bulgular	35
2.1.3. Öğrencilerin İşitme Engellilik Durumuna İlişkin Elde Edilen Bulgular.....	36
2.1.4. Öğrencilerin İşaret Dili Seviyelerine İlişkin Elde Edilen Bulgular.....	37
2.1.5. Öğrencilerin İşaret Dilini Öğrenme Zamanına İlişkin Elde Edilen Bulgular.....	37
2.1.6. Öğrencilerin Çevrelerindeki Kişiler Tarafından Anlaşılma Düzeyine İlişkin Bulgular.....	39
2.1.7. Öğrencilerin Cihaz Kullanma Durumu İlişkin Elde Edilen Bulgular	40
2.2. Özel Eğitim Meslek Lisesinde Okuyan İşitme Engelli Öğrencilerin Tutumları ve Davranışları	41
2.2.1. Öğrencilerin Okuldan Memnuniyet Düzeylerine ilişkin Elde Edilen Bulgular .	41
2.2.2. Öğrencilerin Okuldaki Derslere Yönelik Tutumlarını Gösteren Bulgular.....	41
2.2.3. Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarını Gösteren Bulgular	44
2.2.4. Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerine Yönelik Elde Edilen Bulgular.....	54
2.2.5. Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersindeki Kazanımları.....	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULARA GENEL BAKIŞ

3.1. Demografik Bulguların Değerlendirilmesi	68
3.2. İşitme Engellilik Durumuna İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	68
3.3. İşitme Engelli Öğrencilerin Tutum ve Davranışlarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	69
3.3.1. Öğrencilerin DKAB Dersine Yönelik Tutumlarını Gösteren Bulguların Değerlendirilmesi	70
3.3.2. Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerine Yönelik Elde Edilen Bulguların Değerlendirilmesi	71
3.3.3. Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersindeki Kazanımlarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi:.....	72

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULARA DAYALI TESPİT EDİLEN PROBLEMLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

4.1. Bulgulara Dayalı Tespit Edilen Problemler.....	74
4.1.1. Öğrencilerin Sınıf Müfredatında Yer Alan Derslere İlişkin Tespit Edilen Problemler.....	74
4.1.2. DKAB Dersine Yönelik Karşılaşılan Problemler	75
4.1.3. DKAB Öğretmenlerine Yönelik Karşılaşılan Problemler.....	77
4.1.4. Tespit Edilen Diğer Problemler	77
4.2. Problemlerin Çözümüne Yönelik Öneriler.....	81
4.2.1. Derslerin İşlenişini Engelleyen Problemlere Yönelik Öneriler	82
4.2.2. DKAB Dersinde Karşılaşılan Problemlere Yönelik Öneriler	82
4.2.3. DKAB Öğretmenleri ile İlgili Karşılaşılan Problemlere Yönelik Öneriler	83
4.2.4. Tespit Edilen Diğer Problemlere Yönelik Çözüm Önerileri.....	84
SONUÇ	88
KAYNAKÇA.....	91
EKLER	96

KISALTMALAR

ACU	: Artvin oruh niversitesi
dB	: Desibel
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
EARGED	: Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı
EBA	: Eğitim Biliřim Aęı
Ed.	: Editör
Hz.	: Hertz
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
STK	: Sivil Toplum Kuruluřu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
v.dęr.	: Ve dięerleri

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1.	: İşitme Kaybının Sınıflandırılması.....	25-26
Tablo 1.2.	: Milli Eğitim 2021-2022 Yılı Türkiye İşitme Engelli Eğitim Kurumu İstatistikleri	40
Tablo 1.3.	: Milli Eğitim 2021-2022 Yılı Türkiye Özel Eğitim Ortaöğretim İstatistik Verileri	41
Tablo 2.1.	: Öğrencilerin Cinsiyet Durumu.....	43
Tablo 2.2.	: Öğrencilerin Yaş Durumu.....	44
Tablo 2.3.	: Öğrencilerin Konuşma ve Duyma Düzeyi	44
Tablo 2.4.	: Öğrencilerin İşaret Dili Seviyeleri.....	45
Tablo 2.5.	: Öğrencilerin İşaret Dilini Öğrenme Zamanı.....	46
Tablo 2.6.	: Öğrencilerin Çevrelerindeki Kişiler Tarafından Anlaşılma Düzeyi	47
Tablo 2.7.	: Öğrencilerin Cihaz Kullanma Durumu	48
Tablo 2.8.	: Bu okulda eğitim görmekten memnun musun?	48
Tablo 2.9.	: Okulda en zorlandığın ve sevmediğin ders hangisi?	49
Tablo 2.10.	: Okulda en çok sevdiğin ders nedir?	50
Tablo 2.11.	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini seviyor musun?	51
Tablo 2.12.	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersini Sevme Düzeyinin İllere Göre Karşılaştırılması	53
Tablo 2.13.	: Sence Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders saati sayısı haftada 2 saat yeterli mi?	54
Tablo 2.14.	: Sence tüm öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini alması gerekli midir?	54
Tablo 2.15.	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde işlenen konuları anlayabiliyor musunuz?.....	55
Tablo 2.16.	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde en çok sevdiğin konular hangileridir? Neden bu konuları seviyorsun?.....	56
Tablo 2.17.	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde sevilen konuların işaretlenme durumu	58
Tablo 2.18.	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde en fazla anlamakta zorlandığın konular hangileri? Sence o konuları anlamakta neden zorluk çekiyorsun?	59

Tablo 2.19. : Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde öğrenmiş olduğunuz konu ya da konular hakkında internetten araştırma yapmaktan hoşlanır mısın?.....	62
Tablo 2.20. : Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeniniz işaret dili biliyor mu?	63
Tablo 2.21. : Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin iller bazında işaret dili bilme düzeyleri	63
Tablo 2.22. : Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeninin ders işleme tarzı hakkında ne düşünüyorsun?.....	64
Tablo 2.23. : Dersi anlamadığında öğretmeninize rahat bir şekilde tekrar sorar mısın?	65
Tablo 2.24. : Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerine iller bazında soru sorabilme durumları.....	66
Tablo 2.25. : Seçmeli dini derslerin iller bazında seçilme durumları	66
Tablo 2.26. : Seçmeli dini dersleri aldınız mı?.....	67
Tablo 2.27. : Hz. Muhammed'in hayatı, Kur'an-ı Kerim ve Temel Dini Bilgiler seçmeli derslerinden en çok hangilerini seviyorsun?.....	67
Tablo 2.28. : Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, senin mutlu, huzurlu olmanı sağlıyor mu?.....	68
Tablo 2.29. : Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde sabırlı olmayı öğreniyor musunuz?	68
Tablo 2.30. : Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi yardımsever olmanı sağlıyor mu? İnsanlara yardım eder misin?.....	69
Tablo 2.31. : Biri sana yardım edince sende ona yardım eder misin?	70
Tablo 2.32. : Hasta olduğunda Allah'a dua eder misin?	70
Tablo 2.33. : Hasta olunca Allah'ın sana yardım edeceğini düşünür müsün?	71
Tablo 2.34. : Dini konuları konuşmaktan hoşlanır mısın?.....	71
Tablo 2.35. : Dini konularda kendini geliştirmeyi düşünüyor musun? Cevabın evetse örnek verebilir misin?.....	72
Tablo 2.36. : Namaz kılar mısın?.....	73
Tablo 2.37. : Oruç tutar mısın?.....	74
Tablo 2.38. : Okul dışında dinî konularla ilgili bilgi ediniyor musun?.....	74
Tablo 2.39. : Sen düşün, okul bitti, mezun oldun, işe başladın patron dedi ki ibadetler yasak sen ne yaparsın: işe devam mı edersin yoksa işi bırakır mısın? (Çalıştığın zaman patronun ibadetlerini yapmana izin vermezse ne yaparsın?).....	75

GİRİŞ

Araştırmanın Problemi

Dünyaya gelen her insanın sağlıklı bir şekilde hayat sürmesi mümkün olamamaktadır. Bazen doğum öncesi ya da doğum anı bazen de doğum sonrası süreçte yaşanan olumsuz birtakım nedenlere bağlı olarak birey, yaşamını engelli sıfatı taşıyarak devam ettirmek zorunda kalabilmektedir. Söz konusu nedenlere bağlı olarak oraya çıkabilecek engellilik durumu işitmede, görmede, zihinde ya da bedenin anatomik yapısında görülebilmektedir.

Doğal olarak sağlıklı bir bireyle aksi durumda olan yani engelli durumda olan bireyin yaşamın nimetlerinden eşit şekilde faydalanabilmeleri mümkün olmadığı gibi karşılaşılabilecek muhtemel zorluklarla aynı şekilde mücadele edebilme imkânları da yoktur. Engelli¹ bireyler bedensel, zihinsel, psikolojik birtakım sıkıntılarla hayatları boyunca mücadele ederler.

Mevcut engellilik durumları içerisinde kayda değer bir alan, işitme duyusunda yaşanan problem ya da problemlerle ilgilidir. Ancak her işitme duyusunda sorun yaşayan, işitme engelli olarak kabul edilmemektedir. Normal şartlarda işitme duyusu sağlıklı bir bireyde 14 yaşında zirveye ulaşmakta, 30 yaş civarında ise işitmede kayıplar görülebilmektedir. Bireyin yaşı ilerledikçe kademeli olarak düşüş söz konusu olmaktadır.² Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde işitme engelli, "İşitme duyarlılığının kısmen veya tamamen kaybından dolayı özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey"³ olarak tanımlanmaktadır. Nitekim kişinin işitme engeli olduğu ifade ediliyor ise bireyin bu durumdan olumsuz olarak etkilendiği ve yetersizlik durumu yaşadığı kastedilmektedir.

¹T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı'nın engelli tanımı, "Doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yetilerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, normal yaşamın gereklerine uyamayan, eğitim, korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişiler"² şeklindedir. (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı (EARGED), *Özel Eğitim Okullarında Özel Eğitim Hizmetleri Uygulamalarının Değerlendirilmesi (Görme, İşitme, Ortopedik ve Eğitilebilir Zihinsel Engelliler İlköğretim Okulları Örneği)*, (Ankara:2010), 14.

²M. Akif Klavuz, "Yaşlılık Dönemi Din Eğitimi" içinde *Gelişim Basamaklarına Göre Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü, (Ankara: Nobel Yayınları, 2017), 193.

³"Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği", (Erişim Tarihi 16.02.2021), https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_06/24163215_ozel_eYitim_yonetmeliYi_son_hali.pdf

Her engelli birey gibi işitme engelliler de yaşamlarında birçok problemlerle karşılaşır. Bunlardan bir tanesi belki de en önemlisi eğitim alanında yaşadıkları zorluklardır. Bu bağlamda çalışmamızın temel konusu işitme engelli bireylerin genelde eğitim ve öğretim sürecinde özelde ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi çerçevesinde yaşadıkları problemleri belirlemek ve çözüm önerileri sunmaktır.

Araştırmamızın temel problemi; “İşitme engelli öğrencilerin DKAB dersinde maksimum verimin sağlanmasının önündeki engeller ve bu noktada yaşadıkları sıkıntılar” olup bu bağlamda çözüme ulaştırılması hedeflenen alt problemler ise şu şekilde belirlenmiştir:

1. Özel Eğitim Meslek Liselerindeki işitme engelli öğrencilerin DKAB dersinde anlamakta en fazla zorlandıkları konular hangileridir? Bu konuları anlamakta zorlanma sebepleri nelerdir?
2. Özel Eğitim Meslek Liselerindeki DKAB dersinde kavram öğrenimleriyle ilgili karşılaşılan problemler nelerdir?
3. Özel Eğitim Meslek Liselerindeki işitme engelli öğrenciler, DKAB öğretmenleriyle iletişim kurmada ne gibi problemler yaşamaktadırlar?
4. Özel Eğitim Meslek Liselerindeki işitme engelli öğrencilerin DKAB öğretmenlerinin ders işleme tarzı hakkındaki düşünceleri nelerdir? DKAB öğretmeni dersi nasıl işlerse daha verimli olur?
5. Özel Eğitim Meslek Liselerinde okutulan dini seçmeli derslerle ilgili karşılaşılan problemler nelerdir?
6. Özel Eğitim Meslek Liselerindeki işitme engelli öğrencilerin çözüme ulaşmasını istedikleri DKAB dersine ilişkin diğer problemler nelerdir?
7. Özel Eğitim Meslek Liselerindeki işitme engelli öğrencilerin DKAB dersine yönelik tutum ve davranışları olumlu yönde midir yoksa olumsuz yönde midir?

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın öncelikli amacı, Özel Eğitim Meslek Liselerindeki işitme engelli öğrencilerin DKAB dersi ile ilgili tutumlarını öğrenmek, karşılaştıkları problemleri belirlemek ve çözüm önerileri sunmaktır.

Bu çalışmanın katkı sağlamayı hedeflediği diğer bir nokta ise, Özel Eğitim Meslek Lisesi öğrencilerinin okul dışında, internet, cami, Halk Eğitim Merkezleri ve

müftülük kursları gibi dini eğitim vermeyi hedefleyen unsurlardan yararlanıp yararlanmadıklarını belirlemek ve bu hususta karşılaşılan güçlüklerle çözüm önerileri sunmaktır. Bu araştırmada ortaya çıkacak sonuçların, işitme engelli öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin niteliğinin artmasına katkıda bulunacağı ümit edilmektedir.

İnsanoğlu hayatı boyunca bazen biyolojik bazen psikolojik bazen de sosyal problemlerle karşılaşmakta ve karşılaştığı olayları anlama, anlamlandırma ve çözümüyle arayışına girmektedir. Bu arayışta insanların karşılaştıkları sorunlarla baş etmelerinde “dini inanç ve değerlerin”⁴ önemli bir rolünün bulunduğu belirlenmiştir. İnsanın karşısına çıkması muhtemel problemlerden biri de bireyde engellilik durumunun meydana gelmesidir. Ülkemize baktığımız zaman engellilerin azımsanmayacak bir orana sahip olduğu görülmektedir. Türkiye nüfusu 31 Aralık 2020 tarihi itibarıyla 83.614.362’dir. ‘Ulusal Engelli Veri Sisteminde kayıtlı ve hayatta olan engelli sayısı 1.414.643’ü erkek, 1.097.307’si kadın olmak üzere toplam 2.511.950’dir. Bu sayı içindeki işitme engelli kişi sayısı 179.867 (% 7,97), dil ve konuşma becerisine sahip olmayanların toplamı ise 33.686 (% 1,49) şeklindedir.⁵

Engellilerin engellerini aşıp normal bireylere yakın düzeyde hayatlarını idame ettirebilmeleri için eğitim fırsatlarından maksimum oranda yararlanmaları sağlanmalıdır. Bu bağlamda kendilerindeki engeli kabullenmeleri, hayatı anlamlandırabilmeleri için manevi destek almaları gerekmektedir. Milli Eğitim kurumlarındaki eğitim öğretim sürecinde söz konusu manevi desteğin oluşmasında en etkin ders ise DKAB’ dır.

Din eğitiminin gerekliliği engelli bireylerde daha kritik bir öneme sahiptir. Yapılan bir araştırmada işitme engelli bireylerin % 73’ü yaşları ilerlediğinde kendilerinde bulunan engeli tanrının verdiği bir ceza olarak görerek tanrı ile aralarına

⁴Abdurrahman Akbolat, “I. Uluslararası Engellilik ve Din Sempozyumu Sonuç Bildirgesi” içinde *I. Uluslararası Engellilik Ve Din Sempozyumu*, (İstanbul: Mîzânü’l-Hak İslami İlimler Dergisi, 2016), 141.

⁵“Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni”, (28.05.2022) https://www.aile.gov.tr/media/88684/eyhgm_istatistik_bulteni_temmuz2021.pdf Bireyler konuşmayı öğrendikten sonraki bir süreçte hastalık veya dışarıdan alınan bir darbe sonucu işitme duyusunu kaybedebilmektedir. Ancak konuşmayı öğrendikleri için bu bireylere konuşma engelli denmemektedir. Doğuştan işitme engelli bireyler cihaz kullanmadıklarında konuşma engeli meydana gelmektedir. Bununla birlikte her konuşma engelli birey işitme engelli olmayabilmektedir.

duvar örmekte ve dinden uzaklaşmaktadırlar.⁶ I. Uluslararası Engellilik Ve Din Sempozyumu'nda engelin olumlu kabulü ve engellilikle başa çıkmada engelli bireyin “psikolojik ve dini desteğe ihtiyacı olduğu” tespit edilmiştir.⁷ Engelli bireylere karşılaştıkları problemleri aşmada bu dünyanın bir sınav olduğu, imtihanlara sabredenlerin ahirette mükâfatını alacaklarının anlatımı noktasında DKAB dersinin önemi karşımıza çıkmaktadır. Ancak öğrencilerin 4. Sınıftan 12. Sınıfa kadar haftada 2 saat⁸ DKAB dersi görmelerine rağmen % 73'ünün dinden uzaklaşması DKAB dersinden beklenen manevi desteğin sağlanmasında bu dersin işlevinin yetersiz olduğunu göstermektedir. DKAB ders kitabındaki müfredatın işitme engellilere göre hazırlanmaması, atanan bazı öğretmenlerin işaret dili bilmemeleri, dersi destekleyecek materyallerdeki eksiklikler dersten beklenen maksimum verime ulaşmanın sonuç olarak da manevi desteğin sağlanmasının önündeki temel engellerdir.

Bu zamana kadar işitme engelli okullarıyla ilgili yapılmış olan akademik çalışmalara bakıldığında işitme engelli ortaokulları veya Türkiye'deki lise mezunu işitme engelli öğrenciler üzerine bazı araştırmalar mevcuttur. Ancak Özel Eğitim Meslek Liselerindeki DKAB dersinin değerlendirilmesi üzerine yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Bu araştırmada Özel Eğitim Meslek Liselerinde okuyan işitme engelli 12. sınıf öğrencilerinin DKAB dersinde karşılaştıkları problemler belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra bu öğrencilerin DKAB dersine ve dine olan tutumları da değerlendirilmiştir.

Araştırmanın evrenini Türkiye'deki Özel Eğitim Meslek Liselerindeki 12.sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini Kayseri, Samsun, İzmir illerindeki Özel Eğitim Meslek Liseleri 12. Sınıf işitme engelli öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmada 3 il seçilme sebebi Türkiye'nin farklı bölgelerindeki Özel Eğitim Meslek Liselerinin ele alınarak bölgelere nazaran problemlerde çeşitlilik arz eden durumları

⁶Ayşegül Gün, “İşitme Engelliler Orta Okulunda Okuyan Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutum ve Değerlendirmeleri: Amasya ve Samsun Örneği”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, (2015): 68.

⁷Abdurrahman Akbolat, “I. Uluslararası Engellilik ve Din”, 141.

⁸“İşitme Engelliler İlkokulları ve Ortaokulları Haftalık Ders Çizelgesi”, (14.02.2021), https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_12/24163336_iYitme_engelliler_ilkokullarY_ve_ortaokullarY_haftalYk_ders_Yizelgeleri.pdf

ortaya konmasıdır. Samsun Özel Eğitim Meslek Lisesi'nden 8 öğrenci, Kayseri/Kocasinan Özel Eğitim Meslek Lisesi'nden 10 öğrenci ve İzmir Özel Eğitim Meslek Lisesi'nden 9 öğrenci olmak üzere toplam 28 işitme engelli öğrenciyle görüşme yapılmıştır.

Araştırmada Kullanılan Yöntem

“Özel Eğitim Meslek Liselerindeki İşitme Engelli Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Karşılaştıkları Problemler” başlıklı araştırmamızda Özel Eğitim Meslek Lisesindeki işitme engelli öğrencilerin DKAB dersine yönelik tutumlarını, değerlendirmelerini ve karşılaştıkları problemler konusunda öğrencilerin görüşlerini ortaya koyma amacıyla nitel bir araştırma yapılmıştır.

Nitel araştırmayı Yıldırım ve Şimşek şu şekilde tanımlamaktadırlar: “Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır.”⁹ Diğer bir ifadeyle, “Gözlem ve görüşme gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı ve nicel verilerin cevap veremediği ‘niçin’, ‘nasıl’, ‘ne şekilde’ sorularına cevap arayan bir araştırma türüdür.”¹⁰ Nitel araştırmaların tercih edilme nedenleri; “1) Üzerinde araştırma yapılan ya da yapılması planlanan kişilerin sahip oldukları deneyimlerden doğan anlamları sistematik olarak inceleyebilmek, 2) Nitel yöntemlerle duygu, düşünce süreçleri ve hisleri daha iyi anlayabilmek, 3) Bulgulardan elde edilecek kuramların kavramların bir araya getirilerek veya sadece spekülasyon aracılığıyla oluşturulanlardan daha iyi bir biçimde gerçeği yansıtmak.”¹¹

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde, görüşmeler için sorular önceden belirlenmektedir. Ancak görüşmeler daha esnek bir yapıda gerçekleştirilir. Görüşmeyi gerçekleştirenlerin inisiyatifi ile görüşmenin amacı kapsamında cevapların derinleşerek anlaşılması amaçlanır. Önceden belirlenen sorulara katı bir şekilde bağlı kalınma zorunluluğu yoktur.¹² Dolayısıyla öğrenciler ile görüşme yapılmadan önce yarı yapılandırılmış

⁹Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2018), 41.

¹⁰Osman Taştekin, *Kavram Atlası: Eğitim ve Din Eğitimi II*, (Ankara: Gazi Kitapevi, 2020), 118.

¹¹Durmuş Ekiz, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, (Ankara: Anı Yayınları, 2017), 29.

¹²Gönül Gök, Dilek Erbaş, “Okul Öncesi Eğitimi”, 70-71.

görüşme formu hazırlanmıştır. Sorular hazırlanırken Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesinden iki, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesinden bir öğretim üyesinden görüşleri talep edilmiştir. Görüşme formunda yer alan sorular öğrencilerin algı seviyelerine uygunluk açısından bir işaret dili tercümanı tarafından değerlendirilmiş, 23.09.2021 tarih ve 109053 sayılı etik kurul kararıyla onaylanmıştır.

Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğünden 16.09.2021 tarih ve 32079534 sayılı izin doğrultusunda görüşmeler yapılmıştır.

Verilerin toplanma sürecinde Kayseri’de Kocasinan Özel Eğitim Meslek Lisesindeki görüşmelere tercümanlık işini DKAB öğretmeni işaret dili bilmediği için okulun felsefe öğretmeni yapmıştır. Samsun’da Özel Eğitim Meslek Lisesi’ndeki bazı öğrencilere işaret dili tercümanı, bazı öğrencilere Samsun DKAB öğretmeni tercümanlık yapmıştır. İzmir’de ise Özel Eğitim Meslek Lisesi’ndeki görüşmeye katılan tüm öğrencilere ise işaret dili çevirmeni tercümanlık yapmıştır. Tercümanın katıldığı mülakatlarda öğrencilerin sorulara daha rahat ve açıklayıcı cevaplar verdiği gözlemlenmiştir.

Araştırmanın Varsayımları

1. Öğrencilerin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki soruları anladığı kabul edilmiştir.
2. Öğrencilerin sorulan sorulara samimi cevaplar verdiği kabul edilmiştir.
3. Öğrencilerin DKAB dersinde özellikle soyut dini kavramları anlamada sorun yaşadıkları kabul edilmiştir.
4. Öğrencilerin din eğitimlerinin verimli olmamasının yaşantılarını da olumsuz etkilediği (yaşadıkları sorunlarla başa çıkma konusunda) kabul edilmiştir.

Araştırmanın Hipotezleri

1. Öğrencilerin DKAB ders saati sayısını yeterli bulmadıkları düşünülmektedir.
2. Öğrencilerin din eğitimi ve öğretimi alırken materyal eksikliği yaşadıkları kabul edilmiştir.
3. Öğrencilerin DKAB dersi haricinde okul dışında din eğitimi alamadıkları düşünülmektedir.
4. Öğrencilerin DKAB dersinde en çok somut konuları anladıkları ve sevdikleri düşünülmektedir.

5. Öğrencilerin DKAB öğretmenleri ile iletişim kurmakta zorlandıkları düşünülmektedir.
6. Karşılaşmış oldukları problemlerde Allah'tan yardım istemedikleri kabul edilmiştir.
7. Dini konularda kendilerini geliştirme konusunda isteksiz oldukları düşünülmektedir.
8. Dini ibadetlerini yerine getirme konusunda isteksiz oldukları varsayılmıştır.
9. DKAB dersinde anlamadıkları konular ile ilgili internetten araştırma yaparak yardım aldıkları düşünülmektedir.
10. Öğrencilerin dini konuları konuşmaktan rahatsızlık duymadıkları kabul edilmiştir.

Araştırmanın Literatürü

Araştırmanın konusu olan Özel Eğitim Meslek Liselerindeki öğrencilerin DKAB dersinde karşılaştıkları problemler ile ilgili sadece araştırma konusuna benzer bir doktora tezi bulunmaktadır.¹³ Çalışmamızın kavramsal çerçevesi oluşturulurken alanla ilgili yapılmış olan kitaplar, tez çalışmaları, sempozyumlar, makaleler, TÜİK verileri ve internet kaynaklarından istifade edilmiştir.

İlahiyat bilimleri açısından engellilerin din eğitimine yönelik basılmış bir kitap ve iki editöryal kitap çalışması tespit edilmiştir: “*Türkiye’de İşitme Engellilerin Din Eğitimi*”¹⁴, “*Özel Eğitimde Din Eğitimi*”¹⁵, “*İlahiyat Bilimleri Açısından Engellilik*”¹⁶

Mustafa Başkonak (2019)’ın, *Türkiye’de İşitme Engellilerin Din Eğitimi* isimli eserinde, işitme engellilerin din eğitiminde karşılaştıkları güçlüklerin belirlenmesi, çözüm önerileriyle toplumsal farkındalığın sağlanması amaçlanmaktadır. Ayrıca kitapta işitme engelliler okulları ve kaynaştırma sınıflarındaki din eğitimi ve öğretimi üzerine verilen dersler yanında Kur’an kursları, camiler ve sivil toplum kuruluşlarındaki din

¹³Mustafa Başkonak, “Türkiye’deki Lise Mezunu İşitme Engellilerin Din Eğitiminde Karşılaştıkları Güçlüklerin Öğrenci ve Eğitimci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi” (Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016).

¹⁴Mustafa Başkonak, *Türkiye’de İşitme Engellilerin Din Eğitimi* (Konya: Eğitim Yayınevi, 2019).

¹⁵Mustafa Başkonak, “İşitme Engelli Bireylerde Din Eğitimi”, içinde *Özel Eğitimde Din Eğitimi*, ed. Saadettin Özdemir, Mustafa Başkonak (Ankara: 2018).

¹⁶Mustafa Başkonak, “Din Eğitimi Açısından Engellilik” içinde *İlahiyat Bilimleri Açısından Engellilik*, ed. Saadettin Özdemir, Mustafa Başkonak, (Konya: Eğitim Yayınevi, 2020).

eğitimi ve öğretiminin durumu ve yeterliliği, öğrenci ve eğitimci açısından ele alınmış ve önerilere yer verilmiştir.

Saadettin Özdemir, Mustafa Başkonak (2018), *Özel Eğitimde Din Eğitimi* isimli editöryel çalışmadan oluşan kitapta her biri ayrı bölümde ele alınan zihinsel, görme, ortopedik, işitme, kaynaştırma eğitimi kapsamına giren engelliler ve üstün zekâlı bireylerin din eğitimi ve öğretimi ile ilgili ihtiyaçları ve karşılaştıkları sorunlar incelenmiştir.

Örgün ve yaygın eğitimdeki işitme engellilerin din eğitimine yönelik yapılmış olan iki doktora tezi tespit edilmiştir. Bunlar; “*Türkiye’deki Lise Mezunu İşitme Engellilerin Din Eğitiminde Karşılaştıkları Güçlüklerin Öğrenci ve Eğitimci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi*”¹⁷ ve “*Engelli Bireylerin Din Eğitimi*”¹⁸, isimli doktora tezleridir.

Mustafa Başkonak (2016); “*Türkiye’deki Lise Mezunu İşitme Engellilerin Din Eğitiminde Karşılaştıkları Güçlüklerin Öğrenci ve Eğitimci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi*” isimli doktora tezinde işitme engelli bireylerin din eğitiminde karşılaştıkları sıkıntıların kapsamlı bir şekilde araştırmasını amaçlamıştır. Araştırmada işitme engelli bireylerin; İşitme engelliler okulları, camiler, Kur’an kursları ve sivil toplum kuruluşlarında din eğitiminde karşılaştıkları güçlükler incelenmiştir.

İslam Musayev (2013); “*Engelli Bireylerin Din Eğitimi*” isimli doktora tezinde engelli bireylerin yaşadıklarıyla baş etmede ve durumlarını kabullenmelerinde din eğitiminin ve dini değerlerin önemine vurgu yapmaktadır. Araştırmada engelli bireylere yönelik din eğitiminin nasıl verileceği, din eğitiminde öncelikli konuların neler olması gerektiği ile ilgili durumlar tespit edilmiş ve öneriler sunulmuştur.

Saadettin Özdemir, Mustafa Başkonak (2020); “*İlahiyat Bilimleri Açısından Engellilik*”¹⁹ isimli editöryel çalışmadan oluşan kitapta her bir ayrı bölümde Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi ve Engelliliğe Bakış, Tefsir İlmi, Hadis İlmi, Kelam İlmi, İslam Hukuku, İslam Mezhepler Tarihi, İslam Tarihi, Türk Din Musikisi, Din Eğitimi, Din

¹⁷Başkonak, “Türkiye’deki Lise Mezunu İşitme Engellilerin Din Eğitiminde Karşılaştıkları Güçlüklerin Öğrenci ve Eğitimci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi”.

¹⁸İslam Musayev, “Engelli Bireylerin Din Eğitimi”(Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013).

¹⁹Mustafa Başkonak, "Din Eğitimi Açısından Engellilik", içinde *İlahiyat Bilimleri Açısından Engellilik*, editör Mustafa Başkonak, Saadettin Özdemir, (Konya: Eğitim Yayınevi, 2020).

Psikolojisi, Din Sosyolojisi, Dinler Tarihi, Din Felsefesi Açısında Engellilik konuları işlenmiştir.

Örgün ve yaygın eğitimdeki işitme engellilerin din eğitimine yönelik yapılmış altı yüksek lisans tezi tespit edilmiştir; “Özürlü Çocukların Din Eğitimi”²⁰, “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretimi Sürecinde Engelliler”²¹, “İşitme Engelliler Ortaokullarında Görev Yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Karşılaştığı Problemler”²², “İşitme Engelli Bireylerin Diyanet İşleri Başkanlığına Sunduğu Din Hizmetlerine Yönelik Görüşleri”²³, “İşitme ve Görme Engellilere Yönelik Yaygın Din Eğitimi Veren Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri ve Beklentileri (İstanbul Müftülüğü Örneği)”²⁴.

Durmuş Ali Etbaş (1999); “Özürlü Çocukların Din Eğitimi” isimli yüksek lisans tezinde, DKAB dersinin engelli okullarında istenilen amaca ulaşip ulaşmadığı, ders programının muhtevası, öğretmenlerin uyguladıkları yöntem, araç-gereç ve öğrencilerle sürdürülen ilişkiler aktarılırken aynı zamanda okul, aile, öğretmen ve öğrenci münasebetleri de incelenmiştir.

Teceli Karasu (2013); “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretimi Sürecinde Engelliler” isimli yüksek lisans tezinde engelli okullarında görev yapan eğitimcilerle görüşme yapılmıştır. Araştırma DKAB dersi çerçevesinde engellilerin din eğitimi, bu alanda kullanılan kavramlar, sınıfların özellikleri ve bunlara uygun eğitimin nasıl verilmesi gerektiği üzerine değerlendirme yapılmıştır.

Arkın Özkan (2017); “İşitme Engelliler Ortaokullarında Görev Yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Karşılaştığı Problemler” isimli yüksek lisans tezinde Türkiye’deki işitme engelliler ortaokullarındaki DKAB derslerinde karşılaşılan

²⁰Durmuş Ali Etbaş, “Özürlü Çocukların Din Eğitimi”, (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999).

²¹Teceli Karasu, “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretimi Sürecinde Engelliler” (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013).

²²Arkın Özkan, “İşitme Engelliler Ortaokullarında Görev Yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Karşılaştığı Problemler” (Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017).

²³Mehmet Yüce, “İşitme Engelli Bireylerin Diyanet İşleri Başkanlığına sunduğu Din Hizmetlerine Yönelik Görüşleri” (Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022).

²⁴Elif Kaya, “İşitme ve Görme Engellilere Yönelik Yaygın Din Eğitimi Veren Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri ve Beklentileri (İstanbul Müftülüğü Örneği)” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

problemler, DKAB öğretmenlerinin görüşlerine bağlı olarak değerlendirilmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur.

Mehmet Yüce (2022); *“İşitme Engelli Bireylerin Diyanet İşleri Başkanlığına Sunduğu Din Hizmetlerine Yönelik Görüşleri”* isimli yüksek lisans tezinin amacı, işitme engelli bireylerin din hizmetlerine erişim ve karşılaştıkları problemleri kişi ve kurumlarla görüşerek sorunları tespit etmektir. Çalışmaya İzmir’den 30 işitme engelli birey ve 5 İl Engelli Koordinatörü katılmıştır. Araştırmada işitme engellilerin dini öğrenme konusunda sorunlarla karşılaştıkları, din hizmetlerinden yeterince faydalanamadıkları, din görevlilerinin işaret dili bilme düzeylerinin istenen düzeyde olmadığı sonucuna varılmıştır.

Elif Kaya (2019); *“İşitme ve Görme Engellilere Yönelik Yaygın Din Eğitimi Veren Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri ve Beklentileri (İstanbul Müftülüğü Örneği)”* isimli yüksek lisans tezinde, İstanbul Müftülüğü’ne bağlı din görevlilerinin, işitme ve görme engelli bireylerle yaptıkları görüşmeler, elde edilen bulgular ile İstanbul Müftülüğü’nün engelliler ile ilgili yapmış olduğu çalışmalar analiz edilmiştir.

Engellilerin din eğitimine yönelik üç sempozyum bulunmaktadır:

“I. Uluslararası Engellilik ve Din Sempozyumu(2016)”²⁵,nda engelin olumlu kabulü için psikolojik ve dini desteğin şart olduğu, toplumsal duyarlılığın artırılması gerektiği, engellilere uygun öğretim programlarının geliştirilmesi, sosyal politika ve projelerde manevi desteğin göz arda edilmemesi hususlarına değinilmiştir. Sunulan 14 tebliğden bir tanesi işitme engelliler ile ilgilidir: “İşitme engellilerin yoğun olarak bulunduğu ve eğitimci ihtiyacının olduğu yerlerde din hizmeti veren görevlilere yönelik yapılan çalışmalar geliştirilerek arttırılmalıdır, Türk işaret dili eğitimi alabilmeleri için imkânlar geliştirilerek yaygınlaştırılmalıdır.”

“Din Eğitiminde Motivasyon ve Verimlilik Sempozyumu (2016)”²⁶nda çeşitli engel gruplarındaki bireylerin din eğitimi için verim ve motivasyonu engelleyen faktörlere ve çözüm önerilerine değinilmiştir.

²⁵Abdurrahman Akbolat, “I. Uluslararası Engellilik Ve Din Sempozyumu”, 2016.

²⁶Mustafa Başkonak, “Engelli Bireylerin Din Eğitiminde Motivasyon ve Verimlilik”, içinde *Din Eğitiminde Motivasyon ve Verimlilik Sempozyumu*, (Balıkesir: 2016).

“Geleceğin İnşasında İmamhatip Okulları Uluslararası Sempozyum (2017)”²⁷unun Yeni Bir Eğitim Modeli Olarak İşitme Engelliler için İmamhatip Okulları bölümünde işitme engelli bireylerin eğitim kurumları, örgün ve yaygın eğitimde işitme engelli bireylerin din eğitimi, işitme engellilerin din eğitiminde karşılaştıkları güçlükler ve çözüm önerileri sunulmuştur.

Bu alanda yazılmış ve çalışmamızda da istifade ettiğimiz bazı bilimsel makaleler şunlardır:

“İşitme Engelliler Orta Okulunda Okuyan Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutum Ve Değerlendirmeleri: Amasya Ve Samsun Örneği”²⁸

“Erken Çocuklukta İşitme Cihazı Uygulamaları Ve Ebeveynler”²⁹

“İşitme Engelli Çocukların Konuşmalarının Anlaşılabilirliğini Etkileyen Faktörler”³⁰

“İşitme Engelli Öğrencilerin Eğitiminde Yaşanan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri: Erzurum İli Örneği”³¹

“İşitme Engelli Çocukların Konuşma Edinimi Eğitiminde Dinleme Becerilerinin Önemi”³²

“İşitme Engelli Ve İşitme Engeli Olmayan 9-17 Yaş Grubundaki Çocukların Sosyal Uyumlarının Karşılaştırılması”³³

“Yenidoğan İşitme Taraması: Başlangıçtan Günümüze”³⁴

²⁷Mustafa Başkonak, “Yeni Bir Eğitim Modeli Olarak İşitme Engelliler için İmam Hatip Okulları”, içinde *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları Uluslararası Sempozyum*, editör İlhan Erdem, İbrahim Aşlamacı, Recep Uçar, (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2017), 91.

²⁸Ayşegül Gün, “İşitme Engelliler Orta Okulu”.

²⁹Nurdañ Cankuvvet Aykut, Merve Çınar “Erken Çocuklukta İşitme Cihazı Uygulamaları ve Ebeveynler”, *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 2/2, (2018).

³⁰Zehra Pınar Çeliker, Pınar Ege, “İşitme Engelli Çocukların Konuşmalarının Anlaşılabilirliğini Etkileyen Faktörler”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, (2005).

³¹Bünyamin Sarıkaya, Muhsine Börekçi, “İşitme Engelli Öğrencilerin Eğitiminde Yaşanan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri: Erzurum İli Örneği”, *Ekev Akademi Dergisi*, (2016).

³²M. Cem Girgin, “İşitme Engelli Çocukların Konuşma Edinimi Eğitiminde Dinleme Becerilerinin Önemi”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, (2006).

³³Hatice Yavuz, Gülen Baran, Müdriye Yıldız Bıçakçı, “İşitme Engelli Ve İşitme Engeli Olmayan 9-17 Yaş Grubundaki Çocukların Sosyal Uyumlarının Karşılaştırılması”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, (2010).

³⁴G. Aydan Genç1, B. Berrin Ertürk, Erol Belgin, “Yenidoğan İşitme Taraması: Başlangıçtan Günümüze”, *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, (2005).

“Anaokuluna Devam Eden 5-7 Yaş Grubundaki İleri Derecede İşitme Özürlü Çocukların İşitsel Algı Gelişimlerinin İncelenmesi”³⁵

“Engelli Çocukların Eğitimi”³⁶

"Covid-19 Salgın Sürecinde İşitme Engellilere Yönelik Uzaktan Yaygın Din Eğitimi”³⁷

"Engelli Bireylerin Manevi Rehabilitelerinde İletişimin Önemi”³⁸

“İşitme Engelliler Okulunda Görev Yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Değerlendirmeleri Işığında Güçlü ve Zayıf Yönleriyle DKAP Dersi”³⁹

“Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Görüşleri ve Önerileri”⁴⁰

³⁵Şule Bilir, Servet Bal, İsmihan Artan, “Anaokuluna Devam Eden 5-7 Yaş Grubundaki İleri Derecede İşitme Özürlü Çocukların İşitsel Algı Gelişimlerinin İncelenmesi”, *Çocuk / Sağlık Dergisi*, (1993).

³⁶Nilgün Ulutaşdemir, “Engelli Çocukların Eğitimi” *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, (2007).

³⁷Mustafa Başkonak, "Covid-19 Salgın Sürecinde İşitme Engellilere Yönelik Uzaktan Yaygın Din Eğitimi", *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (2021): 112.

³⁸Sadettin Özdemir, "Engelli Bireylerin Manevi Rehabilitelerinde İletişimin Önemi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38 (2017):156.

³⁹Ayşegül Gün, “İşitme Engelliler Okulunda Görev Yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Değerlendirmeleri Işığında Güçlü ve Zayıf Yönleriyle DKAB Dersi”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2020).

⁴⁰Gönül Gök, Dilek Erbaş. “Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Görüşleri ve Önerileri”, *International Journal of Early Childhood Special Education*, 3/1 (2011): 70-71.

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞİTME ENGELLİLER İLE İLGİLİ TEORİK BİLGİLER

1.1. Engellilik ve İşitme Engellilik

Engel kelimesi sözlükte, “Bir şeyin gerçekleşmesini önleyen sebep”⁴¹ şeklinde ifade edilmektedir. Terim olarak, “bireyin yaşamı boyunca cinsiyetine, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak yerine getirmesi gereken rollerindeki yetersizlik nedeniyle ortaya çıkan durum”⁴² anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle engel, “özürlü bireyin toplumsal yaşamın gereklerini yerine getirmede karşılaştığı sınırlılıklardır”⁴³.

Engelli kelimesi en basit haliyle “Engeli olan kişi”⁴⁴ şeklinde tanımlanmaktadır. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı’nın engelli tanımı, “Doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yetilerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, normal yaşamın gereklerine uyamayan, eğitim, korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişiler”⁴⁵ şeklindedir. Bu kavramın hemen hemen aynısı 03.05.2013 tarihli 6462 sayılı Engelli Kanununun 3. maddesinde de yer almaktadır.⁴⁶

⁴¹“Engelli Sözlük Tanımı”, (Erişim Tarihi 16.02.2021), <https://sozluk.gov.tr/>

⁴²Neriman Aral, Figen Gürsoy, *Özel Eğitim Gerektiren Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş* (İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2007), 23.

⁴³Mustafa Başkonak, “Özel Eğitim”, 4.

⁴⁴“Engelli Sözlük Tanımı”.

⁴⁵EARGED, *Özel Eğitim Okullarında Özel Eğitim Hizmetleri*, 14.

⁴⁶“Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi” (bkz. “Engelli Tanımı”, (Erişim Tarihi 16.02.2021), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378-20130425.pdf>.)

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ise engelliliği, “Vücut fonksiyonlarını yerine getirmede yetersizlik (örneğin felç veya görme yetisinin yitilmesi), bu fonksiyonlarda sınırlılık (sözgelimi yürümede veya yemede güçlük çekilmesi) ve yaşamın herhangi bir alanına katılmakta kısıtlanma gibi durumlardan biri veya tümünde yaşanan güçlükler”⁴⁷ şeklinde tanımlamaktadır.

Yapılan tanımlara bakıldığında engelliliğin bireyde ortaya çıkışı, bireydeki etkisi ve bireyin nelere ihtiyaç duyduğu üzerinde durulmaktadır. Engelin, birey üzerinde ortaya çıkışı doğum öncesi veya doğum sonrası farklı nedenlere bağlı olarak meydana gelebilmektedir. Buna bağlı olarak da engel birey üzerinde zihinsel, bedensel, ruhsal ve duysal yeteneklerde kayıp yaşama gibi etkiler göstermektedir. Bu kaybın etkilerini en az düzeye indirebilmek için de engelli birey; eğitim, rehabilitasyon, bakım ve danışmanlık gibi hizmetlere ihtiyaç duymaktadır. Bu tanımlamalara binaen engel türlerini; zihinsel, görme, ortopedik, işitme engelli, otizmli, üstün zekâlı ve özel yetenekli şekilde ifade etmek mümkündür. Görülmektedir ki işitme engelliliği de genel engellilik içinde yer almaktadır. Ancak işitme engelliliği kavramını anlayabilmek için önce işitme engelli kavramını tanımlamak gerekmektedir.

İşitme engelli, “Bir veya iki kulağı az işiten veya hiç işitmeyen veya işitme cihazı ile duyabilen kişilerdir”.⁴⁸ Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde işitme engelli, “İşitme duyarlılığının kısmen veya tamamen kaybından dolayı özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey”⁴⁹ olarak tanımlanmaktadır. İşitme duyusundaki kayıp nedeniyle sesleri az duyması veya hiç duyamaması gibi nedenlerden dolayı özel eğitim alması gereken bireye işitme engelli denmektedir. İşitme engelli bireyin sesleri duyamaması veya az duymasına bağlı olarak dil edinimi, kavram gelişimi, akademik başarı ve sosyal yaşantıdaki zorluklarla kısmen de olsa baş edebilmesi ancak özel eğitim ile mümkündür. Nitekim işitme engelli kavramının yanı sıra söz konusu sorunları ve işitme engelli kavramını da içine alan bir diğer kavram işitme engelliliğidir.

İşitme engelli bireyin işitme duyusundaki yoksunluk ya da kayıp nedeniyle dil edinme ve eğitim alma konularında birtakım zorluklarla karşılaşması doğaldır. İşitme

⁴⁷T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Dünya Engellilik Raporu*, (Ankara: 2011), 5.

⁴⁸EARGED, *Özel Eğitim Okullarında Özel Eğitim Hizmetleri*, 15.

⁴⁹“Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği”.

engelli bireyin yaşadığı bu zorlukların neticesinde de akademik başarı, psiko-sosyal gelişim, uyum ve iletişim kurma konularında kendisinden beklenen düzeye erişememesinin ortaya çıkardığı duruma işitme engelliliği denir.⁵⁰ İşitme engelliliği, bilişsel gelişim, dil gelişimi, psiko-sosyal gelişim yanında bireysel ve sosyal yaşamın gerekliliklerini yerine getirmede olumsuz bir etkidir. İşitme engelliliği ile ilgili bilinmesi gereken iki temel kavram bulunmaktadır. Bunlardan ilki işitme kaybı kavramı, diğeri ise işitme engelli kavramıdır. Her ikisinin anlaşılması işitme engelliliği konusunun daha iyi kavranması açısından büyük önem taşımaktadır.

İşitme kaybı “Sesleri duymanın ve anlamının kısmen veya tamamen bozulması durumuna denir. İşitme kaybı çok hafif dereceden çok ileri dereceye kadar farklılık gösterebilir.”⁵¹ İşitme engeli ise “İşitme duyarlılığının (16-20.000 Hz. ve 0.110 dB) kişinin gelişim, uyum ve özellikle iletişimdeki görevleri yeterince yerine getirememesinden dolayı ortaya çıkan durum”⁵² olarak ifade edilmektedir. İşitme engeli, işitme kaybını da içine alan daha genel bir duruma işaret etmektedir. “İşitme kaybı, doğuştan veya sonradan olan problemler nedeniyle işitme duyarlılığında meydana gelen azalma iken işitme engeli, işitme duyarlılığındaki azalmanın bireyde ortaya çıkardığı yetersizliktir.”⁵³ İşitme kaybı, bireyin kaza, hastalık geçirmesi veya yaşın ilerlemesi ile sesleri duymanın azalması gibi farklı nedenlerle bireyde meydana gelebilmektedir. Ancak bu durum bireyde işitme engeli olduğu sonucunu doğurmaz, sadece sesleri duyma konusunda zorluk çektiğini gösterir. Nitekim kişinin işitme engeli olduğu ifade ediliyor ise bireyin bu durumdan olumsuz olarak etkilendiği ve yetersizlik durumu yaşadığı kastedilmektedir.

⁵⁰ Aylin İpek Timur, *İşitme Engelli Bireylerde Dil Kullanımı ile Depresyon Arasındaki İlişkide Saldırganlık Eğiliminin Etkisi: Bir Yapısal Eşitlik Modellemesi Çalışması* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 6.

⁵¹ Şebnem Sevinç, Filiz Aslan, Burcu Özkan, *İşitme Engelliler İçin Öğretmen Kılavuz Kitabı* (Ankara: MEB Yayınları, 2015), 1.

⁵² T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı* (Ankara: MEB Yayınları, 2006), 21.

⁵³ *İşitme Engelli Bireylerde Destek Eğitim Programı* (Ankara: MEB Yayınları, 2008), 4.

1.2. İşitme Engelliliğinin Nedenleri

Bireyin engelli olmasının pek çok nedeni vardır. Engelliliğin nedenlerini, “Doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası”⁵⁴ şeklinde üç kısımda ele almak mümkündür.

1.Doğum öncesi: Annenin ilaç kullanımı, sigara ve alkol tüketimi, madde bağımlılığı, annede kalp ve şeker hastalıklarının bulunması gibi nedenler bulunmaktadır.

2. Doğum anında: Vaktinde müdahale edilmemesi, bebeğin travma geçirmesi, düşük kilo ile doğması ya da oksijensiz kalması gibi durumlar,

3.Doğum sonrasında: Bebeğin ateşli hastalık geçirmesi, düzensiz beslenmesi, zehirlenme, ev-iş-trafik kazaları, doğal afetler, bireylerin ihlal ve istismar edilmesi gibi pek çok nedenler mevcuttur.⁵⁵

Genel engellilik türlerindeki engel nedenleri işitme engelliliğine de sebep olabilmekle birlikte sadece işitme engelinin oluşumuna neden olan durumlarda mevcuttur. İşitme engelliliğinin nedenleri şu şekilde ifade edilmektedir:

1. Doğum öncesi nedenler: Annenin hamileliği sırasında ototoksit⁵⁶ ilaç (iç kulak ve işitme sinirine tahribat yapan ilaçlar) ve alkol kullanması, annenin enfeksiyon veya kızamıkçık, kabakulak, sarılık gibi hastalıklar geçirmesi, hamilelikte röntgen çektirmesi, annenin sistemik hastalıkları (böbrek, şeker hastalığı, kansızlık), hamilelik sırasında geçirilen kaza ve çarpmalar, anne ve babanın kan uyuşmazlığı çocukta işitme kaybına neden olur. Bunların yanında doğuştan gelen dominant genetik bozukluklar ve akraba evliliklerinden kaynaklanan rahatsızlıklar da işitme kayıplarında önemli yer tutar.⁵⁷

2.Doğum anında: Çocuğun kilosunun 1,500gr’dan az olması, erken doğum ve 5 günden fazla yeni doğan bakım ünitesinde kalma, kan uyuşmazlığının patolojik değere

⁵⁴İşitme Engelliler İçin Öğretmen Kılavuz Kitabı, 1.

⁵⁵Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı, 16.

⁵⁶“Ototoksit, bir ilaç veya kimyasal maddenin iç kulağa yapısal veya işlevsel olarak zarar verme potansiyeline” denir. (Bkz. Murat Koçyiğit, “Ototoksit İlaçlar ve İç Kulağa Etkileri”, *İstanbul Kanuni Sultan Süleyman Tıp Dergisi*, S.9., (2017): 91.) Bazı Antibiyotiklerde, belirli kemoterapi ilaçlarında, kalp yetmezliği, karaciğer sirozu, yüksek tansiyon, belirli ağrı kesiciler ve ateş düşürücülerde kullanılan ilaçlarda ototoksit madde bulunmaktadır. (Bkz. “Ototoksit Madde”, (Erişim Tarihi 10.01.2021), <http://blog.maxtone.com.tr/index.php/2015/06/26/ilac-deyip-gecmeyin-ototoksik-olabilir/>)

⁵⁷Erol Belgin, G. Aydan Çağlar, *İşitme Engelli Çocuklara Okul Öncesi Eğitimde Yaklaşım Prensipleri* (Ankara: MEB Yayınları, 1996), 8-9.

ulaşması, çocuğun doğar doğmaz ağlamaması, boynuna kordon dolanması ve bu gibi nedenlerle oksijensiz kalması, doğum sırasında çocuğun baş, boyun ve kulakta zedelenme olması, kafa travması geçirmesi gibi durumlar.⁵⁸

3.Doğum sonrası nedenler: Bireyin yüksek ateşli hastalık ve havale geçirmesi, ototoksit ilaç kullanması, orta kulak iltihapları,3 aydan fazla süren kronik orta kulak iltihabı, alerjik hastalıklar, orta veya iç kulak yapılarında zedelenme, baş veya kulağa zarar verecek kaza geçirmesi.⁵⁹

Yukarıda belirtildiği üzere, kafada meydana gelen sinirsel veya kemikle ilgili sorun, kulağı da etkileyebilmekte bu da işitme kaybına neden olmaktadır. İşitme kaybı nedenleri ile ilgili yaşanan sıkıntılar genel olarak kulak gelişimindeki problemler, kulağa giden sinirlerin iletiminde sorun yaşanması ve dışardan zarar görmesi gibi nedenlerle meydana gelebilmektedir.⁶⁰

Ayrıca bu nedenlerden bağımsız olarak normal işitme duyusuna sahip yetişkinler dahi hayatlarının ilerleyen dönemlerinde, özellikle 30 yaş sonrası, yaşlanmaya bağlı kaybı başlayabilmekte ve sonraki süreçte bu kaybın derecesi artabilmektedir.⁶¹ Bu bakımdan işitme kaybının normal bir bireyin dahi hayatının bir parçası olduğu, yaşamın her döneminde işitme engeline sahip olunabileceği unutulmamalıdır.

1.3. İşitme Kaybının Dereceleri/Sınıflandırılması

İşitme kaybına ve normal işitme yetisine sahip bireylerin sesleri duyma frekansları farklılık göstermektedir. İşitme kaybı çok hafif dereceden çok ileri dereceye kadar farklılık gösterebilir. Günlük yaşamdan örnek verirsek fısıltı ile konuşma 20-25 dB, normal şiddette konuşma 55-60 dB, yüksek sesle konuşma 70-75 dB, trafik gürültüsü 90-95 dB, jet motor gürültüsü 120-140 dB düzeyindedir. İnsan kulağı, 20-20.000 Hertz frekans aralığında ve 0-120 dB şiddet düzeylerindeki sesi algılayabilecek yetenektedir.”⁶² Normal işitmeye sahip yeni doğan bireyler 0-15 desibel (dB) şiddetindeki sesi işitebilirken, 15 dB'den fazla şiddetteki seslerin işitilmemesi çeşitli

⁵⁸ Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı, 23.

⁵⁹ İşitme Engelliler İçin Öğretmen Kılavuz Kitabı, 2.

⁶⁰ Yukarıdaki bilgiler Dr. Zafer Yılmaz ile yapılan görüşme neticesinde alınmıştır. Zafer Yılmaz, Kişisel Görüşme, 15 Ağustos 2021.

⁶¹ Akif Klavuz, “Yaşlılık Dönemi Din Eğitimi”, içinde *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü, (Ankara: Nobel Yayınları, 2017), 193.

⁶² Sevinç, Aslan, Özkan, *İşitme Engelliler İçin Öğretmen Kılavuz Kitabı*, 1.

derecelerde işitme kaybı olarak kabul edilmektedir.⁶³ Sonuç olarak işitme engelli bireyler hafif, orta ve ileri derecede işitme kaybına sahip olabilmektedirler.

İşitme kaybının derecesine göre konuşma, anlama, kavrama ve dil gelişiminde bozukluklar ortaya çıkabilmekte, buna bağlı olarak duyma kaybının düzeyi ilerledikçe işitme cihazı, işitsel ve konuşma terapisi ihtiyacı ayrıca özel eğitim gereksinimi doğmaktadır.⁶⁴ Dil kazanımı için gerekli olan işitsel bilginin çocuk tarafından algılanabilmesi için 25 dB ve üzerindeki işitme kayıplarında işitme cihazı önerilmelidir.⁶⁵

İşitme engelli bireylerin eğitimi, konuşma ve kavram edinimleri için erken tanı ve tedavi büyük önem arz etmektedir. Vaktinde yapılan müdahale çocuğun akranları ile aynı gelişimi göstermesine olanak sağlayacaktır. Aşağıda işitme kaybına uğramış bireylerin hangi seviyelerde ne tür iletişim sorunları yaşadıkları tablo 1’de gösterilmiştir.⁶⁶

Tablo 1.1: İşitme Kaybının Sınıflandırılması

İşitme Şiddeti	İşitme Kaybı Derecesi	İletişim Üzerindeki Etkisi
0-15 dB	Normal	Normal işitme olup iletişim üzerinde olumsuz bir etkisi yoktur.
16-25 dB	Hafif	Sessiz ortamlarda, birey konuşmayı duyar, fakat gürültülü ortamlarda yavaş sesle yapılan konuşmayı anlamakta güçlük çeker.
26-40 dB	Hafif- Orta	Sonradan olan kayıplarda yetişkin, sessiz ortamlarda sohbet türü yapılan konuşmaların konusu biliniyor ve kullanılan sözcük dağarcığı sınırlı ise, iletişim kurmakta güçlük çekmeyebilir. Ortam sessiz olsa dahi, hafif sesle yapılan konuşmayı ya da uzakta konuşulanları işitmekte güçlük çeker, sınıf içinde yapılan grup tartışmalarını izlemekte zorlanabilir. Çocuklarda dil gelişimi ve konuşma gecikir. İşitme cihazları yardımı ile konuşma seslerini işitir.
41-55 dB	Orta	Sonradan olan kayıplarda yetişkin, sohbet türü konuşmayı ancak yakın mesafede ise izleyebilir. Sınıf içi tartışmaları gibi grup

⁶³Ertuğrul Yavuz, Serdar Sağsözlü, “Yeni doğanda İşitme Taramasının İzlenmesi”, *İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Dergisi*, S. 6, (2018): 624.

⁶⁴Yavuz, Sağsözlü, “Yeni doğanda İşitme Taramasının İzlenmesi”, 624.

⁶⁵Sevinç, Aslan, Özkan, *Engelliler İçin Öğretmen Kılavuz Kitabı*, 10.

⁶⁶Bünyamin Sarıkaya, Muhsine Börekçi, “İşitme Engelli Öğrencilerin Eğitiminde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Erzurum İli Örneği”, *Ekev Akademi Dergisi* S. 66, (2016): 179.

Tablo 1.1: İşitme Kaybının Sınıflandırılması “(devamı)”

41-55 dB	Orta	etkinlikleri iletişim güçlükleri yaratabilir. Çocuklarda dil edinimi ve konuşma engellenir. İşitme cihazları ile konuşma seslerini işitir.
56-70 dB	Orta- İleri	Sonradan olan kayıplarda birey, yalnızca yüksek sesle ve tane tane söylenen konuşmaları işitebilir ve grup ortamlarında çok zorlanır. Çoğu zaman bireyin kendi konuşması anlaşılır olabilir. Anlaşılabilirlik, normal konuşmadan farklıdır. Çocukluktaki kayıplarda ise, dil gelişimi önemli derecede gecikmiştir. İşitme cihazları ile konuşma seslerini işitir.
71-95 dB	İleri	Sonradan olan kayıplarda birey, sohbet türü konuşmayı çok yüksek sesle yapılmadıkça işitemez ve işitse dahi pek çok sözcüğü tanıyamaz. Çevre seslerinden bazılarını işitse dahi, hepsini tanıyamaz. Çocuklarda ise, ancak işitme cihazları yardımı ve özel eğitim desteği ile dil gelişebilir. Konuşma yetisi, işitme kaybı arttıkça anlaşılır olmaktan uzaklaşmaktadır.
96 dB ve üstü	Çok İleri	Birey çok yüksek sesleri işitebilir; fakat konuşma seslerini cihaz olmadan işitemez. Sözlü iletişim dudak okuma yardımı ile yürütür. Çocuğun konuşma dili ancak işitme cihazları kullanımı ve özel eğitim yardımı ile gelişebilir. Ancak dili gelişmiş olsa dahi, anlaşılması güçtür ve çeşitli faktörlere bağlıdır.

Kaynak: Sarıkaya ve Börekçi (2016, s. 179).

1.4. İşitme Engelli Çocukların Gelişim Özellikleri

Çocuğu tanımak için fiziksel, zihinsel, sosyal ve duygusal tüm gelişim alanları ve özellikleri bilinmelidir. Çünkü gelişim alanlarının birbiriyle etkileşimi mevcuttur.⁶⁷ Çocuğun sağlıklı bir gelişim gösterebilmesi için de gelişimsel ihtiyaçlarının ve kabiliyetlerinin dengeli bir biçimde sağlanması gerekmektedir.⁶⁸ Bunlar dikkate alındığında çocuklara verilecek bilgi ve kazandırılacak beceriler çocukların içinde bulundukları yaş grubunun ve gelişim alanının özelliklerine, ihtiyaçlarına ve kapasitelerine uygun olmalıdır. Nitekim Özdemir de eğitim veriliyorken gelişim dönemi ve yaş özellikleri dikkate alınarak engelliler öğrencilere akranlarıyla aynı eğitim verilmesini gerekli görmektedir. Ancak bu eğitimin sağlanması onlara ulaşmak ve eğitim engellerini ortadan kaldırmakla mümkün olacağını belirtmektedir.⁶⁹

⁶⁷ Akif Klavuz, “Yaşlılık Dönemi Din Eğitimi”, 52.

⁶⁸ Ayşegül Yiğit, “Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 22, (2006), 179.

⁶⁹ Sadettin Özdemir, "Engelli Bireylerin", 156.

İşitme engelli çocukların normal işiten akranlarından tamamen farklı olmadıkları, engellerinin özelliğine bağlı olarak gelişim alanlarında bazı farklılıklar gösterdikleri tespit edilmiştir.⁷⁰ Yapılan bir araştırmada “İşitme engeli bireylerin sözel olmayan zekâ testlerinden (nesneleri eşleştirme, benzerlerini bulma, gruplama, resimler arasındaki farklılıkları tespit etme, bir seri resmi sıralama) aldıkları puanlar işiten yaşıtlarıyla yaklaşık sonuçlar vermekte”⁷¹ oldukları ortaya çıkmıştır. Sözel testlerden düşük puan almaları, işitme engelli çocukların özellikle konuşma ve dil gelişimi alanlarında etkilendiklerini göstermektedir. Bununla birlikte işitme engelli çocuğun sosyal, duygusal ve zihinsel gelişimi de etkilenebilmektedir. “İşitme kaybının gelişim alanları üzerindeki etkisi, işitme kaybının derecesine göre artış göstermektedir.”⁷²

Öncelikle belirtmek gerekir ki, erken müdahale çalışmalarının planlanması ve yürütülmesinde, çocukların gelişimsel problemlerine ya da sosyal etkileşimlerine yönelik durumların tespit edilmesi hayati öneme sahiptir.⁷³ Çocuğa erken dönemde yapılan müdahaleler, çevreyle iletişim kuramama ve akademik başarıda aksamalar gibi ortaya çıkabilecek olumsuzlukların önüne geçilmesini mümkün kılmaktadır.

Çocuklar ister sağlıklı ister işitme engelli olarak doğsunlar dünyaya adımlarını attıkları ilk andan itibaren ses çıkarmaya başlarlar. Çocuğun konuşma becerisini kazanabilmesi için duyum organında fizyolojik anomali olmaması ve buna bağlı olarak dil gelişiminin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi gerekmektedir.

Türkiye’de 2004 yılında *Ulusal Yenidoğan İşitme Tarama Programı* yapılmaya başlanmıştır. 2018 yılından sonra bu uygulama tüm illerde yenidoğan bebekler hastaneden çıkış yapmadan önce işitme kaybı olup olmadığını tespit etmek için taranmaktadır.”⁷⁴ Bu test doğumun yapıldığı tüm illerdeki sağlık kurumlarında (kamu, özel, üniversite) uygulanmaktadır.⁷⁵ Bebeklerde işitme kaybı olduğu anlaşıldıktan sonra tanılanıp tedavi edilmediğinde, konuşma ve dil gelişimi sekteye uğrar. “İşitme kaybı saptanan çocuklardan işitme desteği alabileceklerin belirlenmesi ve altı aydan önce

⁷⁰Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı, 23.

⁷¹Başkonak, *Türkiye’de İşitme Engellilerin Din Eğitimi*, 53.

⁷²Sevinç, Aslan, Özkan, *İşitme Engelliler İçin Öğretmen Kılavuz Kitabı*, 5.

⁷³Hilal Karoğlu, Perihan Ünüvar, “Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Gelişim Özellikleri ve Sosyal Beceri Düzeyleri”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 43, (2017): 234.

⁷⁴Nurda Cankuvvet Aykut, Merve Çınar, “Erken Çocuklukta İşitme Cihazı Uygulamaları ve Ebeveynler”, *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi* S. 2, (2018): 418.

⁷⁵“İşitme Tarama Programı”, (Erişim Tarihi 21.09.2021), <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/cocukergen-tp-liste/yenidoğan-işitme-taraması-programı.html>

gerekli müdahalelerin yapılması ile bu çocukların üç yaşında uygulanan dil gelişimi testlerinde normal sınırlarda sonuç alındığı bilinmektedir.”⁷⁶ Nitekim üç yaşın sonunda insan beyni, fiziksel büyümesinin yüzde seksen beşini tamamlamış olmaktadır. Bu durum tüm düşünme ve öğrenmelerin temelini büyük bölümünün oluştuğu anlamına gelmektedir.⁷⁷

Yenidoğan tanı ve tedavi sürecine değinmek konunun anlaşılabilirliğine ışık tutacaktır. Bebek doğduktan sonraki süreç şu şekilde takip edilmektedir: Bebeğin doğumundan itibaren 72 saat içinde işitme testi yapılmaktadır. İlk testi geçemeyen bebeğe 2 işitme testi daha uygulanmakta, eğer işitme kaybı tespit edilirse belirli illere⁷⁸ yönlendirilmektedir. Bebeklerde üç aydan önce işitme kaybı tanısı kesin olarak konulmalı, cihaz gerekli ise altı aydan önce bebeğe cihaz takılmalıdır. Bebekte çok ileri derecede işitme kaybı varsa bir yaş civarında (12-18 aylık) koklear implant⁷⁹ operasyonu düşünülebilmektedir.⁸⁰

Erken ve doğru tedavi için önce işitme kaybının türü tespit edilmeli ve ona göre bir tedavi uygulanmalıdır. İşitme kayıplarının çeşitleri: İletim tipi, sensorinoral ve mix (hem iletim tipi hem sensorinoral) tip olmak üzere üçe ayrılır. İletim tipi kulağın kendisine ait olan sorunlardır. Kulak içindeki salyangoz, kemikteki patolojilere bağlı olarak iletimde sorun oluşturmaktadır. Sensorinoral’de ise kulakta sorun olamamakla birlikte santral sinir sisteminden gelen sinirde sorun vardır; sinir, hasarlı olduğu için beyne iletilememekte ve işitme algılanamamaktadır.⁸¹ İşitme kaybının türü tespit

⁷⁶“İşitme Tarama Programı”,

⁷⁷Dana Suskind, *Otuz Milyon Kelime*, çev. Esra Eret, Barış Satılmış, (Ankara: Buzdağı Yayınları, 2018), 13-37.

⁷⁸“Yenidoğan Test Uygulama”, (Erişim Tarihi 18.09.2021), https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/cocuk_ergen_db/dokumanlar/Referans_Merkez_Listesi.pdf

⁷⁹“Biyonik kulak olarak da adlandırılan koklearimplant, ileri ya da çok ileri derecede işitme kaybı yaşayan bireyler için uygun olan elektronik bir medikal cihazdır. Bu cihaz, iç kulağın içinde yer alan sinirleri elektriksel olarak uyarma prensibiyle çalışır yani ses dalgalarını elektrik enerjisine dönüştürerek kulak içi sinirlerine iletir. Koklearimplantlar genel olarak işlemci ve mikrofon olmak üzere iç ve dış iki parçadan oluşur. Bu parçalar, kulak kepçesi arkasına, kafa derisi altına yerleştirilir. İşitme cihazlarının mikrofon kısımlarına benzeyen dış mikrofon, istenildiği zaman çıkarılabilir ve yeniden takılabilir. Prosesör olarak da adlandırılan işlemci bölümü ise cerrahi operasyonla iç kulağa yerleştirilir.” (Bkz. <https://www.medicana.com.tr/saglik-rehberi-detay/12689/koklear-implant#:~:text=sesleri%20algılaması%20sağlanabilir.,Koklear%20İmplant%20Nedir%3F,elektriksel%20olarak%20uyarma%20prensibiyle%20çalışır.>)

⁸⁰Yukarıdaki bilgiler Odyometrist Sünva Açmaz- Odyometrist Kübra Sarıgül ile yapılan görüşme neticesinde alınmıştır. Sünva Açmaz, Kübra Sarıgül, Kişisel Görüşme, 20 Ekim 2021.

⁸¹Yukarıdaki bilgiler Dr. Zeynep Nur Gülüm ile yapılan görüşme neticesinde alınmıştır. Görüşme kayıt altına alınmış olup araştırmacı tarafından saklanmaktadır. Zeynep Nur Gülüm, Kişisel Görüşme, 25 Ekim 2021.

edildikten sonra tedavi süreci ise şu şekildedir: İletim tipinde ilaç, tüp ya da cerrahi müdahale yapılabilir. Sensorinoral tipte cihaz önerilmektedir. Mix tipi işitme kaybında ise hem ilaç hem de cihaz önerilmektedir.⁸²

Yenidoğan bebekler için tanı ve tedavi süreci hastanede başlamaktadır. Ancak çocuk, doğum sonrası işitme duyusunu kaybettiye çocukta işitme kaybı olduğunu ilk fark eden genellikle ebeveynler olmaktadır. Bu noktada aile, çocukta işitme kaybını fark ettiği anda duyarlı olmalı, mevcut işitme kaybını ortadan kaldırmak veya olumsuz etkisini en aza indirebilmek için tıbbi merkezlere başvurmalıdır.

Olumlu sonuç almaya yönelik medikal yöntemlerden birisi bireyin işitme cihazı kullanmasıdır. “İşitme cihazları, kulağa gelen mekanik ses enerjisini mikrofon aracılığı ile yükselterek, akustik ses enerjisi olarak iç kulağa iletir ve duymaya yardımcı olur. Bunlar, genellikle hafif, orta ve ileri derecedeki işitme kayıplarında kullanılır. İşitme cihazından fayda göremeyecek derecede ileri işitme kayıplarında ise koklear implantın yarar sağladığı bilinmektedir.”⁸³ Zira işitme engelli bireyin işitme eşiği 85 dB ve üzeri ise hasta işitme cihazından fayda göremeyecektir bu durumda yukarıda da bahsi geçen koklear implant uygulaması tavsiye edilmektedir. Erken yaşlarda koklear implant yapılan çocuklarda konuşma yetisinin gelişiminde ilerleme kat edildiği yapılan çalışmalarda gösterilmiştir. Koklear implant sonrasında da bireyin hala işitme engelli olduğu unutulmamalıdır.⁸⁴

İşitme engelli çocukta erken tanı ve tedavi için geç kalınırsa ileriki dönemlerde bilişsel gelişim alanında ciddi problemler ortaya çıkabilmektedir. Aşağıda bahsi geçen rapor, işitme engelli bireylerin çocukluk dönemlerinden itibaren erken tanı ve tedavinin önemsenmediği durumlarda yetişkinlik dönemlerinde ne gibi sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 14 Ocak 2020 tarihindeki işitme engellilere yönelik yapılan eğitim çalıştay sonuç raporunda, işitme engelli yetişkinlere yönelik Kur’an kurslarında okutulan kitaplar için şu hususa vurgu yapılmaktadır: “İşitme engellilere yönelik yapılan eğitimler hususunda basit ve anlaşılır müstakil bir

⁸²Yukarıdaki bilgiler Odyometrist Sünva Açmaz- Odyometrist Kübra Sarıgül ile yapılan görüşme neticesinde alınmıştır. Açmaz, Sarıgül, Kişisel Görüşme, 20 Ekim 2021.

⁸³Sevinç, Aslan, Özkan, *İşitme Engelliler İçin Öğretmen Kılavuz Kitabı*, 10.

⁸⁴Murat Koçyiğit, Taliye Cakabay, Safiye Giran Ortekin, Selin Üstün Bezgin, “Koklearİmplant: Biyonik Kulak”, *ACU Sağlık Bilim Dergisi* (2018); 225-227.

müfredata ve sistemli bir programa ihtiyaç duyulmaktadır (en fazla 8 yaş seviyesi).”⁸⁵ Bu rapor göstermektedir ki tıbbi müdahalede bulunulmamış veya özel eğitime tabi tutulmamış işitme engelliler, 30-40 yaşlarına gelseler dahi 8 yaşındaki bir çocuğun bilişsel gelişimine sahip olabilmektedirler. Bu bilişsel gelişim geriliğinin en önemli sebeplerinden biri, çocukluk döneminden itibaren duyamamalarına bağlı olarak dil gelişimlerinin oluşamaması ve kavram edinimlerinin kısıtlanmasıdır. Ancak yapılan bir araştırmada engellilerin “erken tanılandıklarında ve erken eğitime alındıklarında birçok çocuk engeline rağmen, akranlarını yalnızca birkaç yıl geriden takip etmekte”⁸⁶ olduğu tespit edilmiştir.

İşitme engelli çocukların engellerinden doğan farklılıkları en az düzeye indirebilmek için iki hususa dikkat çekilmektedir. Birincisi bu öğrencilerin akranlarından farklı olan gelişim özelliklerinin bilinmesi, diğeri ise öğrencilere uygulanacak eğitimidir. Nitekim işitme engelli öğrencilerin gelişim özellikleri bilinip buna uygun bir eğitim uygulanması hem gelişim alanlarında hem de eğitim programı uygulaması verimliliği arttıracaktır. İşitme engelli çocukların gelişim özelliklerine bakıldığında eğer çocuk sadece işitme engelli ise olumsuz olarak en çok etkilendikleri gelişim alanları içinde ilk sırada bilişsel gelişim ve dil gelişimi sonra psiko-sosyal gelişim ve son olarak da motor gelişimi gelmektedir. Bu sıralama, kaybın oluştuğu zamana göre veya çocuğun yeterli uyarana maruz kalma durumuna göre farklılık gösterebilmektedir. Yenidoğan işitme kaybı olanlarda cihaz kullanmadıkları takdirde en fazla dil gelişimi ve bilişsel gelişim etkilenecektir. Hatta çocuk cihaz kullansa dahi yeterli uyaran almadığından dil gelişimi en çok etkilenen alan olacaktır. Ancak doğum sonrası kaza veya hastalık geçirip de işitme duyusunu kaybeden bireylerde 5-6 yaşını geçti ise dil gelişimi oluşmuş olmakla birlikte bilişsel ve psiko-sosyal gelişimin en çok etkilenen alanlar olacağı öngörülmektedir. Yani özellikle dil gelişimi ve bilişsel gelişim en çok etkilenen alanlar olmakla birlikte sıralama, bireylerin işitme kaybının oluştuğu zaman, cihaz kullanma durumu, yeterli uyarana tabi tutulma gibi birtakım şartlara göre farklılık gösterebilmektedir.

⁸⁵Diyanet İşleri Başkanlığı, “İşitme Engellilere Yönelik Eğitimeiler Çalıştayı Sonuç Raporu”, (14 Ocak 2020)

⁸⁶*Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı*, MEB, 23-25.

1.4.1. Bilişsel Gelişim

Bilişsel gelişim, “Her türlü gelişim alanıyla ilişkili ve iş birliği halinde gerçekleşen doğumdan başlayarak, çevre ile etkileşimi sağlayan, bilginin edinilip kullanılmasına yardım ederek dış dünyanın anlaşılmasına yarayan, bilginin saklanması, yorumlanması, yeniden düzenlenmesi, değerlendirilmesi ve kullanılmasını”⁸⁷ ifade eden gelişim alanıdır. İşitme engelli çocukların bilişsel gelişim alanında karşılaştıkları genel problemler şunlardır:

İşitme engelli birey;

1) Dil-kavram gelişiminde problem yaşamaktadır. İşitsel girdinin az olmasına bağlı olarak, bilişsel gelişim süreci olumsuz etkilenmektedir. Bu alandaki gerileme de işitme engelli bireyin akademik başarısını engellemektedir.⁸⁸

2) Düşüncelerini ifade edememe ve başkalarının düşüncelerini anlamada sözel iletişim kuramamaya bağlı olarak bilişsel gelişim süreci beklenen şekilde ilerlememektedir.⁸⁹

3) İşitme kayıplı çocukların zihinsel becerilerindeki gecikmelerin sebebi eğitim eksikliği, ailenin çocuktaki işitme engelini öğrendikten sonra konuşmayı kesmesi, fazla korumacı olup çevreyle iletişim kurmalarını engellemeleri veya ailenin çocuktaki engeli reddetmelerinden dolayı çocuk için gerekli girişimlerde bulunmamalarından kaynaklanmaktadır. Bu çocuklara yeteri kadar uyaran sağlanamadığından öğrendiklerini pekiştirip davranış hâline getiremeye bilmektedirler.⁹⁰

İşitme engelli çocukların bilişsel gelişim alanına bakıldığında dil gelişimi, kavram edinimi, öğrendiklerinin pekiştirilmemesi gibi durumlar çevreyle iletişimlerini ve akademik başarılarını olumsuz etkilemektedir. Bu durumdaki çocuklara erken müdahale, akranları ile aralarındaki farkı en az düzeye indirecektir.

⁸⁷Nurcan Koçak, Özge Pınarcık, Büşra Ergin, “Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Bilişsel Gelişim Özellikleri ile Sosyal Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Konya Örneği)”, *Asya Öğretim Dergisi*, S. 1, (2015): 22.

⁸⁸Başkonak, *Türkiye’de işitme Engellilerin Din Eğitimi*, 53.

⁸⁹Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı, 24.

⁹⁰Sevinç, Aslan, Özkan, *İşitme Engelliler İçin Öğretmen Kılavuz Kitabı*, 8.

1.4.2. Dil Gelişimi

Dil, “Kişinin çevresindeki dünyayı anlamlandırmasının yanı sıra öğrenmeler, iletişim ve ilişki geliştirmede anahtar bir rol oynar.”⁹¹İşitme kaybı dolayısıyla, “Dil gelişimi çocukların olumsuz olarak en çok etkilendiği gelişim alanlarından birisidir.”⁹²İşitme engelli çocukların dil gelişimi alanında karşılaştıkları durumlar ve yaşadıkları problemler şunlardır:

1) İşitme engelli çocuklar yaşamlarının ilk yıllarında konuşma dilini öğrenirken duyan akranlarına çok benzer bir gelişim sergilerler. Ancak zamanla başlangıçta ürettikleri sesler azalmaya başlar, taklitler ortadan kalkar, ses üretimleri hem niteliksel hem de niceliksel olarak farklılık gösterir. İşiten çocuklar gibi rastlantısal öğrenmeleri gerçekleştiremezler ve dil kazanımı tam olarak gerçekleşemez.⁹³

2) Çocuğun dil gelişimiyle birlikte ilerleyen kavram gelişimi egosantrik bir özellik gösterir. Kavramlar aynı zamanda bilişsel gelişimin en önemli işareti olarak çocukların hayata dair ilk davranışları, tutumları ve düşüncelerini oluşturur.⁹⁴

3) İşitme kaybı olan çocukta duyan akranlarıyla kıyaslandığında kelimeyi kullanmayı öğrenme açısından gözle görülür bir farklılık mevcuttur ve bu öğrenme alanları zaman alabilmektedir. Bu sebeple kelime dağarcıkları akranlarına kıyasla daha yavaş ilerlemekte ve konuşma anlaşılabilirliği düşük olabilmektedir. Bununla birlikte işitme kaybı olan çocuk konuşulanları anlamada da birtakım güçlükler yaşayabilmektedir. Bu durumdaki çocuk, işittiği kelimeleri anlamlandırma, kelimeleri bir araya getirip çözümleme yaparak sonuca bağlamada zorlanabilmektedir. Bu çocuklar, soyut kelimeleri somut anlam taşıyanlara göre daha zor öğrenmektedirler. Aynı zamanda işitme kayıplı çocuklar, yazı yazarken kelimeleri atlayabilmekte veya sözcükleri yazarken yazım hataları yapabilmektedirler. Çoğunlukla sözcüklerdeki ekleri kullanmazlar. Uzun ve kurallı cümleler onlar için çok zordur. Bundan dolayı kısa ve basit cümleler kullanmayı tercih ederler. Tahmin yoluyla cevaplanması gereken soru-cevaplarda zorlanabilmektedirler.⁹⁵

⁹¹Mustafa Köylü, Cemil Oruç, *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi* (Ankara: Nobel Yayınları, 2017), 18.

⁹²*Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı*, 25.

⁹³Zehra Pınar Çeliker, “İşitme Engelli Çocukların Konuşmalarının Anlaşılabilirliğini Etkileyen Faktörler”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, S.6, (2005): 21.

⁹⁴Ali Baz Bilici, *0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi* (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 296.

⁹⁵Sevinç, Aslan, Özkan, *İşitme Engelliler İçin Öğretmen Kılavuz Kitabı*, 6.

4) Dil kazanımının oluşamamasının bir diğer sebebi de ebeveynlerinin çocuğa yeterli sözel tepkiyi vermemesidir. Çocuğun işitme engelli olduğunu duyan aile, çocuğun sözel tepkilerinin az olması veya hiç olamamasından dolayı çocukla sözel iletişimi azaltabilmektedir.

5) İşitme engelli çocuklarda okuma yazma gibi dilin kullanımını gerektiren becerilerin kazanımında da problemler görülebilmektedir.⁹⁶

Dil oluşumu ve gelişimi için seslerin işitilip taklit edilmesi gerekmektedir. İşitme engelli çocuk sesleri duyamadığı veya bir dereceye kadar duyabildiği için dil kazanımında sorunlarla karşılaşmaktadır. Bununla birlikte ailenin çocuktaki engeli fark etmesinden sonra engeli kabul etmemesi, çocukla konuşmayı bırakmaları, çocuğun yeterli uyaran almaması veya işitme engelli çocuğa erken müdahalenin yapılmaması gibi durumlar çocuğun dil gelişimini buna bağlı olarak da kavram gelişimlerini olumsuz etkilemektedir.

1.4.3. Psiko-Sosyal Gelişim

Çocuklar doğumdan itibaren sosyal bir ortam ile çevrilidirler. Çocuk, ailesi ve yakın çevresiyle etkileşim halinde bulunur. Anne-baba-çocuk etkileşimi çocuğun psiko-sosyal gelişiminde en önemli faktördür. Sosyal gelişim: “Kişinin yaşadığı toplumun ilke ve değerlerine uyum için gerekli olan davranış ve yaklaşımları kazanması sürecidir.”⁹⁷Psiko-sosyal gelişim alanı, E. Erikson’a göre şu şekilde açıklanmaktadır: “İnsan yaşamı boyunca sekiz gelişim döneminden geçmektedir. Her bir gelişim döneminin kendine özgü farklı gelişimsel hedefleri vardır. Kişi her gelişim döneminde farklı bir çatışma veya karmaşa ile karşılaşır. Bireyin herhangi bir gelişim dönemindeki hedeflerini gerçekleştirebilmesi için, o dönemde karşılaşmış olduğu çatışmaların ya da karmaşaların üstesinden gelmesi gerekir. Erikson, kişinin bu çatışmalarla başa çıkabildiği oranda daha sağlıklı bir kişilik geliştirebileceğine inanır.”⁹⁸İşitme engelli çocukların psiko-sosyal gelişim alanında karşılaştıkları durumlar ve yaşadıkları problemler şu şekilde sıralanabilmektedir:

⁹⁶Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı, 23-25.

⁹⁷Osman Taştekin, *Eğitim ve Din Eğitimi I* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2020), 73.

⁹⁸İbrahim Gürses, M. Akif Kılavuz, “Erikson’un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi”, *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, (2011): 155.

1) İşitme engelli çocuk, duyma becerisini kullanamadığı için ailesi, arkadaşları gibi yakın çevresinde dahi güven eksikliği duyabilmekte ve buna bağlı olarak hırçınlık, içe dönüklük, kızgınlık gibi davranışlar sergileyebilmektedir. İleri ve çok ileri işitme engeline sahip çocuk, kaynaştırma eğitimi süresince okulda yalnızlık ve mutsuzluk gibi duygular yaşayabilmektedir. Yaşanılan bu durumlar işitme engelli çocuğun işiten yaşlıları ile kıyaslandığında, sosyal ve duygusal gelişiminde olumsuz yönde farklılığa neden olduğu görülmektedir.⁹⁹

2) Aile çocuğunun engelini fark ettikten sonra engeli reddetme ve inkâr gibi çocukla iletişimlerinin azalmasına neden olan birtakım süreçlerden geçebilmektedir. Çocuğun aileyle olan iletişiminin giderek azalması zaman içinde çocuğun toplumla olan iletişimine de yansımaktadır. Eğer çocukla iletişim kurulmuyor ya da iletişim için çok az zaman harcanıyorsa, çocuğun sosyal çevrenin bir parçası olması, olumlu benlik algısı geliştirmesi gibi konularda problemler yaşanmaktadır.¹⁰⁰

3) Öğrencide sadece işitme kaybı varsa ve bu işitme kaybı da çok hafif (16-25 dB) - hafif (26-30 dB) derecede ise kaynaştırma eğitimi verilebilmektedir.¹⁰¹ Kaynaştırma eğitimi sürecinde öğretmen ve çocuğun işiten akranları, çocuğun sosyal-duygusal gelişiminde önemli rol oynayabilmektedir. Akranların ve öğretmenlerin engelli çocukla kolay ve etkili iletişime girmesi ile çocuk, sosyal kuralları, farklı durumlara uygun tepki vermeyi, kişilerle yakın ilişkiler kurmayı öğrenebilmektedir.

4) İşitme engelli çocuk, ihtiyaçlarını sözel olarak ifade etmede yetersiz kaldığı için çocuğun ailesi ve arkadaşları onun duygu ve düşüncelerini anlamakta zorlanabilmektedir. Bu durumda çocuk kendini kötü hisseder, kendine kızar ve kendine olan güveni gelişmez. Böylelikle çocuk, topluma uyum sağlamakta zorluk çekmekte ve kendini soyutlanmış hissetmektedir.¹⁰²

5) İşitme engelli okullarındaki öğretmenler, işitme engelli öğrencilerin -normal bireyler işaret dili bilmedikleri için- genelde işitme engellilerle arkadaşlık yaptıklarını, insanların işitme engellilerle anlaşılmadıkları için onlardan uzak durduklarını, sonuç olarak da işitme engellilerin toplumdan soyutlandıklarını vurgulamaktadır. Buna binaen de işitme engelli öğrenciler de kurallara uyma, sevgi, saygı gibi durumlarda kendilerini

⁹⁹Başkonak, *Türkiye’de İşitme Engellilerin Din Eğitimi*, 54.

¹⁰⁰Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı, 23-25.

¹⁰¹Çocuk Gelişimi ve Eğitimi (Ankara: MEB Yayınları, 2014), 15.

¹⁰²Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı, 23-25.

tam ifade edemedikleri için çabuk sinirlenme ve sosyal etkinliklere katılımda isteksizlik durumu olduğu ifade edilmektedir.¹⁰³

6) Sağlıklı duygusal gelişim için çocuk ve ona yöneltilen davranışlar arasında bir denge olmalıdır. İşitme kayıplı çocukların ailelerinin gösterdiği aşırı koruyucu tutum, çocukların kendi başlarına hareket etme yeteneğini kısıtlamaktadır. İşitme kayıplı çocuklar isteklerini, duygu ve düşüncelerini ifade edemedikleri zaman aşırı huysuz, sinirli ya da saldırgan olabilmektedirler. Böyle bir durumda, çocuğun bu davranışına neden olan tutum ve davranışlar ortadan kaldırılmalı, çocuğun dikkati, olumlu özelliklerine çekilmeli ve çocuk motive edilmelidir.¹⁰⁴

İşitme engelli çocukların psiko-sosyal gelişim alanında yaşadıkları problemlerin büyük çoğunluğu aile ve çevre kaynaklıdır. Özellikle ailenin çocuktaki engeli öğrendikten sonra bunu reddetmesi, çocukla iletişimi kesmesi, aşırı koruyucu tutum göstermesi psiko-sosyal gelişimi engelleyen faktörlerin başında gelmektedir. Bunların üstüne bir de işitme engelli çocuğun ihtiyaçlarını sözel olarak ifade edememe durumu eklenince hırçınlık içe dönüklük, çabuk sinirlenme, olumlu benlik algısının oluşmasında problemlerle karşılaşma, sosyal etkinliklere katılımda isteksizlik gibi durumlar görülebilmektedir.

1.4.4. Motor Gelişimi

Motor gelişimi, “Bireyin bedeninin birkaç kısmının birlikte ve uyum içinde çalışmasını gerektirmektedir. Söz konusu koordinasyon gelişimi bedensel olgunluğa ve yapılan alıştırmalara göre yetkin hale gelmektedir. Yaşam boyu devam eden motor gelişimi; fiziksel yapıda sinir kas işlevlerinde meydana gelen değişiklikleri, motor becerilerinin kazanılması, azalması ve dengeye kavuşma sürecini kapsar.”¹⁰⁵ İşitme engelli çocukların motor gelişimi alanında karşılaştıkları durumlar ve yaşadıkları problemler şunlardır:

¹⁰³Bünyamin Sarıkaya, Muhsin Börekçi, “İşitme Engelli Öğrencilerin Eğitiminde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Erzurum İli Örneği” *Ekev Akademi Dergisi*, S. 66, (2016):177.

¹⁰⁴Sevinç, Aslan, Özkan, *İşitme Engelliler İçin Öğretmen Kılavuz Kitabı*, 9.

¹⁰⁵Ayşegül Ulutaş, Esra Demir Öztürk, Emriye Hilal Yayan, “Motor Gelişim Eğitim Programının 5-6 Yaş Çocukların Kaba ve İnce Motor Becerilerine Etkisinin İncelenmesi”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2017): 1524.

1) İşitme engelli çocuklar hiçbir engeli bulunmayan akranları ile aynı motor gelişim özelliklerini takip ederler. Örneğin; yarımsız ayağa kalkma, yürüme, merdiven çıkma gibi.

2) İşitme engelli çocukların merkezi sinir sistemine bağlı olarak genel vücut koordinasyonunun sağlanması ve denge alanlarında bazı problemlerle karşılaşabilmektedirler. Örneğin; geri geri yürüme, ip üstünden atlama, denge tahtasında ileri geri yürüme gibi becerilerde zorlanabilirler.

3) İşitme engelli çocuklar normal işiten yaşlılarına göre görsel-motor koordinasyonu gerektiren ayakkabı bağcıklarını bağlama, ipe boncuk dizme gibi bazı becerilerde güçlük yaşayabilmektedirler.¹⁰⁶

4) İşitme engellilerin içinde bulundukları bu durum işitme cihazı ve koklear implant gibi cihazlar kullanılmaya başlandıktan veya ses uyumu oluştuktan sonra azalabilmektedir.¹⁰⁷

İşitme engelli çocukların gelişim alanları içinde en az sorunla karşılaştıkları alan motor gelişimidir. Bu alanda akranlarıyla aynı motor gelişimini göstermekle beraber genel vücut ve görsel-motor koordinasyonu alanlarında bazı problemlerle karşılaşabilmektedirler.

1.5. İşitme Engellilerin Eğitiminde Kullanılan Yöntemler

İşitme engellilere eğitim verilirken farklı yöntemler kullanılmaktadır. İşitme engellilerde kullanılacak yöntemi belirlemek için önce işitme engellinin engel derecesi tespit edilmelidir. “İşitme engelli çocuklarda özel eğitim ihtiyacı, orta derecede işitme kaybı (41-55 dB) ile başlar.”¹⁰⁸ Bunun için çok hafif ve hafif derecedeki işitme engelli çocuklarda ev ve sınıf ortamı onlara uygun şekilde hazırlanarak (sınıfta ön sırada oturtulması veya ortamda sesin yankılanmasının ez aza indirgenmesi gibi) rahat dinlemelerine yardımcı olunmalıdır.

Orta derecede kaybı olan çocuklar; sesi anlama, dil gelişimi ve kelime hazinesini artırıcı konuşma bozukluğu terapisi, okuma becerisine katkı sağlayıcı eğitimler almalıdırlar. İleri ve çok ileri derecede işitme kaybı olan çocuklara yönelik olarak

¹⁰⁶Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı, s. 23-25.

¹⁰⁷Başkonak, Türkiye’deki Lise Mezunu İşitme Engellilerin Din Eğitiminde Karşılaştıkları Güçlüklerin Öğrenci ve Eğitimci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi, 27.

¹⁰⁸Çocuk Gelişimi ve Eğitimi İşitme Engelliler, 15.

eğitim ve öğretim süreçlerinde özel eğitim programları gereklidir. Çocukların işitme kaybı dereceleri arttıkça da kullanılacak iletişim modelleri, eğitim yöntemleri farklılaşmaktadır.¹⁰⁹ Aşağıda kullanılan bu yöntemlere değinilmiştir.

1.5.1. Sözel İletişim Yöntemi

Sözel iletişim yöntemi, işitme engelli bireylerin sosyal yaşamlarının devamı için sözel dili öğrenmesi gerektiği temeline dayanmaktadır. İşaret dili kullanımının, sözel dil gelişimini engelleyeceği düşüncesiyle işaret diline yer verilmez. Bu yöntemde üç noktaya dikkat edilir: İşitme eğitimi, dudak okuma ve konuşma öğretimi. İşitme duyusu dil edinimi için temel duyudur. Bu yöntemde işitme engelli çocukların çevreleriyle iletişime geçip dillerini geliştirebileceklerine inanılmaktadır.¹¹⁰

1.5.2. Doğal İşitsel Sözel Yöntem

Doğal işitsel sözel yöntem, sözel yöntemin bir türüdür ve bu yöntemde de işitme engelli bireylerin konuşması hedeflenmektedir. Bu yöntem çocukluk döneminden dilin edinilmesi için erken teşhis ve cihazlandırma yapıldığı takdirde dilin öğretilmesine gerek kalmadan çocuğun doğal ortamında dili edineceği savunulur. Bu yöntem işaret dilini ve abartılı jest ve mimikleri asla kabul etmez. Dil edinimi için dinleme becerisinin kazandırılması ve sesin algılanması çok önemlidir.¹¹¹

1.5.3. İşaret Yöntemi

İşaret dilinde; duygu ve düşünceler, nesneler, belli bir dilin harfleri veya konuşma sesleri, beden hareketlerinden oluşturulan ve görsel olarak algılanan işaretlere benzetilerek iletişim sağlanır.¹¹² Bu yöntemi daha çok doğuştan işitme engelli olan ve eğitim görmemiş bireyler kullanır. Bu bireyler iletişim sağlamak içinde görsel uyarıları kullanırlar. Buna binaen dikkatlerini görmeye odakladıkları için dinlemeyi öğrenememektedirler.¹¹³

Bu yönteme çok benzeyen parmak alfabesi de mevcuttur. Parmak alfabesi yöntemi yazı dilini bilenlerin kullandığı ve kullanımı sınırlı bir dildir. Belirli bir dilin

¹⁰⁹Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, 15.

¹¹⁰Mustafa Başkonak, “İşitme Engelli Bireylerde Din Eğitimi”, içinde *Özel Eğitimde Din Eğitimi*, ed. Saadettin Özdemir, Mustafa Başkonak 206-229, (Ankara: 2018), 220.

¹¹¹Mustafa Başkonak, “İşitme Engelli Bireylerde Din Eğitimi”, 220.

¹¹²Mustafa Başkonak, “İşitme Engelli Bireylerde Din Eğitimi”, 221.

¹¹³Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, 16.

harflerini parmaklarla göstermeye dayanır.¹¹⁴ Bu parmak alfabesi tek el esasına dayanmakta, bu sebeple iki el kullanılan işaret dilinden ayrılmaktadır.¹¹⁵

1.5.4. Toplam Yöntem (Total)

Bu yöntemde dil edinimi için kullanılan tüm yöntemlerin (sözel, işitsel, yazılı ve işarete dayanan yöntemler) kullanılması amaçlanmıştır. Kullanılan yöntem bir araç olarak görülür. Amacın araçlarla uyum içinde olması hedeflenir. Bu yöntemde bireysel ihtiyaçlar ve farklılıklar önemslenir.¹¹⁶

1.5.5. İki Dil Yöntemi

Erken yaşlardan itibaren iki dilin beraber öğretilmesine dayanır. Bu yöntemde işitme engellilere ilk dil olarak işaret dilinin, ikinci dil olarak da sözel dilin öğretilmesi şeklindedir. Bu yöntemin ortaya çıkma sebebi işitme kaybı olan bireylerin engelli olmadıkları, kendilerine ait ayrı dilleri ve kimlikleri olan bir alt grup olduklarına yönelik düşüncedir. Bu yöntemde işaret dili etkin konuşulmaya başladıktan sonra, sözel dilin özellikle okuma yazma boyutunun öğretilmesi gerekmektedir. Bunun için de çocuk, erken dönemden işaret dili eğitimi alarak ilerisi için akademik bilgilere hazır hale getirilir.¹¹⁷

1.6. Özel Eğitim Okulları ile İlgili İstatistiksel Bilgiler

Gelişim özellikleri ve eğitim yeterlilikleri bakımından yaşlılarından, beklenenin altında farklılık gösteren çocuklara, *özel eğitim gereksinimi olan çocuk* denmektedir. Bu çocukların eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için uygun ortamda yapılan eğitim, *Özel Eğitim* olarak adlandırılmaktadır.¹¹⁸ *Özel Eğitim Sınıfları* ise özel durumları sebebiyle farklı eğitim alması gereken bireyler için okullarda veya başka kurum veya kuruluşlarda hazırlanılan sınıflarda verilen eğitimidir.¹¹⁹

Özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin eğitiminden bahsedilirken, zorunlu eğitim dönemi olan ilk, orta ve lise dönemi ifade edilmektedir.¹²⁰ İşitme engelli öğrenci, eğitim kurumuna yerleştirilmesi için bazı aşamalardan geçmektedir. Bu süreçte işitme engelli

¹¹⁴Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, 16.

¹¹⁵Mustafa Başkonak, “İşitme Engelli Bireylerde Din Eğitimi”, 221.

¹¹⁶Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, 16.

¹¹⁷Mustafa Başkonak, “İşitme Engelli Bireylerde Din Eğitimi”, 223.

¹¹⁸Taştekin, Eğitim ve Din Eğitimi I, 10.

¹¹⁹EARGED, Özel Eğitim Okullarında Özel Eğitim Hizmetleri, 2.

¹²⁰Mustafa Başkonak, “İşitme Engelli Bireylerde Din Eğitimi”, 19.

öğrencinin velisi, sınıf öğretmeni, okul rehberlik servisi ve RAM¹²¹ iletişim halindedir.¹²² Bu süreç genellikle, “Özel gereksinimi olan öğrencinin öncelikle kaynaştırma ortamına yerleştirilmesi, bunun öğrenci yararına olmadığı durumlarda özel sınıfa, özel sınıfın da uygun olmadığı durumlarda ise özel eğitim okuluna yerleştirme yapılması”¹²³ şeklinde öngörülmektedir.

Ülkemizdeki nüfusu genelden özele (engellilere) doğru inceleyecek olursak: Türkiye nüfusu, 31 Aralık 2020 tarihi itibarıyla 83.614.362’dir. ‘Ulusal Engelli Veri Sisteminde kayıtlı ve hayatta olan engelli sayısı; 1.414.643’ü erkek, 1.097.307’si kadın olmak üzere toplam 2.511.950’dir. Bu sayı içindeki işitme engelli kişi sayısı 179.867 (% 7,97), dil ve konuşma becerisine sahip olmayanların toplamı ise 33.686 (% 1,49) şeklindedir.¹²⁴ Bahsi geçen 2.511.950 engelli birey içinde örgün eğitim alan 2021-2022 öğretim yılında engelli öğrenci toplam sayısı 472.686’dır.¹²⁵

Milli Eğitim 2021-2022 yılı Türkiye işitme engelli eğitim kurumu, öğrenci ve öğretmen sayısı istatistiksel veriler Tablo 1.2’de¹²⁶ gösterilmiştir.

Tablo 1.2: Milli Eğitim 2021-2022 Yılı Türkiye İşitme Engelli Eğitim Kurumu İstatistikleri

OKUL TÜRÜ	OKUL SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI
Özel Eğitim Anaokulu (Devlet)	137	4.740	1.284
Özel Eğitim Anaokulu Toplamı	148	8.182	1.339
İlkokul (İşitme Engelliler)	32	673	237
Özel Eğitim İlkokul Toplamı	463	173.488	3.798
Ortaokul (İşitme Engelliler)	32	920	451
Özel Eğitim Ortaokul Toplamı	455	192.952	4.910

¹²¹“MEB bünyesinde özel eğitim, rehberlik ve psikolojik danışmanlık konularında hizmet veren kurumdur.” (Bkz. Taştekin Osman, *Din Eğitiminin 200’ü* (Ankara: Otto Yayınları, 2017), 224.)

¹²²Mustafa Başkonak, “İşitme Engelli Bireylerde Din Eğitimi”, 65.

¹²³EARGED, *Özel Eğitim Hizmetleri*, 30.

¹²⁴“Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni”. Bireyler konuşmayı öğrendikten sonraki bir süreçte hastalık veya dışarıdan alınan bir darbe sonucu işitme duyusunu kaybedebilmektedir. Ancak konuşmayı öğrendikleri için bu bireylere konuşma engelli denmemektedir. Doğuştan işitme engelli bireyler cihaz kullanmadıklarında konuşma engeli meydana gelmektedir. Bununla birlikte her konuşma engelli birey işitme engelli olmayabilmektedir.

¹²⁵“MEB Örgün Eğitim İstatistikleri 2021-2022”, (Erişim Tarihi 20.09.2022), https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_09/15142558_meb_istatistikleri_organ_egitim_2021_2022.pdf

¹²⁶“MEB Örgün Eğitim İstatistikleri 2021-2022”.

Tablo 1.2: Milli Eğitim 2021-2022 Yılı Türkiye İşitme Engelli Eğitim Kurumu İstatistikleri “(devamı)”

Özel Eğitim Meslek Lisesi (İşitme Engelliler)	20	1.045	485
Özel Eğitim Ortaöğretim Toplamı	507	98.064	8.723

Kaynak:https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_09/15142558_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2021_2022.pdf.

Tablo 1.2’ye göre 137 tane Özel Eğitim Anaokulu (Devlet) vardır. Bu okullara giden 4.740 öğrenci ve 1.284 öğretmen bulunmaktadır. Özel Eğitim Anaokulu toplam sayısı; 148 okul, 8.182 öğrenci, 1.339 öğretmendir. 32 İşitme Engelliler İlkokulu olup bu okullarda 673 öğrenci ve 237 öğretmen yer almaktadır. Özel Eğitim İlkokul Toplamı 463 okul, 173.488 öğrenci ve 3.798 öğretmendir. İşitme Engelliler Ortaokulu 32 tane olup 1.010 öğrenci ve 468 öğretmen mevcuttur. Özel Eğitim Ortaokul Toplamında 455 okul, 192.952 öğrenci, 4.910 öğretmen yer almaktadır. Özel Eğitim Meslek Lisesi (İşitme Engelliler) için 20 okul, 1.045 öğrenci ve 485 öğretmen bulunmaktadır. Özel Eğitim Ortaöğretim Toplamı ise 507 okul, 98.064 öğrenci ve 8.723 öğretmendir.

Milli Eğitim 2021-2022 yılı Türkiye Özel Eğitim ortaöğretim okul, öğrenci ve öğretmen sayısı istatistiksel veriler Tablo 1.3’te¹²⁷ gösterilmiştir.

Tablo 1.3: Milli Eğitim 2021-2022 Yılı Türkiye Özel Eğitim Ortaöğretim İstatistik Verileri

OKUL TÜRÜ	OKUL SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI
Özel Eğitim Meslek Lisesi (Bedensel Engelliler)	1	62	32
Özel Eğitim Meslek Lisesi (İşitme Engelliler)	20	1.045	485
Özel Eğitim Uygulama Okulu (III. Kademe)	292	12.164	4.429
Özel Eğitim Meslek Okulu (Görme Engelliler III. Kademe)	2	36	15
Özel Eğitim Meslek Okulu (Zihinsel Engelliler III. Kademe)	187	13.363	3.730
Araştırma Geliştirme Eğitim ve Uygulama Merkezi Lisesi- Özel Yetenek	1	137	13
(Özel) Özel Eğitim Meslek Okulu (III. Kademe)	2	9	1
(Özel) Özel Eğitim Uygulama Okulu (III. Kademe)	2	8	18

¹²⁷“MEB Örgün Eğitim İstatistikleri 2021-2022”.

Tablo 1.3: Milli Eğitim 2021-2022 Yılı Türkiye Özel Eğitim Ortaöğretim İstatistik Verileri “(devamı)”

Kaynaştırma Eğitimi (Ortaöğretim)	-	71.235	-
-----------------------------------	---	--------	---

Kaynak:

https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_09/15142558_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2021_2022.pdf.

Tablo 1.3’te görüldüğü üzere Özel Eğitim Meslek Lisesi (Bedensel Engelliler) için 1 okul bulunmaktadır. Bu okulda 62 öğrenci ve 32 öğretmen görev yapmaktadır. Özel Eğitim Meslek Lisesi (İşitme Engelliler) için 20 okul olup 1.045 öğrenci ve 485 öğretmen mevcuttur. Tablodaki en fazla sayıdaki okula, 292 okul ile Özel Eğitim Uygulama Okulu (III. Kademe) bulunmaktadır. Bu okullarda 12.164 öğrenci ve 4.429 öğretmen vardır. Özel Eğitim Meslek Okulu (Görme Engelliler III. Kademe) 2 tane olup 36 öğrencisi ve 15 öğretmeni bulunmaktadır. Özel Eğitim Meslek Okulu (Zihinsel Engelliler (III. Kademe) 187 tanedir. 13.363 öğrenci ve 3.720 öğretmen bu okullara gitmektedir. Araştırma Geliştirme Eğitim ve Uygulama Merkezi Lisesi - Özel Yetenek için 1 okul, 137 öğrenci ve 13 öğretmen mevcuttur. (Özel) Özel Eğitim Meslek Okulu (III. Kademe) ise 2 okula, 9 öğrenciye ve 1 öğretmene sahiptir. (Özel) Özel Eğitim Uygulama Okulu (III. Kademe) için 2 okul, 8 öğrenci, 18 öğretmen bulunmaktadır. Kaynaştırma Eğitimi (Ortaöğretim) alan 71.235 öğrenci ile tablodaki en fazla öğrencinin bulunduğu grubu oluşturmaktadır.

Milli Eğitim 2021-2022 yılı Türkiye Özel Eğitim Meslek Liseleri (İşitme Engelliler) istatistiklerine baktığımızda mevcut 20 okul bulunmaktadır. Toplamda 1.045 öğrencinin 625’i erkek, 420’si kız öğrencidir. Ayrıca bu okullarda öğretim yapan 265 erkek, 220 kadın öğretmen olmak üzere toplamda 485 öğretmen mevcuttur.¹²⁸

¹²⁸“MEB Örgün Eğitim İstatistikleri 2021-2022”.

İKİNCİ BÖLÜM

ÖZEL EĞİTİM MESLEK LİSESİNDE OKUYAN 12. SINIF İŞİTME ENGELLİ ÖĞRENCİLERİN DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİNDEN ELDE EDİLEN BULGULAR

2.1. Demografik Bulgular

Kayseri, Samsun ve İzmir illerinde bulunan Özel Eğitim Meslek Liselerindeki öğrencilerin din eğitimi ve öğretimi ile ilgili görüşlerini belirlemeye yönelik olarak hazırlanan mülakat sorularının birinci bölümünü “Demografik Sorular” oluşturmaktadır. Bu bağlamda öğrencilerin cinsiyet durumu, yaş durumu, konuşma ve duyma düzeyi, cihaz kullanma durumu, işaret dilini öğrenme zamanı, işaret dili seviyesi, konuştuğunda çevresindekilerin öğrenciyi anlama durumu sorulmuştur.

2.1.1. Öğrencilerin Cinsiyetlerine İlişkin Bulgular

Tablo 2.1.: Öğrencilerin Cinsiyet Durumu ve Katıldıkları İller

İller	Kız Öğrenci	Erkek Öğrenci	Toplam
Samsun	4	5	9
Kayseri	3	7	10
İzmir	7	2	9
Toplam	14	14	28

Tablo 2.1’de görüldüğü üzere Özel Eğitim Meslek Liselerinde öğrenim gören işitme engelli öğrenciler ile yapılan görüşmeye 28 öğrenci katılmıştır. Bu öğrencilerden Samsun ilinden 4 kız, 5 erkek olmak üzere 9 öğrenci, Kayseri’den 3’ü kız, 7 erkek 10 öğrenci, İzmir’den ise 7’si kız, 2’si erkek toplam 9 öğrenci katılmıştır.

2.1.2. Öğrencilerin Yaş Durumuna İlişkin Elde Edilen Bulgular

Tablo 2.2.: Öğrencilerin Yaş Durumu

Yaş	N	%
17	20	71,4
18	2	7,1

Tablo 2.2.: Öğrencilerin Yaş Durumu “(devamı)”

19	3	10,7
20	2	7,1
21	1	3,5
Toplam	28	100

Tablo 2.2’ye göre görüşmeye katılan 28 öğrencinin yaş aralığı 17 ile 21 yaş arasında değişiklik göstermektedir. Öğrencilerin 71,4’ü (20 kişi) 17 yaşında, %7,1’i (2 kişi) 18 yaşında, %10,7’si (3 kişi) 19 yaşında, %7,1’i (2 kişi) 20 yaşında, %3,5 (1 kişi) 21 yaşındadır.

2.1.3. Öğrencilerin İşitme Engellilik Durumuna İlişkin Elde Edilen Bulgular

Tablo 2.3.: Öğrencilerin Konuşma ve Duyma Düzeyi

Konuşma Düzeyi			
	Hiç Konuşamıyorum	Az Konuşabiliyorum	Normal Konuşuyorum
N	16	10	2
%	57,1	35,7	7,1
Duyma Düzeyi			
	Hiç Duyumuyorum	Az Duyuyorum	Normal Duyuyorum
N	11	13	4
%	39,2	46,4	14,2

Öğrencilerin konuşma ve duyma düzeylerine ilişkin bulguların yer aldığı tablo 2.3’te görülmektedir ki katılımcıların % 57,1’i (16 kişi) hiç konuşamadıklarını, % 35,7’si (10 kişi) az konuşabildiklerini, % 7,1’i (2 kişi) ise normal konuşabildiklerini belirtmişlerdir. Duyma düzeyleri noktasında öğrencilerin % 39,2’si hiç duymadıklarını, % 46,4’ü (13 kişi) az duyduklarını, % 14,2’si (4 kişi) normal duyabildiklerini ifade etmişlerdir.

Konuşabildiğini ifade eden iki öğrencinin birine işitme cihazı ameliyatla takılmış olup liseye kadarki eğitimini kaynaştırma sınıflarında tamamlamıştır. Diğer öğrenci hali hazırda bir kulağındaki cihazla tam olmasa da duyabildiğini ve konuşabildiğini ifade etmektedir. Konuşabilen iki öğrenci de duyma düzeylerinin iyi olduğunu belirtmektedirler:

Duyma ve konuşma ikisi de iyi. Doğduğumda konuşabiliyordum. (Doğuştan işitme engelli değilim.) Sonradan hasta oldum. İki kulağımda duyumuyordu. Kulağıma ameliyatla implant takıldı. Ortaokula kadar normal okuldaydım ama

müdür dedi ki sınavlarda zorlanıyorsun, yapamıyorsun artık işitme engelli lisesine gitmen gerekiyor. Beni buraya gönderdi. (Öğrenci, K., 17).

“Duyabiliyor ve konuşabiliyorum. Bir kulağımda cihaz var. Pahalı olduğundan ikinciye alamadım. Uzağı duyamıyorum maalesef. İlkokulda işaret dilini öğrendim. Doğdum hatırlamıyorum küçükken konuşamıyordum şimdi konuşabiliyorum. Tam değil ama normal.” (Öğrenci, İ., 9)

Yukarıda bahsi geçen iki öğrencinin dışında biraz konuşabildiğini ifade eden bir öğrenci ile hiç konuşamadığını beyan eden diğer bir öğrenci daha tespit edilmiştir. Biraz konuşabildiğini ifade eden katılımcı iki kulağında da cihaz kullanmakta, hiç konuşamayan diğer katılımcı ise sadece bir kulağındaki cihazla duyabildiğini ancak cihaz bulunmayan diğer kulağının duymadığını ifade etmiştir:

“Normal doğdum ama sonra hasta oldum kulaklarım duymamaya başladı. Cihaz var iki kulağımda da. Duyma var, birazda konuşabiliyorum ama utanıyorum” (Öğrenci, S., 24)

“Duymak var ama konuşamıyorum. Bir kulağımda cihaz var diğer kulağım hiç duymuyor.” (Öğrenci, İ., 3)

2.1.4. Öğrencilerin İşaret Dili Seviyelerine İlişkin Elde Edilen Bulgular

Tablo 2.4.: Öğrencilerin İşaret Dili Seviyeleri

	İyi	Orta	Kötü	Toplam
N	20	7	1	28
%	71,4	25	3,5	100

Tablo 2.4'te görüldüğü üzere öğrencilere “İşaret dili seviyen nedir?” şeklinde soru yöneltildiğinde öğrencilerin % 71,4’ü (20 kişi) işaret dili seviyesinin iyi olduğu, % 25’i (7 kişi) işaret dili seviyesinin orta düzeyde olduğu, % 3,5’i (1 kişi) ise işaret dili seviyesinin kötü olduğu cevabını vermiştir. Öğrencilere “İşaret dili seviyen zayıf mı?” şeklinde sorulmak istendiğinde tercümanın; “Öğrenciler mecazi anlatımları anlayamazlar.” şeklindeki uyarısı sonucu ‘zayıf’ kelimesi, ‘kötü’ sözcüğü ile değiştirilmiştir.

2.1.5. Öğrencilerin İşaret Dilini Öğrenme Zamanına İlişkin Elde Edilen Bulgular

Tablo 2.5.: Öğrencilerin İşaret Dilini Öğrenme Zamanı

Okul Öncesi	İlkokul	Ortaokul	Lise	Anlamadım	Toplam
-------------	---------	----------	------	-----------	--------

Tablo 2.5.: Öğrencilerin İşaret Dilini Öğrenme Zamanı “(devamı)”

N	4	14	5	3	2	28
%	14,2	50	17,8	10,7	7,1	100

Tablo 2.5’te görülmektedir ki katılımcı öğrencilere işaret dilini ne zaman öğrenmeye başladıkları sorulduğunda % 14,2’si (4 kişi) okul öncesi dönemde, % 50’si (14 kişi) ilkokulda, % 17,8’i (5kişi) ortaokulda, % 10,7’si lisede öğrendiklerini ifade ettiler. Öğrencilerin % 7,1’i (2 kişi) ise soruyu anlamadım cevabını vermiştir.

Katılımcıların ifadeleri dikkate alındığında görülmüştür ki okul öncesi dönemde çocuklar işaret dilini işitme engelli olan anne ve babalarından informal yolla öğrenebilmektedirler.

“4-5 Yaşında öğrendim. Ailemde babam işitme engelli, ondan öğrendim.” (Öğrenci, K., 18)

İlkokul ve ortaokul öğrencileri işaret dilini öğrenim süresince gördükleri derslerden,¹²⁹ sınıf arkadaşlarından ve öğretmenlerinden öğrendiklerini ifade etmektedirler. *“İlkokulda arkadaşlardan öğrendim. Normal doğdum ama sonra hasta oldum kulaklarım duymamaya başladı.”* (Öğrenci, S., 24) ifadesinden de anlaşıldığı üzere normal doğan ancak sonradan ateşli bir hastalık geçiren birey işitme duyusunu kaybedebilmektedir. Aynı durum kaza sonucu kulağın hasar alması sebebiyle de yaşanabilmektedir. İşitme cihazı ile bu problemi gideren öğrenci kaynaştırma sınıfında eğitimine devam edebilmektedir. Ancak öğrencinin bilişsel gelişim düzeyinde problem olduğu tespit edildiğinde işitme engelli okullarına nakli yapılabilmektedir. Bundan dolayı öğrenciler bazen ilkokulda bazen ortaokulda bazen de lisede işitme engelli okullarına yönlendirilmekte ve işaret dilini gittikleri bu okullarda öğretmenlerinden ve arkadaşlarından öğrenmeye başlamaktadırlar.¹³⁰

¹²⁹T.C. Millî Eğitim Bakanlığı bünyesindeki Talim ve Terbiye Kurulunun 29. 07. 2015 tarih ve 67 sayılı Kararı ile “Türk İşaret Dili Dersi (1. Sınıf) Öğretim Programının, 2015-2016 eğitim ve öğretim yılında İşitme Engelliler İlkokulu 1. sınıf öğrencilerinin yanı sıra bu eğitim öğretim yılına mahsus olmak üzere 2 ve 3. sınıf öğrencilerinin de almaları Kurul tarafından kararlaştırılmıştır.” hükmü uygulanmaya başlanmıştır. “MEB İşaret Dili Dersi”, (Erişim Tarihi 02.02.2021), <https://orgm.meb.gov.tr/www/turk-isaret-dili-dersi-1-sinif-ogretim-programi-yayimlandi/ic-erik/572>

¹³⁰*“...Doğduğumda konuşabiliyordum. Sonradan hasta oldum iki kulağımda duymuyordu. Kulağıma ameliyatla implant takıldı. Ortaokula kadar normal okuldaydım ama müdür dedi ki sınavlarda zorlanıyorsun, yapamıyorsun artık işitme engelli lisesine gitmen gerekiyor. Beni buraya (Özel Eğitim Meslek Lisesine) gönderdi.”* (Öğrenci, K., 17), *“11-12 yaşında öğrenmeye başladım. Arkadaşlarımdan ve öğretmenlerimden öğrendim.”* (Öğrenci, İ., 5)

Yukarıda bahsedildiği üzere lisedeki öğrenciler işaret dilini öğrenmede sadece arkadaşlarından yardım alabilmektedirler.¹³¹ Ayrıca halk eğitim merkezlerinden de işaret dilini öğrenmede yararlanabilmektedirler. Bu noktada işitme engelli olmayan bireylerin işaret dilini öğrenmek istemeleri halinde başvuru sayısının 12 olması gerekmektedir. Ancak başvuru yapanın işitme engelli olması durumunda bir kişi dahi olsa kurs açılabilir. Söz konusu kurs 120 saatlik bir eğitim şeklinde yapılmaktadır. Kişi isterse bu kurstan sonra 200 saatlik tercümanlık ve eğiticilik kursunu da alabilmektedir.”¹³²

2.1.6. Öğrencilerin Çevrelerindeki Kişiler Tarafından Anlaşılma Düzeyine İlişkin Bulgular

Tablo 2.6.: Öğrencilerin Çevrelerindeki Kişiler Tarafından Anlaşılma Düzeyi

	Anlıyor	Kısmen Anlıyor	Hiç Anlamıyor	Toplam
N	25	3	0	28
%	89,2	10,7	0	100

Tablo 2.6’ya göre görüşmeye katılan öğrencilerin % 89,2’si (25 kişi) işaret dilini kullanarak iletişim kurmaya çalıştığında insanlarla sorun yaşamadığını ve anlayabildiğini ifade ederken % 10,7’si (3 kişi) kısmen anlaşıldığını belirtmektedir. İletişim kurma noktasında problem yaşadığını ifade eden katılımcı bulunmamaktadır. İşitme engelli çocukların kısmen kelimesini anlamadıkları görülmüş söz konusu kelime bazen sözcüğüyle değiştirilerek soru düzenlenmiştir. Çalışma esnasındaki gözlemlerimize dayanarak söyleyebiliriz ki işitme engelli çocukların sosyal çevresini genel olarak işaret dilini bilen aile bireyleri ve kendi durumlarındaki okul arkadaşları oluşturmaktadır.

“Anlıyor, ama işaret dili ile konuşmuyor arkadaşlarım. Konuşarak anlatıyorlar. İki akrabamda benim gibi onlarla işaret konuşuyoruz bazen.”
(Öğrenci, İ., 2)

“Evet anlıyorlar. Ailem biraz işaret dili biliyor. Arkadaşlarım biraz farklı yapıyorlar.” (Öğrenci, İ., 3)

¹³¹ “Liseye başlayınca öğrendim. Liseden önce bilmiyordum. İlkokulda arkadaşlarım işaret dili bilmiyordu. Lisede arkadaşlarımdan öğrendim.” (Öğrenci, İ., 3)

¹³² “MEB Hayat Boyu Öğrenme Kurumları Yönetmeliği”, (Erişim Tarihi 18.08.2022), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=24507&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

“Evet anlıyorlar. Ailemde anne ve babam işitme engelli değil ama kardeşlerim işitme engelli.” (Öğrenci, S., 23)

“Evet beni anlıyorlar.” (Öğrenci ,K., 17)

2.1.7. Öğrencilerin Cihaz Kullanma Durumu İlişkin Elde Edilen Bulgular

Tablo 2.7.: Öğrencilerin Cihaz Kullanma Durumu

	Cihaz yok	Cihaz var ama kullanmıyorum	Cihaz var Kullanıyorum	Toplam
N	8	10	10	28
%	28,5	35,7	35,7	100

Tablo 2.7’ye göre öğrencilerin % 28,5’inin (8 kişi) işitme cihazı yoktur. Geri kalanların % 71,4’ünün (20 kişi) işitme cihazı bulunmaktadır. Söz konusu cihaza sahip olan öğrencilerin ise % 35,7’si (10 kişi) cihazını kullanamamakta, % 35,7’si (10 kişi) cihazını kullanmaktadır. Cihazı olmayan öğrenciler, cihazın pahalı olduğunu, doktorun, cihaz için elverişli olmadığını söylediğini, cihaz kullanmak istemediklerini belirtmişlerdir.

“Cihazım yok kullanmıyorum, sevmiyorum. Daha önce kullanmadım bilmiyorum.” (Öğrenci, K., 10)

“Hastaneyle konuştum daha cihaz olmuyormuş.” (Öğrenci, K., 16)

“Pahalı alamadım. Uzağı duyamıyorum maalesef.” (Öğrenci, İ., 9)

Görüşme yapılan öğrencilerin % 71,4’ünün cihazı olmasına rağmen cihazı olanların yarısı cihazı kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Bunun sebebi sorulduğunda cihazı taktıklarında çok ses geldiği için baş ağrısı yaptığını belirtmişlerdir.

“Başımda ağrı yaptığı için takmıyorum.” (Öğrenci, İ., 1)

“İki kulağım için cihaz var ama şimdi takmıyorum. Sevmiyorum takmayı, sesler geliyor, ağrı yapıyor.” (Öğrenci, İ., 5)

“Cihaz var ama takmıyorum. Kafam almıyor ses çok olduğu için takmıyorum.” (Öğrenci, K., 11)

“Var ama evde. Cihaz takmıyorum çünkü başımı ağrıtıyor, sevmiyorum.” (Öğrenci, K., 13)

“Evde bıraktım. Ağrı yapıyor, gürültü yaptığı için sevmiyorum.” (Öğrenci, S., 28)

2.2. Özel Eğitim Meslek Lisesinde Okuyan İşitme Engelli Öğrencilerin Tutumları ve Davranışları

2.2.1. Öğrencilerin Okuldan Memnuniyet Düzeylerine ilişkin Elde Edilen Bulgular

Tablo 2.8.: Bu okulda eğitim görmekten memnun musun?

	Biraz Memnun	Memnun	Çok Memnun	Memnun Değil	Toplam
N	3	22	3	0	28
%	10,7	78,5	10,7	0	100

Tablo 2.8’de görülmektedir ki öğrencilerin % 10,7’si (3 kişi) okulda olmaktan biraz memnun olduğunu¹³³, % 78,5’i (22 kişi) okulda bulunmaktan memnun olduğunu¹³⁴ ve % 10,7’si (3 kişi) okuldan çok memnun olduğunu¹³⁵ ifade etmektedir. Okuldan memnun olmadığını ifade eden öğrenci bulunmamaktadır.

2.2.2. Öğrencilerin Okuldaki Derslere Yönelik Tutumlarını Gösteren Bulgular

Tablo 2.9.: Okulda en zorlandığın ve sevmediğin ders hangisi?

	N	%
Tüm dersler kolay	11	25
Tüm dersler zor	1	3,5
Matematik	9	32,1
Edebiyat	4	14,2
Fizik	3	10,7
Kimya	3	10,7
Biyoloji	2	7,1
Tarih	3	10,7
Bilgisayar	1	3,5
Toplam	37 ¹³⁶	117,5

Tablo 2.9’a göre öğrencilerin % 25’i (11 kişi) tüm derslerin kolay olduğunu; % 3,5’i (1 kişi) tüm derslerin, % 32,1’i (9 kişi) matematik dersinin, % 14,2 ‘si (4 kişi) edebiyat dersinin, % 10,7’si (3 kişi) fizik dersinin, % 10,7’si (3 kişi), kimya dersinin, % 7,1’i (2 kişi) biyoloji dersinin, % 10,7’si (3 kişi) tarih dersinin, % 3,5’i (1 kişi) bilgisayar dersinin zor olduğunu ifade etmişlerdir. Bununla beraber birden fazla dersi

¹³³Öğrencilerden biri okuldan memnuniyet durumunu “*Eh işte orta*” (Öğrenci, S., 28) şeklinde ifade etmiştir, sebebi sorulduğunda tarla işlerinden dolayı bir aydır okula gelmediğini söylemiştir.

¹³⁴Öğrencilerden biri görüşme esnasında sağlık sebeplerinden dolayı okula ara verdiğini bu sebeple okulu sevdiğini ve özlediğini belirtmiştir. “*Okul iyi, memnunum. Özledim.*” (Öğrenci, İ.,9)

¹³⁵“*Çok güzel çok memnunum.*” (Öğrenci, İ., 3)

¹³⁶Toplam öğrenci sayısının fazla çıkması katılımcıların birden fazla ders seçmesinden kaynaklanmaktadır.

sevmediğini, birden fazla dersten zorlandığını belirten öğrenciler bulunmaktadır. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

“Kimya, matematik, fizik, biyoloji dersleri zor. Fiziği ve matematiği hiç sevmiyorum. Fizik dersini anlamıyorum, hoca susun oturun tahtayı yazın diyor. İşaret dili bilmiyor. Bize susun deyip oturuyor.” (Öğrenci, K., 19)

“Edebiyat dersinde zorlanıyorum. Kelimeleri biraz anlıyorum. Matematik öğretmeni işaret dili bilmiyor.” (Öğrenci, S., 24)

“Tarih dersini sevmiyorum, zor. Çok yazı var çok karışık anlamıyorum.” (Öğrenci, S., 28)

Katılımcıların vermiş oldukları cevaplar gözlemlendiğinde zorlandıkları derse sevmedikleri tespit edilmiştir.¹³⁷ Tabloda yer alan dersler içerisinde öğrencilerin en çok zorlandıkları dersin matematik olduğu görülmüştür. Öğrencilerden zorlandıkları dersler arasında, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derisi için bir yorum alınmamıştır.

Dersin sevilme sebepleri ise genel itibariyle öğretmenin işaret dili bilmemesi,¹³⁸ konuların karışık/ seviyelerine uygun ya da açık olmaması,¹³⁹ kelimelerin ne anlama geldiklerini anlamamaları,¹⁴⁰ öğretmenin konuyu sadece tahtaya yazması ancak anlatmaması,¹⁴¹ öğrencinin derse çalışmaması¹⁴² olduğu görülmüştür.

Tablo 2.10. : Okulda en çok sevdiğin ders nedir?

	N	%
Hepsi aynı	6	21,4
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	8	28,5
Edebiyat	7	25
Beden	4	14,2
Bilgisayar	4	14,2
Fizik	2	7,1
Matematik	2	7,1
Tarih	2	7,1
Elektrik	1	3,5

¹³⁷“Matematik derisi zor, sevmiyorum.” (Öğrenci, K., 13), “Matematik, Fizik ve Tarih derslerini sevmiyorum. Zorlanıyorum.” (Öğrenci, K., 17)

¹³⁸“Edebiyat dersinde zorlanıyorum. Kelimeleri biraz anlıyorum. Matematik öğretmeni işaret dili bilmiyor.” (Öğrenci, S., 24)

¹³⁹“Tarih dersini sevmiyorum, zor. Çok yazı var çok karışık anlamıyorum.” (Öğrenci, S., 28)

¹⁴⁰“Hepsini seviyorum. Tarih derisi zor. Çok yazılar var kafam almıyor anlamıyorum.” (Öğrenci, S., 27)

¹⁴¹“Kimya, matematik, fizik, biyoloji zor. Fizik ve matematik dersini hiç sevmiyorum. Fizik dersini anlamıyorum, hoca susun oturun tahtayı yazın diyor. İşaret dili bilmiyor. Bize susun deyip oturuyor.” (Öğrenci, K., 19)

¹⁴²“...Arkadaşlarım sevmiyor ama. Çünkü onlar derse çalışmıyor.” (Öğrenci, K., 16)

Tablo 2.10. : Okulda en çok sevdiğin ders nedir? “(devamı)”

Kimya	1	3,5
Resim	1	3,5
Toplam	38	135,1

Tablo 2.10’da görülmektedir ki katılımcıların % 21,4’ü (6 kişi) tüm dersleri sevdiklerini belirterek dersler arasında herhangi bir ayırım yapmamıştır. Diğer öğrencilere ise en çok sevdikleri dersler sorulduğunda bu öğrencilerin % 28,5’i (8 kişi) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini sevdiğini, % 25’i (7 kişi) edebiyat dersini sevdiğini, % 14,2’si (4 kişi) beden dersini sevdiğini, % 14,2’si, (4 kişi) bilgisayar dersini sevdiğini, % 7,1’i (2 kişi) fizik dersini sevdiğini, % 7,1’i (2 kişi) matematik dersini sevdiğini, % 7,1’i (2 kişi) tarih dersini sevdiğini, % 3,5’i (1 kişi) elektrik dersini sevdiğini, % 3,5’i (1 kişi), kimya dersini sevdiğini, % 3,5’i (1 kişi) resim dersini sevdiğini ifade etmiştir. Bu tabloda da görüldüğü üzere N sayısının fazla çıkma sebebi öğrencilerin birden fazla ders seçmeleridir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

“En sevdiğim ders edebiyat. Kelimeleri, cümleleri öğreniyorum. Kitapları okuyorum anlıyorum.” (Öğrenci, İ., 3)

“Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, beden eğitimi ve bilgisayar derslerini seviyorum. Çünkü kolay, rahat. Diğer dersler ağır bunlar hafif dersler.” (Öğrenci, K., 18)

“Edebiyatı seviyorum kolay. Cümle öğrendiğim için seviyorum.” (Öğrenci, S., 24)

“Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, edebiyat, bilgisayar derslerini seviyorum. Kolay.” (Öğrenci, K., 19)

“Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi. Allah’ı çok seviyorum. Din çok lazım.” (Öğrenci, İ.,7)

Tabloda yer alan dersler içerisinde okulda en sevilen dersin DKAB dersi; en az sevilen derslerin ise elektrik, kimya ve resim dersleri olduğu görülmüştür. DKAB dersinin sevilme nedenleri ile ilgili değerlendirme aşağıda yapılacaktır. DKAB dersinden sonra okulda en sevilen dersi edebiyat dersi takip etmektedir. Edebiyat

dersinin sevilme sebeplerine baktığımızda öğrenciler; yazmayı, kelimeleri ve cümleleri öğrenmeyi sevdiklerini ifade etmişlerdir.¹⁴³

2.2.3. Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarını Gösteren Bulgular

Tablo 2.11.: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini seviyor musun?

	Hiç Sevmiyorum	Biraz Sevmiyorum	Seviyorum	Çok seviyorum	Toplam
N	1	1	23	3	28
%	3,5	3,5	82,1	10,7	100

Tablo 2.11'e göre öğrencilerin DKAB dersini % 3,5'i (1 kişi) hiç sevmediğini, %3,5'i (1 kişi) biraz sevdiğini, % 82,12'i (23 kişi) sevdiğini, % 10,7'si (3 kişi) çok sevdiğini ifade etmiştir. Aşağı da bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

"Seviyorum. Konuları güzel beğeniyorum. Çünkü; Müslüman, Peygamber, Allah, sevap, günah öğreniyoruz." (Öğrenci, İ., 1)

"Seviyorum. Konuları yazıyor, işaretlerle anlatıyor, cümleleri açıklıyor. Peygamberin hayatı çok güzel. Peygamberi işaretlerle anlatınca anlıyorum." (Öğrenci, İ., 5)

"Seviyorum. Çünkü yatıyoruz, serbest bırakıyor." (Öğrenci, K., 17)

"Biraz seviyorum. Derste uyuyorum." (Öğrenci, K., 16)

"Hiç sevmiyorum. Çok zor. Namaz kılmıyorum kendim bilirim. Namazın sevabı olduğunu biliyorum ama istemiyorum." (Öğrenci, S., 28)

Görüşmeye katılan öğrencilerin verdiği cevaplar incelendiğinde DKAB dersini sevme sebepleri; Allah, peygamber, namaz konularını sevmeleri, öğretmenin dersi iyi anlatması, öğretmenlerini sevmeleri, dersi kolay bulmaları, dersi anlamaları, derste rahat olup istedikleri gibi hareket edebilmeleridir.¹⁴⁴ Dersi biraz sevdiğini ifade eden bir öğrenci yukarıda görüldüğü üzere derste uyuduğunu ifade etmiştir. Dersi hiç sevmediğini belirten bir öğrenci ise konuları bazen anlayıp bazen anlamadığını

¹⁴³"En sevdiğim ders Türkçe. Kelimeleri, cümleleri öğreniyorum. Kitapları okuyorum anlıyorum." (Öğrenci, İ.,3)

¹⁴⁴"Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini seviyorum. Namaz kıyorum. Allah, peygamber konularını seviyorum." (Öğrenci, S., 27), "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini severim. Öğretmen iyi." (Öğrenci, İ., 2)

söylemiştir. Öğrencilerin ifadelerinden anlaşıldığı üzere DKAB dersini sevmeyen öğrencilerin dersi sevmeme gerekçeleri konuları anlamamaları ve öğretmenin dersi anlatamamasıdır.¹⁴⁵

Tablo 2.12.: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersini Sevme Düzeyinin İllere Göre Karşılaştırılması

	Hiç Sevmiyorum		Biraz Seviyorum		Çok seviyorum		
		%		%		%	
İzmir	0	0	0	0	8	88,8	11,1
Kayseri	0	0	1	10	7	70	20
Samsun	1	11,1	0	0	8	88,8	0

Tablo 2.12’de görüldüğü üzere İzmir’den katılan öğrencilerin % 88,8’i (8 kişi) DKAB dersini sevdiğini, % 11,1’i (1 kişi) DKAB dersini çok sevdiğini belirtmektedir. İzmir’de DKAB dersini sevmeyen öğrenci bulunmamaktadır. Kayseri’deki katılımcıların % 10’u (1 kişi) dersi biraz sevdiğini belirtirken, % 70’i (7 kişi) dersi sevdiğini, % 20’si (2 kişi) ise dersi çok sevdiğini belirtmiştir. Kayseri’de dersi sevmeyen öğrenci bulunmamaktadır. Samsun ilinde ise öğrencilerin % 11,1’i (1 kişi) dersi hiç sevmediğini, % 88,8’i (8 kişi) dersi sevdiğini ifade etmiştir. Dersi hiç sevmediğini belirten öğrencinin sevmeme gerekçesi öğrenilememiştir.

Samsun ve İzmir illerindeki öğrenciler öğretmenlerini sevdiklerini, konuyu anlamayınca tekrar sorup öğrendiklerini, öğretmenlerinin derste video izlettiğini bu sebeple de dersi sevdiklerini ifade etmişlerdir.¹⁴⁶ Bu durum göstermektedir ki öğretmenlerin işaret dili biliyor olması; öğrencilerin dersleri anlaması ve buna binaen de derslerin sevilmesi ile de ilişkilidir.

Görüşmelerin yapıldığı Samsun’daki DKAB öğretmeni, mülakatın yapıldığı eğitim öğretim yılı içerisindeki öğrencilerle, üç yıl önceki öğrencilerin bilişsel gelişim düzeyleri arasında gözle görülür şekilde negatif yönde farklılığın olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 2.13.: Sence Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders saati sayısı haftada 2 saat yeterli mi?

	İyi(yeterli)	Çok Olmalı	Bilmiyorum	Toplam
N	19	7	2	28
%	67,8	25	7,1	100

¹⁴⁵ “Konuları anlamıyorum. Öğretmen tahtaya yazıp gidiyor.” (Öğrenci, K., 16)

¹⁴⁶ “Seviyorum. Öğretmen dersi iyi anlatıyor. Allah’ı, orucu anlatıyor, sohbet ediyor.” (Öğrenci, İ., 9), “Öğretmen anlatıyor, yazıyor, video izletiyor. Videoyu izletmesi hoşuma gidiyor.” (Öğrenci, S., 26)

Tablo 2.13'te görüldüğü üzere DKAB ders saati sayısını yeterli görenlerin sayısı 19 olup (% 67,8),¹⁴⁷ ders saatinin daha çok olmasını isteyen öğrenci sayısı ise 7 kişidir (% 25)¹⁴⁸. 2 kişi (%7,1) bilmiyorum cevabını vererek bu konuda fikir beyan etmemiştir.

“Daha çok olmasını isterim.” (Öğrenci, İ., 7)

“Evet iyi.” (Öğrenci, K., 17)

“İyi, yeterli.” (Öğrenci, S., 27)

Katılımcıların yarısından fazlası ders saatini yeterli bulmaktadır. Ancak mülakat esnasında öğrencilerin soruyu kavrayış düzeyi incelendiğinde öğrencilerin bir kısmı soruyu anlamadıklarını ifade ettikleri için soru birkaç kez sorulmuş; hatta soru biraz daha genişletilip “Haftada iki saat Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi alıyorsunuz. Bu iyi mi, az mı, çok mu olmalı?” şeklinde sorulduğunda ders saati iyi şeklinde yanıt alınmıştır.

Tablo 2.14.: Sence tüm öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini alması gerekli midir?

	Evet	Hayır	Bazen Olmalı	Bilmiyorum	Anlamadım	Toplam
N	24	0	2	1	1	28
%	85,7	0	7,1	3,5	3,5	100

Tablo 2.14'te görülmektedir ki öğrencilere diğer öğrencilerin DKAB dersini almasının gerekli görülüp görülmediği sorulmuştur. Öğrencilerin % 85,7'si (24 kişi) gerekli olduğunu, % 7,1'i (2 kişi) bazen olması gerektiğini, % 3,5'i (1 kişi) bilmediğini, % 3,5'i (1 kişi) soruyu anlamadığını ifade etmiştir. DKAB dersinin gerekli olmadığını belirten öğrenci bulunmamaktadır. Görüşme esnasında “bilmiyorum”¹⁴⁹ cevabını veren katılımcının soruyu net bir şekilde anlamadığı için bu şekilde cevap verdiği gözlemlenmiştir. Dolayısıyla 2 katılımcının soruyu anlamlandıramadığı görülmektedir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

“Evet. İlkokulda namazı anlamıyordum. Liseye geldim din dersinde öğrendim. Konuları anladım. İlkokulda bilmiyordum burada öğrendim.”
(Öğrenci, İ., 3)

¹⁴⁷ “İyi haftada 2- 3 saat fark etmez.” (Öğrenci, İ., 2)

¹⁴⁸ “Az. Daha çok olması lazım.” (Öğrenci, S., 24)

¹⁴⁹ (Öğrenci, İ., 9)

“Din dersini almamız lazım. Allah’a inanmak lazım, namaz kılmak lazım.”(Öğrenci, K., 11)

DKAB dersinin gerekliliği konusunda kararsız olduklarını ifade eden iki öğrenciden biri bunu dersin boş geçmesiyle ilişkilendirmiştir.¹⁵⁰ Diğer taraftan, yukarıda öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde öğrencilerin çoğunluğu Allah, namaz konularından dolayı din dersinin alınmasını gerekli görmektedirler.

Tablo 2.15.: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde işlenen konuları anlayabiliyor musunuz?

	Anlıyorum	Biraz Anlıyorum	Anlamıyorum	Toplam
N	16	9	3	28
%	57,1	32,1	10,7	100

Tablo 2.15’te öğrencilerin DKAB dersinde işlenen konuları anlayabilme düzeyleri yer almaktadır. Katılımcıların % 57,1’i (16 kişi) konuları anladıklarını, % 32,1’i (9 kişi) konuları biraz anladıklarını, % 10,7’si (3 kişi) konuları anlamadıklarını ifade etmektedirler. Öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde DKAB dersinde işlenen konuları anlamayan üç öğrencinin de Kayseri’den katılan öğrenciler olduğu görülmüştür. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

“Konuları anlamıyorum. Öğretmen tahtaya yazıp gidiyor.” (Öğrenci, K.,16)

“Evet. Meleklerin kanatları var, görebiliyoruz. Uçuyor. (Kelebekle, meleği karıştırabiliyor, melek yazdık) Görmedim, bilmiyorum. Şeytan kötü.” (Öğrenci, İ., 8)

“Biraz (anlıyorum). Meleklerin kanatları var ama görür müyüz göremez miyiz bilmiyorum.” (Öğrenci, S.,24)

“Anlıyorum. Konuların yarısını. Mesela çok açık giyersen şeytan, şeytan olursa yanar.” (Öğrenci, İ.,2)

Öğrencilerin vermiş olduğu cevaplar incelendiğinde melek ile kelebek kavramlarının işaret dilinde aynı şekilde ifade edilmesinden dolayı bazı katılımcıların bu iki kelimeyi karıştıkları fark edilmiştir. Öğrencinin verdiği cevaptan meleği anlamadığı görüldüğünde katılımcıya tek tek işaretlerle harfler yazılıp yeniden

¹⁵⁰“Evet bazen (dersi) almalı, bazen olmasa da olur. Din dersinde bir şey yapmıyor ya öğretmen, onun için iyi.”(Öğrenci, K., 17)

sorulmuştur.¹⁵¹ Gözlemlenen diğer bir husus ise öğrencilerin melek, şeytan gibi soyut kavramları göremedikleri için de anlamakta zorlandıklarıdır.¹⁵² Öğrencilerden biri şeytanı anlatırken “.... Mesela çok açık giyersen şeytan, şeytan olursa yanar.” (Öğrenci, İ., 2) şeklinde açık giyinmenin yanlış olduğunu, açık giyilirse cehenneme gidileceğini şeytanla ilişkilendirerek şeytan konusunu zihninde nasıl şekillendirdiğini görmekteyiz.

Samsun ilinde yapılan mülakatlar esnasında DKAB öğretmenlerinin görüşmelere katılım sağladıkları durumlarda yukarıda verilen soruya öğrencilerin “Konuları anlıyorum.” cevabını verdiklerini duyunca öğretmenleri, öğrenci size bu cevabı verdi ama aslında konuları pek anlamıyorlar, şeklinde ekleme yapmıştır.

Tablo 2.16.: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde en çok sevdiğin konular hangileridir? Neden bu konuları seviyorsun?

	N	%
Namaz	4	14,2
Melek	4	14,2
Peygamber	3	10,7
Peygamber, Allah	3	10,7
Peygamber, Namaz	1	3,5
Allah	1	3,5
Peygamber, Melek	1	3,5
Müslüman, Namaz, Oruç	1	3,5
Allah, Melek	1	3,5
Peygamber, Kur'an	1	3,5
Peygamber, Allah, Namaz, Oruç	1	3,5
Peygamber, Oruç	1	3,5
Namaz, Oruç	1	3,5
Kur'an	1	3,5
Allah, Namaz, Peygamber, Dini Gün ve Geceler	1	3,5
Tüm Konular	1	3,5
Bilmiyorum	1	3,5
Toplam	28	100

Tablo 2.16’da öğrencilerin DKAB dersinde en çok sevdikleri konular yer almaktadır. En sevilen konulara bakıldığında öğrencilerin % 14,2’si (4 kişi) namaz, % 14,2’si (4 kişi) melek, % 10,7’si (3 kişi) Peygamber, % 10,7’si (3 kişi) Peygamber ve

¹⁵¹ “Evet anlıyorum. Melek, kanatları var, küçük, görebiliriz. (Soruda keleşe sorduğumuzu anladı tekrar melek kim diye soruldu). Bilmiyorum.” (Öğrenci, S., 26), “Evet. Meleklerin kanatları var, görebiliyoruz. Uçuyor. (Keleşle, meleşe karıştıracak, melek yazdık) Görmedim, bilmiyorum. Şeytan kötü.” (Öğrenci, İ., 8)

¹⁵² “Evet. Meleklerin kanatları var, görebiliyoruz. Uçuyor. (Keleşle, meleşe karıştıracak, melek yazdık) Görmedim, bilmiyorum. Şeytan kötü.” (Öğrenci, İ., 8)

Allah, % 3,5'i (1 kişi) Peygamber ve namaz, % 3,5'i (1 kişi) Allah, % 3,5'i (1 kişi) Peygamber ve melek, % 3,5'i (1 kişi) Müslüman, namaz ve oruç, %3,5'i (1 kişi) Allah ve melek, % 3,5'i (1 kişi) Peygamber ve Kur'an, % 3,5'i (1 kişi) Peygamber, Allah, namaz ve oruç, % 3,5'i (1 kişi) Peygamber ve oruç, % 3,5'i (1 kişi) oruç, namaz ve cennet-cehennem, % 3,5'i (1 kişi) namaz ve oruç, % 3,5'i (1 kişi) Kur'an, % 3,5'i (1 kişi) Allah, namaz, Peygamber, dini gün ve geceler cevabını vermiştir. Katılımcıların % 3,5'i (1 kişi) konu ayırt etmeksizin tüm konuları sevdiğini belirtirken, % 3,5'i (1 kişi) bilmiyorum yanıtını vermiştir.

Tablo 2.17.: DKAB Dersinde Sevilen Konuların İşaretlenme Durumu

	N	%
Tüm Konuları Seviyorum	1	3,5
Allah	7	25
Peygamber	13	46,4
Namaz	9	32,1
Melek	7	25
Oruç	5	17,8
Kur'an	2	7,1
Cennet-Cehennem	1	3,5
Dini Gün ve Geceler	1	3,5
Konuları Bilmiyorum	1	3,5
Toplam	47*	167,4

Tablo 2.17'de görüldüğü üzere öğrencilere DKAB dersinde en çok sevdikleri konular sorulmuştur. Öğrencilerin % 3,5'i (1 kişi) tüm konuları sevdiğini, % 25'i (7 kişi) Allah konusunu sevdiğini, % 46,4'ü (13 kişi) peygamber konusunu sevdiğini, % 32,1'i (9 kişi) namaz konusunu sevdiğini, % 25'i (7 kişi) melek konusunu sevdiğini, % 17,8'i (5 kişi) oruç konusunu sevdiğini, % 7,1'i (2 kişi) Kur'an'ı sevdiğini, % 3,5'i (1 kişi) cennet- cehennem konusunu sevdiğini, % 3,5'i (1 kişi) dini gün ve geceleri sevdiğini, % 3,5'i (1 kişi) ise konuları bilmediğini ifade etmiştir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

“*Namaz konusunu seviyorum. Çünkü namaz önemlidir.*” (Öğrenci, K., 16)

“*Melek araştırmayı seviyorum, merak ediyorum. Peygamber, Allah melektir. Müslüman, namaz, oruç, konularını seviyorum.*” (Öğrenci, İ., 2)

* İşaretlenen ders sayısının toplam öğrenci sayısından fazla olmasının nedeni katılımcıların birden fazla dersi işaretlemelerindendir.

“Peygamberi, melekleri seviyorum. Peygamber melek. Biz melekleri göremeyiz. Allah bilir. Melek kadın ama erkek de olabilir bilmiyorum. Özgecan Aslan melek oldu.” (Öğrenci, İ., 9)

“Melekleri seviyorum. Meleklerin kanatları yok, göremeyiz.” (Öğrenci, S., 27)

“Peygamberin hayatını ve Allah’ı seviyorum.” (Öğrenci, K., 11)

“Melekleri çok seviyorum. Melekleri görebiliriz.” (Öğrenci, İ., 4)

Tablo 2.17’ye göre öğrencilerin en sevdiği konu Peygamberin hayatıdır. En az sevdikleri konular ise cennet-cehennem ile dini gün ve gecelerdir. Öğrencilerin melek kavramı gibi soyut bir konuyu sevdikleri görülünce “Melek kimdir, nedir? Bize anlatır mısın?” şeklinde soru yöneltmiştir. Katılımcıların verdiği cevaplardan görülmüştür ki konuyu bazı öğrenciler anlamakta bazıları anlamamaktadırlar. Öğrencilerin Allah’ın, Peygamberin, melek olduğu,¹⁵³ melekleri görebileceğimizi,¹⁵⁴ iyi insanların ölünce melek oldukları¹⁵⁵ gibi bazı yanlış bilgilere sahip oldukları tespit edilmiştir.

Bu tablo bize işitme engelli öğrencilerin somut kavramları daha iyi anladıklarını ve sevdiklerini, soyut kavramları somut kavramlara göre daha zor kavradıklarını göstermektedir. Hatta öğrenciler her ne kadar soyut kavram olan melek kavramını sevdiklerini belirtse de konu biraz irdelendiğinde soyut bir kavram olan melek konusunu anlamadıkları tespit edilmiştir.

Öğrencilerin verdiği cevaplara bakıldığında DKAB dersinde en sevdikleri konular ile 12. sınıf DKAB ders kitabı müfredatı konuları örtüşmemektedir. Samsun DKAB öğretmenine bu durum sorulduğunda öğretmen, “Öğrenciler, din ile o kavramları eşleştirmekteler. Ben müfredatta yer alan konuları işliyorum ancak öğrencinin günlük hayat ve namazla ilgili konuları öğrenmesi de çok önemli. Bu nedenle bu konulara da yer vererek ders işliyorum. Çünkü soyut konuları ne kadar anlatmaya çalışsam da öğrencilerin kavramaları zor oluyor.” şeklinde belirtmiştir.

¹⁵³ “Melek araştırmayı seviyorum, merak ediyorum. Peygamber, Allah melektir. Müslüman, namaz, oruç, konularını seviyorum.” (Öğrenci, İ., 2)

¹⁵⁴ “Melekleri çok seviyorum. Melekleri görebiliriz.” (Öğrenci, İ., 4)

¹⁵⁵ “Peygamberi melekleri seviyorum. Peygamber melek. Biz melekleri göremeyiz. Allah bilir. Melek kadın ama erkek de olabilir bilmiyorum. Özgecan Aslan melek oldu.” (Öğrenci, İ., 9)

Tablo 2.18.: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde en fazla anlamakta zorlandığın konular hangileri? Sence o konuları anlamakta neden zorluk çekiyorsun?

	N	%
Konuların hepsini anlıyorum	8	28,5
Biraz Anlıyorum	7	25
Melek	4	14,2
Şeytan	3	10,7
Ölüm	3	10,7
Peygamber	2	7,1
Allah	1	3,5
Cennet-Cehennem	1	3,5
Zekât	1	3,5
Toplam	30*	106,7

Tablo 2.18’de görülmektedir ki DKAB dersinde işlenen tüm konuların anlaşıldığının ifade edilmesi % 28,5 oranındadır. Konuların biraz anlaşılma oranı % 25’dir. Melek konusunun işaretlenme oranı % 14,2, şeytan konusunun işaretlenme oranı % 10,7, ölüm konusunun işaretlenme oranı % 10,7, Peygamber konusunun işaretlenme oranı % 7,1, Allah konusunun işaretlenme oranı % 3,5, cennet-cehennem konusunun işaretlenme oranı % 3,5, zekât konusunun işaretlenme oranı % 3,5’dir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

“Melekleri anlamıyorum, görmüyorum.” (Öğrenci, İ., 6)

“Zekât konusunu anlamıyorum. Fakirlerde kime veriliyor kime verilmiyor karışık.” (Öğrenci, K.,16)

“(Konular)Kolay. Bir şey yapmadığımız için kolay oluyor.” (Öğrenci, K., 17)

“Biraz anlıyorum, annem biraz öğretti.” (Öğrenci, K., 19)

“Şeytan kim bilmiyorum. Ölüm konusu zor. Dedem bana anlatıyordu. Dedem öldü. Ölüm zor. Niye hasta oldu ölü diye sorguluyorum. (Dedesinin resmini gösterdi)” (Öğrenci, S., 26)

Tablo 2.18’e göre öğrencilerin DKAB dersinde en zorlandıkları konu meleklerdir. En az zorlandıkları konular ise Allah, cennet-cehennem, zekâttır. Melek konusunun soyut olması konunun anlaşılmasını zorlaştırdığı düşünülmektedir.

* Bir öğrenci birden fazla konu belirtmiştir. *“Şeytan kim bilmiyorum. Ölüm konusu zor. Dedem bana anlatıyordu. Dedem öldü. Ölüm zor. Niye hasta oldu ölü diye sorguluyorum. (Dedesinin resmini gösterdi)” (Öğrenci, S., 26), “Melek hiç anlamıyorum. Şeytanı göremeyiz herhalde bilmiyorum.” (Öğrenci, S., 24), “Melek, ölüm bilmiyorum.” (Öğrenci, İ., 8)*

Katılımcıların cevapları incelendiğinde somut ve soyut kavramları anlamaları arasında farklılıklar gözlemlenmiştir. Öğrenci; somut konuları, öğretmenin işaretle anlatmasına bağlı olarak anladığını ifade etmektedir.¹⁵⁶ Cennet-cehennem gibi soyut konuları ise öğrenciler zihinlerinde somutlaştırabilmekte, hayal dünyalarında canlandırabilmektedirler.¹⁵⁷ Cennet-cehennem kavramlarını kısmen anlayabilmekle beraber ölüm konusunu anlamakta zorlandıkları görülmüştür.¹⁵⁸ Melek ve şeytan gibi soyut diğer kavramlarda da tablo 2.17’de ifade edildiği üzere öğrenciler konuyu tam olarak kavrayamamaktadırlar.¹⁵⁹ Bununla beraber iyi olan davranışları meleklerle, kötü olanları ise şeytanla ilişkilendirdikleri gözlemlenmiştir.¹⁶⁰

Samsun’da yapılan görüşme esnasında DKAB öğretmeni, öğrencilerin bilişsel gelişim düzeylerinin lisede olsalar dahi ilkökul seviyesine göre değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu sebeple de soyut kavramları anlamlandırmakta güçlük çektiklerini belirtmiştir.¹⁶¹

Akran öğrenciler arasında bilişsel gelişim düzeylerinde farklılıklar gözlemlenmiştir. Mesela bir öğrenci melek ve şeytan konusundaki bilgilerini aktarırken aşağıda ki şekilde daha mantıklı cevaplar vermektedir.

[...] şeytan, insanların işlerinde zorluk yapar. Kötülük yapar. Zorla yaptırır. Ama melekler insanları korur. Şeytan zararlı. Kur’an-ı okuyamıyorum ama yine de bakıyorum. Kur’an-ın yazıları güzel, dualar ediyorum ama okumayı bilmiyorum. Allah ve melekler konusunu seviyorum. Melek bizi korur. İnsanlar melekleri göremezler. Meleklerin kanatlarını göremeyiz. (Öğrenci, İ., 3).

Bu öğrencinin bir kulağındaki cihazla duyabildiği, işaret dilini lisede öğrendiği yani doğuştan işitme engelli olmadığı tespit edilmiştir. İşitme cihazı kullanması istenmesine rağmen kullanmayan ve işaret dilini ortaokulda öğrenen bir başka öğrenci

¹⁵⁶ “Peygamberin hayatı işaretle anlatılınca anlıyorum ama işaret olmazsa anlamıyorum.” (Öğrenci, İ., 5)

¹⁵⁷ “Ahiret; ölümden sonra cennet, cehennem var. Cennet ödülüdür. İnsanlarda namaz olmazsa, günah çok olursa cehenneme girer.” (Öğrenci, S., 27)

¹⁵⁸ “Melek, şeytan anlamıyorum. Mezarı anlıyorum ama ölümü anlamıyorum. Cennette sevap çok olursa gidilir. Dedem cennete gitti. Cennet güzel bir yer.” (Öğrenci, S., 26), “Ölüm konusunu anlamakta zorlanıyorum.” (Öğrenci, S., 23), “Melek, ölüm bilmiyorum.” (Öğrenci, İ., 8)

¹⁵⁹ “Melek hiç anlamıyorum. Şeytanı göremeyiz herhalde bilmiyorum.” (Öğrenci, S., 24), “Allah’ı, meleği anlıyorum, şeytanı sevmiyorum. Meleklerin kanatları var, büyüktürler. Biz melekleri görebiliriz.” (Öğrenci, S., 24)

¹⁶⁰ “Mesela şeytan, insanların işlerinde zorluk yapar. Kötülük yapar. Zorla yaptırır. Ama melekler insanları korur. Şeytan zararlı. Kur’an-ı okuyamıyorum ama yine de bakıyorum. Kur’an-ın yazıları güzel, dualar ediyorum ama okumayı bilmiyorum.” (Öğrenci, İ., 3))

¹⁶¹ Sevinç, Aslan, Özkan, İşitme Engelliler İçin Öğretmen Kılavuz Kitabı, 6.

de söz konusu soyut kavramlarla ilgili yaptığı açıklamada; *“Ahiret ne bilmiyorum. Allah’ın peygamberi melek. Melekler yerde değil gökte. Peygamberimize Kur’an-ı melek getirdi.”* ifadelerini kullanmıştır. Her iki öğrenci de doğuştan işitme engelli değildir. Ancak ilk öğrenci daha geç işitme duyusunu kaybetmiş ve halen cihaz kullanmaktadır. Oysa diğer öğrenci işitme yetisini daha erken kaybetmiş ve cihaz kullanmamaktadır. Bu iki öğrenci akran olmalarına rağmen iki nedene bağlı olarak soyut kavramları farklı algılamakta ve buna bağlı olarak farklı ifade etmektedirler. Bu nedenlerden ilki işitme kaybının, birinde erken birinde geç oluşmasıdır. Ayrıca ilk bahsedilen öğrenci işitme cihazı kullanmakta, diğeri kullanmamaktadır.

Tablo 2.19.: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde öğrenmiş olduğunuz konu ya da konular hakkında internetten araştırma yapmaktan hoşlanırmısınız?

	Evet	Biraz	Hayır	Toplam
N	18	2	8	28
%	64,2	7,1	28,5	100

İşitme engelli öğrenciler gittikleri okullarda Türkçe dersinde okuma yazma alıştırmalarıyla konuları kelime kelime öğrenmektedirler. Bundan dolayı kendilerini işaret diliyle anlatamadıklarında o kelimenin harflerinin işaretini tek tek yapmaktalar veya kâğıda yazmaktadırlar. İnternette araştırma yapacakları zaman normal bireyler gibi araştıracakları kavramı arama motoruna yazabilmektedirler. Ancak bu araştırmalarında işaret diliyle konuların anlatıldığı sayfalara bakmakta veya işaret dili kullanılan sosyal medya sayfalarını takip edebilmektedirler.

Tablo 2.19’da görüldüğü üzere öğrencilerin DKAB dersinde öğrenmiş olduğu konular hakkında internette araştırma yapmaktan hoşlanıp hoşlanmadıkları sorulmuştur. Ancak öğrenciler hoşlanıp hoşlanmadıklarını belirtmemişlerdir. Soruyu “İnternette araştırma yapar mısınız?” şeklinde anlamışlardır. Bu sebeple de “İnternette bakarım”, “İnternette biraz bakarım” ya da “internette hiç bakmam” şeklinde yanıtlar vermişlerdir. Öğrencilerin % 64,2 (18 kişi) internette dini konularda araştırma yaptığını, % 7,1’i (2 kişi) internette biraz yararlandığını, % 28,5’i (8 kişi) internette hiç araştırma yapmadığını ifade etmiştir.

“Evet internette bakıyorum. Youtube, Google ve Instagram’dan bakıyorum. Peygamber Kur’an videoları var.” (Öğrenci, İ.,5)

“Evet internette bakarım, okurum. Facebook da kız grubu var orada peygamberimiz, oruç, Kur’an öğretiliyor.” (Öğrenci, K., 19)

“Derste anlamadığım konular oluyor, arkadaşlarımla konuşur internetten bakarım bazen anlıyorum bazen anlamıyorum.” (Öğrenci, İ., 3)

“İnternetten araştırma yapmam. Hiç merak etmem.” (Öğrenci, S., 24)

“İnternetten bakıyorum. Seviyorum. İnternetten cehenneme baktım, merak ettim. İşaret diliyle ilgili diyanetin sessiz videoları izledim. Seviyorum.”
(Öğrenci, S., 26)

2.2.4. Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerine Yönelik Elde Edilen Bulgular

Tablo 2.20.: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeniniz işaret dili biliyor mu?

	Biliyor	Biraz Biliyor	Bilmiyor	Toplam
N	16	6	6	28
%	57,1	21,4	21,4	100

Tablo 2.20’ye göre DKAB öğretmenlerinin işaret dili bilme durumlarına ilişkin katılımcıların % 57,1’i (16 kişi) öğretmenin işaret dili bildiğini, % 21,4’ü (6 kişi) öğretmenin işaret dilini biraz bildiğini, % 21,4’ü (6 kişi) öğretmenin işaret dili bilmediğini belirtmişlerdir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

“Öğretmenimiz işaret dili biliyor. İletişimde sorun yaşamıyoruz.”
(Öğrenci, İ., 4)

“Öğretmen işaret dilini az biliyor. Dersi hiç anlamıyorum.” (Öğrenci, K., 11)

“Öğretmenin işaret dili yok. Ben soru sorunca anlamıyor.” (Öğrenci, K., 12)

“Öğretmen işaret dili biliyor. Konuşuyoruz.” (Öğrenci, S., 23)

Tablo 2.21.: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin İller Bazında İşaret Dili Bilme Düzeyleri

	Biliyor	%	Biraz Biliyor	%	Bilmiyor	%	N
İzmir	9	32,1	0	0	0	0	9
Kayseri	0	0	4	14,2	6	21,4	10
Samsun	7	25	2	7,1	0	0	9
Toplam	16	57,1	6	21,4	6	21,4	28

Tablo 2.21’de görüldüğü üzere İzmir’deki öğrencilerin tamamı DKAB öğretmenin işaret dili bilmekte olduğu söylemişlerdir. Kayseri’deki öğrencilerin % 14,2’si (4 kişi) DKAB öğretmenin işaret dilini biraz bildiğini, % 21,4’ü (6 kişi) ise

öğretmenin işaret dili bilmediğini belirtmişlerdir. Samsun ilinde ise öğrencilerin % 25'i (7 kişi) DKAB öğretmeninin işaret dili bildiğini, % 7,1'i (2 kişi) ise öğretmeninin işaret dilini biraz bildiğini ifade etmişlerdir.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde aynı okulda okuyan öğrencilerin DKAB öğretmenleri için farklı cevap verdikleri göze çarpmaktadır. Bunun sebebi işaret dili kullanımında bölgelere göre farklılıklar bulunmasıdır. Liseyi okuyan öğrenciler her ilde Özel Eğitim Meslek Lisesinin mevcut olmamasından dolayı okulun bulunduğu illere gitmek durumunda kalmaktadırlar. Kendi bulundukları ilde öğrendikleri işaret dili ile okulda kullanılan işaret dili farklılık gösterebilmekte ve öğrencilerde öğretmenlerinin işaret dili seviyesini beğenmeyebilmektedirler. Örnek verecek olursak, mülakat esnasında Samsun ve İzmir'de din kavramını gösteren işaretin farklı yapıldığı gözlemlenmiştir.¹⁶²

Tablo 2.22. : Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenin ders işleme tarzı hakkında ne düşünüyorsun?

	N	%
Kitaptan Okuyor	1	3,5
Tahtaya Yazıyor	7	25
İşaretle Anlatıyor	9	32,1
Video İzletiyor	3	10,7
İşaret Dili Bilmiyor	4	14,2
İyi Anlatıyor	11	39,2
Anlamıyorum	3	10,7
Toplam	38	135,4

Tablo 2.22'de görüldüğü üzere öğrencilere, DKAB öğretmenin dersi işleyiş şekli sorulmuştur. DKAB öğretmeni kitaptan okuyor cevabının verilmesi % 3,5 oranındadır. Tahtaya yazıyor cevabının söylenme oranı % 25, dersi işaretle anlatıyor cevabının verilme oranı % 32,1, öğretmenin video izlettiğini belirtme oranı % 10,7'dir. Öğrencilerin, ders anlatımı noktasında öğretmenin işaret dili bilmediğini belirtme oranı % 14,2, öğretmenin yöntemi hakkında ayırım yapmadan ders anlatımı iyi cevabının verilme oranı % 39,2'dir. Soruyu anlamayanların oranı ise % 10,7'dir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

¹⁶²Samsun ili "din" kavramına ilişkin işaret namazdaki gibi iki el açık kulaklarda olacak şekilde yapılırken, İzmir'de ise elin baş ve işaret parmağıyla yanağı sıkma (işaret dilinde Müslüman işareti) işareti kullanılmaktadır.

“En fazla yazıyor sonra anlatıyor, video çok izlemiyoruz. Öğretmenden çok memnunum. Tek tek anlatıyor, ne varsa anlatıyor onun için seviyorum.”
(Öğrenci, İ., 2)

“Sınav kolay hoca serbest bırakıyor. Tahtaya yazıp gidiyor. Öğretmenin işaret dili yok anlatmıyor. Video izletse iyi olur. Öğretmen kendin video açabilirsın diyor.” (Öğrenci, K., 16)

“Öğretmen anlatıyor, yazıyor, video izletiyor. Videoyu izletmesi hoşuma gidiyor.” (Öğrenci, S., 26)

“Öğretmen kitaptan bakıyor, yazıyor, video açıyor. Dersi anlatmasından memnunum. İşaret ile anlatınca güzel oluyor.” (Öğrenci, İ., 1)

“Konuşarak anlatıyor. Video izletmesi iyi olur. İşaret anlatmıyor.”
(Öğrenci, K., 18)

“Hoca tahtaya yazıyor. Ben bakıp anlamaya çalışıyorum. Ama pek anlamıyorum.”(Öğrenci, K., 11)

Katılımcıların verdikleri cevaplara bakıldığında öğrenciler konuyu en iyi işaret dili ile anladıklarını ama video izletilmesinin de faydalı olacağını belirtmektedirler.¹⁶³ Tablo 2.22 incelendiğinde öğretmenlerin en fazla kullandığı yöntemin işaret dili ile dersin anlatımının yapılması, en az kullandıkları yöntemin ise kitaptan okuyarak anlatılması olduğu görülmüştür.

Tablo 2.23.: Dersi anlamadığında öğretmeninize rahat bir şekilde tekrar sorar mısın?

	Sorarım	Bazen Sorarım	Sormam	Toplam
N	19	1	8	28
%	67,8	3,5	28,5	100

Tablo 2.23’te öğrencilerin DKAB dersinde konuyu anlamayınca öğretmenlerine konuyu tekrar sorma durumları görülmektedir. Öğrencilerin % 67,8’i (19 kişi) öğretmenine konuyu tekrar sormakta, % 3,5’i (1 kişi) bazen sormakta, % 28,5’i (8 kişi) sormamaktadırlar. Öğrencilere, öğretmenlerine konuyu anlamayınca neden sormadıkları sorulduğunda, öğretmenin işaret dili bilmemesinden dolayı sormadıklarını¹⁶⁴ belirtirken

¹⁶³“(Öğretmen) Güzel, iyi anlatıyor. Derste video, görsel izleyince seviyorum.” (Öğrenci, S., 21), “İşaretle konuşunca anlıyoruz. Video izletirse daha iyi olur.” (Öğretmen, K.,17)

¹⁶⁴“Yok sormam. Soruyorum hiç bilmiyorum.” (Öğrenci, K., 10), “Yok sormuyorum öğretmen işaret dili bilmiyor.” (Öğrenci, K., 13)

başka bir öğrenci de konuları bildiği için öğretmene sormadığını¹⁶⁵ ifade etmiştir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

“Öğretmenime soruyorum, öğretmen bana tekrar anlatıyor. Öğretmen tatlı, güzel.” (Öğrenci, İ., 3)

“Yok sormuyorum öğretmen işaret dili bilmiyor.” (Öğrenci, K., 13)

“Evet rahatça sorarım. Ben utanmam rahatım.” (Öğrenci, S., 26)

Tablo 2.24.: Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerine İller Bazında Soru Sorabilme Durumları

	Sorarım	%	Bazen Sorarım	%	Sormam	%	N	Toplam %
İzmir	9	32,1	0	0	0	0	9	32,1
Kayseri	1	3,5	1	3,5	8	28,5	10	35,7
Samsun	9	32,1	0	0	0	0	9	32,1
Toplam	19	67,8	1	3,5	8	28,5	28	100

Tablo 2.24 incelendiğinde İzmir ve Samsun’da öğrencilerin tamamı DKAB dersinde anlayamadıkları konuyu öğretmenlerine rahatlıkla sorabilmektedirler. Ancak Kayseri ilinde öğrencilerin % 3,5’i (1 Kişi) anlamadığı konuya ilişkin soru sorduğunu, % 3,5’i (1 kişi) bazen sorduğunu, % 28,5’i (8 kişi) hiç sormadıklarını ifade etmektedirler.

Tablo 2.25.: Seçmeli Dini Derslerin İller Bazında Seçilme Durumları

	Hiz. Muhammed’in Hayatı	Temel Dini Bilgiler	Kur’an-ı Kerim
9. sınıf	İzmir	Kayseri/ Samsun	Kayseri
10. sınıf	Samsun		
11. sınıf		Kayseri	
12.sınıf			Kayseri

Öğrencilerin illere göre seçmeli dersleri alma durumları farklılık göstermektedir. İzmir’de öğrenciler seçmeli derslerden sadece 9. Sınıfta Peygamberimizin hayatı dersini almışlardır. Kayseri’de öğrenciler 9. Sınıfta Kur’an-ı Kerim ve Temel Dini Bilgiler, 11. Sınıfta Temel Dini Bilgiler, 12. Sınıfta Kur’an-ı Kerim seçmeli derslerini almışlardır. Samsun ilinde ise öğrenciler seçmeli derslerden 9. Sınıfta Temel Dini Bilgiler, 10. Sınıfta da Peygamberimizin hayatını görmüşlerdir.

Tablo 2.26.: Seçmeli dini dersleri aldınız mı?

	Evet	%	Hayır	%	Toplam	Toplam%
Peygamberimizin Hayatı	18	64,2	10	35,7	28	100

¹⁶⁵“Yok hiç sormam konuları anlarım.” (Öğrenci, K., 14)

Tablo 2.26.: Seçmeli dini dersleri aldınız mı? “(devamı)”

Temel Dini Bilgiler	19	67,8	9	32,1	28	100
Kur'an-ı Kerim	10	35,7	18	64,2	28	100

Tablo 2.26’da görüldüğü üzere öğrencilerin % 64,2’si (18 kişi) Peygamberimizin Hayatı dersini aldıklarını, % 67,8’i (19 kişi) Temel Dini Bilgiler dersini, %35,7’si (10 kişi) ise Kur’an-ı Kerim dersini aldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 2.27.: Hz. Muhammed’in hayatı, Kur’an-ı Kerim ve Temel Dini Bilgiler seçmeli derslerinden en çok hangilerini seviyorsun?

	N	%
Peygamberimizin hayatı	14	50
Kur’an-ı Kerim	7	25
Temel Dini Bilgiler	5	17,8
Anlamadım	5	17,8
Hatırlamıyorum	2	7,1
Toplam	33	117,6

Tablo 2.27’ye göre öğrencilerin seçmeli dini derslerde en sevdikleri konular yer almaktadır. Öğrenciler tarafından Peygamberin hayatının işaretlenme oranı % 50, Kur’an-ı Kerim dersinin işaretlenme oranı % 25, Temel Dini Bilgiler dersinin işaretlenme oranı % 17,8’dir. Öğrencilerin % 17,8’i soruyu anlamadığını belirtirken, % 7,1’i hatırlamadığını ifade etmektedirler. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

“Peygamberin hayatını seviyorum. Filmini izlemiştik.” (Öğrenci, S., 22)

“Kur’an-ı seviyorum, okumayı az biliyorum. Elifbayı öğrendim.”
(Öğrenci, K., 14)

“Peygamberin hayatı ve melekler konularını seviyorum. Kur’an-ı biraz anlıyorum. Biraz okuyabiliyorum ama Kur’an zor.” (Öğrenci, İ., 1)

2.2.5. Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersindeki Kazanımları

Bu bölümde katılımcıların DKAB dersinde bazı hedef kazanımları edinip edinemedikleri gözlemlenmek istenmiştir. Bu bağlamda “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde sabırlı olmayı öğreniyor musunuz?” ya da “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi yardımsever olmanı sağlıyor mu?” şeklinde sorular sorulmuştur. Ancak öğrenciler, sabır ve yardımsever olma konusunda yaklaşımlarını ifade ederken DKAB dersinin bu konuda destekleyici olup olmadığını belirtmemişlerdir. Bu nedenle alınan cevaplarla DKAB dersi arasında bir bağlantı olup olmadığı öğrenilememiştir.

Tablo 2.28.: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, senin mutlu, huzurlu olmanı sağlıyor mu?

	Evet	Hayır	Biraz	Anlamadım	Toplam
N	20	1	2	4	28
%	71,4	3,5	7,1	14,2	100

Tablo 2.28’de görüldüğü üzere öğrencilere DKAB dersinin kendilerinin mutlu olmasını sağlayıp sağlamadığı sorulmuştur. Ancak öğrenciler “DKAB dersine girince mutlu oluyor musun?” şeklinde soruyu anlamışlardır. Öğrencilerin % 71,4’ü (20 kişi) mutlu olduğunu, % 3,5’i (1 kişi) mutlu olmadığını, % 7,1’i (2 kişi) biraz mutlu olduğunu, % 14,2’ si (4 kişi) de soruyu anlamadıklarını ifade etmişlerdir. Görüleceği üzere öğrencilerin büyük çoğunluğu bu derse girmekten mutlu olduklarını belirtmişlerdir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

“Allah’ı, Peygamberi sevdiğim için huzurlu oluyorum.” (Öğrenci, S., 20)

“Evet iyi hissediyorum. Mutlu oluyorum.” (Öğrenci, İ., 2)

“Yok mutlu olmuyorum.” (Öğrenci, K., 13)

“Anlamadım.” (Öğrenci, K.,11,15, 19, S., 23)

Tablo 2.29.: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde sabırlı olmayı öğreniyor musunuz?

	Sabırlıyım	Biraz Sabırlıyım	Sabırsızım	Anlamadım	Toplam
N	18	3	3	4	28
%	64,2	10,7	10,7	14,2	100

Tablo 2.29’da görüldüğü üzere öğrencilerin DKAB dersini almalarının sabır düzeylerine katkısı olup olmadığı sorulmuştur. Ancak öğrenciler soruyu “Sen sabırlı mısın?” olarak anlamışlardır. Verilen cevaplara bakıldığında öğrencilerin % 64,2’si (18 kişi) sabırlı olduğunu, % 10,7’si (3 kişi) biraz sabırlı olduğunu, % 10,7’si (3 kişi) sabırsız olduklarını, % 14,2’si (4 kişi) soruyu anlamadıklarını ifade etmişlerdir. Yukarıda da belirtildiği üzere öğrencinin sabır durumu ile DKAB dersinin bu kazanıma katkı sağlayıp sağlamadığı noktasında ilişki bulunamamıştır. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

“Evet Cennet var rahat. Onun için sabırlıyım.” (Öğrenci, K.,16)

“Bende sabır yok. Ara sıra sinirleniyorum. Biraz kötü düşünüyorum, kandırmak gibi.” (Öğrenci, İ., 9)

“Bir arkadaşım bana kötü davranırsa bile ben iyi davranırım. Sabırlıyım.”
(Öğrenci, İ., 4)

*“Arkadaşımla kavga ediyorum ama kavga etmemek için dua ediyorum.
Biraz sabırlıyım.”* (Öğrenci, İ.,8)

Tablo 2.30.: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi yardımsever olmanı sağlıyor mu?
İnsanlara yardım eder misin?

	Evet	Bazen Yardım Ederim	Bilmiyorum	Hayır	Toplam
N	26	1	1	0	28
%	92,8	3,5	3,5	0	100

Tablo 2.30’da öğrencilerin insanlara yardım etme durumları sorulmuştur. Öğrencilerin % 92,8’i (26 kişi) yardım ederim, % 3,5’i (1 kişi) bazen yardım ederim derken % 3,5’i (1 kişi) bilmiyorum cevabını vermiştir. İnsanlara yardım etmediğini belirten öğrenci bulunmamaktadır. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

“Evet fakir insanlara yardım ederim. Aç kedi görünce su, yemek veririm.”
(Öğrenci, İ., 7)

“Evet helal ve harama dikkat ederim. Kızlar konuları günah. İnsanlara yardım ederim.” (Öğrenci, K., 16)

“Evde Allah’ı sevdiğim için anneme yardım ederim.” (Öğrenci, S., 21)

“Hiç fakir arkadaşım yok bilmiyorum.” (Öğrenci, İ., 6)

“Yok fakir insan görünce yardım etmem. Önceden yapıyordum. Bebeği varsa fakir insana yardım ederim. Kedi görünce ona süt veririm.” (Öğrenci, S., 28)

Tablo 2.31.: Biri sana yardım edince sende ona yardım eder misin?

	Evet	Hayır	Toplam
N	28	0	28
%	100	0	100

Tablo 2.31’de görüldüğü üzere öğrencilere kendilerine yardım edildiğinde yardım eden kişiye yardım edip etmedikleri sorulmuştur. Katılımcıların tamamı kendilerine yardım eden kişiye yardım ettiklerini belirtmişlerdir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

“Evet yardım ederim.” (Öğrenci, S., 22)

“Evet insanlara yardım ederim.” (Öğrenci, İ.,1)

“Evet yardım ederim.” (Öğrenci, K.,10)

Tablo 2.32.: Hasta olduğunda Allah’a dua eder misin?

	Evet Dua Ederim	Hayır Dua Etmem	Anlamadım	Toplam
N	22	3	3	28
%	78,5	10,7	10,7	100

Tablo 2.32’de görüldüğü üzere öğrencilere hasta olduklarında Allah’a dua edip etmedikleri sorulmuştur. Katılımcıların % 78,5’i (22 kişi) dua ettiğini, % 10,7’si (3 kişi) dua etmediğini, % 10,7’si (3 kişi) ise soruyu anlamadığını belirtmiştir. Öğrencilerin yaklaşık 4/5’i hasta olduklarında Allah’a dua ettiklerini ifade etmektedirler. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

“Evet dua ederim. Allah’ım hasta oldum beni iyileştir derim.” (Öğrenci, S., 27)

“Evet Allah’a dua ederim. Hasta oldum Allah’ım bana yardım et diye dua ederim.” (Öğrenci, İ.,4)

“Allah’a dua ederim. Allah’ım Türkiye’deki herkesi düzelt. Sonra kötü insanlardan koru. Benim düşüncelerimi geliştir. Peygamberime de selam gönderirim diyerek duamı bitiririm.” (Öğrenci, İ.,5)

“Küçükken hastalandım, öksürüyordum annem dua etti. (Soruyu anlamadı)” (Öğrenci, İ.,6)

“Yok hasta olduğumda Allah’a dua etmem. Birine borcum varsa Allah’a dua etmem.” (Öğrenci, K., 10)

Tablo 2.33.: Hasta olunca Allah’ın sana yardım edeceğini düşünür müsün?

	Evet	Bazen	Bilmiyorum	Hayır	Anlamadım	Toplam
N	19	1	5	0	3	28
%	67,8	3,5	17,8	0	10,7	100

Tablo 2.33’te görülmektedir ki, öğrencilerin % 67,8’i (19 kişi) hasta olduklarında Allah’ın kendilerine yarım edeceğini, % 3,5’i (1 kişi) bazen yarım edeceğini, % 17,8’i ise yardım edip etmeyeceğini bilmediklerini ifade etmektedirler. Öğrencilerin % 10,7’si (3 kişi) soruyu anlamadıklarını belirtmişlerdir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

“Hasta olursam sabrederim, Allah yardım eder.” (Öğrenci, İ.,3)

“Hasta olunca Allah’a biraz dua ederim. Kur’an okuyorum. Allah’ım şifa ver diyorum. Allah bazen bana yardım ediyor.” (Öğrenci, İ.,7)

“Evet Allah’ın yardımını hissedirim.” (Öğrenci, S.,20)

“Bilmiyorum.” (Öğrenci, K., 15)

Tablo 2.34.: Dini konuları konuşmaktan hoşlanır mısın?

	Evet	Bazen Sıkılırım	Bilmiyorum	Normal*	Hayır	Toplam
N	22	1	1	4	0	28
%	78,5	3,5	3,5	14,2	0	100

Tablo 2.34’te görüldüğü üzere öğrencilere dini konuları konuşmaktan hoşlanıp hoşlanmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların % 78,5’i (22 kişi) dini konuları konuşmaktan hoşlandıklarını, % 3,5’i (1 kişi) dini konuları konuşmaktan bazen sıkıldığını ifade ederken, aynı oranda 1 kişi bilmiyorum, % 14,2’si (4 kişi) ise normal yanıtını vermiştir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

“Severim. İhlaslı dostlarım var.” (Öğrenci, K., 16)

“Çok rahat değil ama biraz rahat. İşaretle konuştuğumda anlattığımda mutlu oluyorum mesela şimdi sizinle konuşurken güzel çünkü bazen arkadaşlarım benim işaretlerimle dalga geçiyorlar o zaman sıkılıyorum.” (Öğrenci, İ., 3)

“Bazen mutlu oluyorum bazen sıkılıyorum.” (Öğrenci, İ., 4)

“Hoşuma gider, severim.” (Öğrenci, S., 21)

“Allah, melek, peygamber konuşmayı seviyorum.” (Öğrenci, İ., 1)

Tablo 2.35.: Dini konularda kendini geliştirmeyi düşünüyor musun? Cevabın evetse örnek verebilir misin?

	Evet	Biraz	Bilmiyorum	Hayır	Toplam
N	21	1	2	4	28
%	75	3,5	7,1	14,2	100

Tablo 2.35’te görüldüğü üzere katılımcılara dini konularda kendilerini geliştirmeyi isteyip istemedikleri sorulmuştur. Öğrencilerin % 75’i (21 kişi) kendilerini geliştirmek istediklerini belirtirken, % 3,5’i (1 kişi) biraz geliştirmeyi düşündüğünü, %

* Katılımcıların bir kısmı bu soruya normal işaretini kullanarak cevap vermişlerdir. Normal işaretinin ‘fark etmez’, ‘orta’, ‘olması gereken nasılsa bende o şekilde düşünüyorum benim bu konuda ayrı bir görüşüm yok’ anlamlarına geldiği tespit edilmiştir.

14,2'si (4 kişi) dini konularda kendini geliştirmeyi düşünmediğini ifade etmiştir. Katılımcıların% 7,1'i (2 kişi) ise bilmiyorum yanıtını vermişlerdir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

“Evet. İşaretlerle öğrenmek isterim. Allah, peygamber ile ilgili video izlemeyi seviyorum.” (Öğrenci, İ., 4)

“Evet isterim. Cennete gitmeyi istiyorum.” (Öğrenci, K., 16)

“Kâbe'ye gitmek istiyorum ama olmuyor.” (Öğrenci, K., 19)

“Evet isterim. Öğlen arkadaşlarla din öğrenmeye çalışıyoruz.” (Öğrenci, S., 20)

“Yazın kursa gidiyorum. İmam var. Camiye gidiyorum. Cuma namazlarına giderim. Din önemli Allah var.” (Öğrenci, S., 20)

“Biraz (geliştirmek isterim). Hacca, umreye gitmek isterim.” (Öğrenci, İ., 1)

“Bilmiyorum, Allah bilir.” (Öğrenci, K., 12)

“Hayır, (geliştirmek istemem) zor.” (Öğrenci, İ., 8)

Öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde din hususunda kendini geliştirmek isteyen katılımcıların ibadetlerin sevaplarını öğrenmek,¹⁶⁶ namazı işaretle kılabilme,¹⁶⁷ başarılı olmak,¹⁶⁸ Allah, Peygamber konularında araştırma yapmayı sevmek,¹⁶⁹ cennete gidebilmek,¹⁷⁰ dini daha çok öğrenmek istedikleri¹⁷¹ görülmüştür. Kendini geliştirme konusunda bilmiyorum yanıtını veren öğrencilerin “Allah bilir”¹⁷² ve “Nasip”¹⁷³ yanıtlarını vererek kesin bir düşünce belirtmedikleri görülmüştür. Dini konularda kendini geliştirmeyi düşünmediklerini ifade eden öğrencilerin gerekçeleri ise zor olması,¹⁷⁴ gerekli görmemeleri,¹⁷⁵ istememeleri¹⁷⁶ olarak tespit edilmiştir.

¹⁶⁶“Evet (geliştirmek) isterim. Oruç sevabını, namaz sevabını, Kur'an-ı öğrenmeyi isterim.” (Öğrenci, İ., 2)

¹⁶⁷“Evet geliştirmek isterim. İşaretlerle namazı öğrenmek isterdim.” (Öğrenci, İ., 3)

¹⁶⁸“Geliştirmek isterim, başarılı olmak isterim.” (Öğrenci, İ., 5)

¹⁶⁹“Evet. İşaretlerle öğrenmek isterim. Allah, peygamber ile ilgili video izlemeyi seviyorum.” (Öğrenci, İ., 4)

¹⁷⁰“Evet isterim. Cennete gitmeyi istiyorum.” (Öğrenci, K., 16)

¹⁷¹“Evet geliştirmeyi isterim. Daha çok öğrenmek isterim.” (Öğrenci, S., 27)

¹⁷²“Bilmiyorum, Allah bilir.” (Öğrenci, K., 12)

¹⁷³“Bilmiyorum nasip.” (Öğrenci, İ., 9)

¹⁷⁴“Hayır (geliştirmek istemem) zor.” (Öğrenci, İ., 8)

¹⁷⁵“İstemem, gerek yok.” (Öğrenci, S., 28)

¹⁷⁶“Yok istemem.” (Öğrenci, K., 10)

Tablo 2.36.: Namaz kılar mısın?

	Namaz Kılarım	Bazen Kılarım	Namaz Kılmayı Bilmiyorum	Namaz Kılmam	Toplam
N	17	2	1	8	28
%	60,7	7,1	3,5	28,5	100

Tablo 2.36’da görülmektedir ki öğrencilerin % 60,7’si (17 kişi) namazlarını kıldıklarını, % 7,1’i (2 kişi) namazlarını bazen kıldıklarını, % 28,5’i (8 kişi) namazlarını kılmadıklarını, % 3,5’i (1 kişi) namaz kılmayı bilmediğini ifade etmiştir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

“Namazlarımın hepsini kılarım, camiye giderim. Ama imamla konuşmuyorum çünkü o işaret dili bilmiyor. Oruç tutuyorum.” (Öğrenci, K., 16)

“Namaz kılıp, oruç tutuyorum, fakirlere yemek, kıyafet veririm. Allah’ta bana sevap verir. Ailece destek verimiz.” (Öğrenci, İ., 2)

“Birazını yapıyorum. Bazen namaz kılıyorum. Oruç tutuyorum” (Öğrenci, İ., 3)

“Namaz kılmayı bilmiyorum ama oruç tutuyorum.” (Öğrenci, İ., 4)

“Namaz kılmam ama oruç tutarım.” (Öğrenci, S., 28)

“Evde de okulda da yurtda da namaz kılarım. Çarşıda ezan okununca namaz kılmaya giderim.” (Öğrenci, S., 23)

“Abimle çarşıya gideriz orada da namaz kılarım.” (Öğrenci, İ., 6)

“Evet namaz kolay hep kılarım, oruç tutarım.” (Öğrenci, K., 19)

“Din sadece camide olmaz dışarda da yaparız.” (Öğrenci, S., 21)

“Din farz, Allah’ın emri. Evet her yerde namaz kılıyorum.” (Öğrenci, K.,16)

“Evde, okulda namaz yok.” (Öğrenci, S., 25)

“Namaz kılmıyorum ama oruç tutuyorum.” (Öğrenci, K., 18)

Tablo 2.37.: Oruç tutar mısın?

	Oruç tutarım	Bazen tutarım	Oruç tutmam	Toplam
N	28	0	0	28
%	100	0	0	100

Tablo 2.37'ye göre katılımcıların tamamı oruçlarını tuttuklarını belirtmişlerdir. Oruç tutmadığını belirten öğrenci bulunmamaktadır. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

“Namazı biliyorum, kolay hep devam ediyorum bırakmıyorum, kılıyorum. Oruç tutuyorum ama hasta olunca tutmuyorum.” (Öğrenci, K., 19)

“Evet. Namaz kılıyorum, oruç tutuyorum. Ramazan'da teravihe gidiyorum.” (Öğrenci, S., 20)

“Namaz kılmıyorum. Oruç tutarım.” (Öğrenci, S., 22)

“Cuma'ya gidiyorum, Namazlarımı kılıyorum. Oruç tutuyorum.” (Öğrenci, K., 17)

Okuldaki DKAB dersinin namaz, oruç gibi ibadetleri yapmalarında etkili olduğu düşünülmektedir. DKAB dersi öğretmenleriyle yapılan görüşmelerde namaz kılma, oruç tutma konularına ayrı bir önem verdiklerini, öğrencilerin namaz kılmayı öğrenmeleri ve uygulamaları için üstün gayret gösterdikleri görülmüştür. Öğrencilerin namaz kılma ve oruç tutma oranlarının yüksek olmasının temel sebebinin, DKAB öğretmenlerinin bu konulardaki gösterdikleri ihtimam olduğu düşünülmektedir.

Tablo 2.38.: Okul dışında dinî konularla ilgili bilgi ediniyor musun?

	İnternet Bakarım	Din Görevlisine sorarım	Aileme/ Akrabalarım a Sorarım	Arkadaşlarıma Sorarım	Okul Dışında Araştırmam	Toplam
N	12	4	2	1	12	31
%	42,8	14,2	7,1	3,5	42,8	110,4

Öğrencinin soruyu anlayabilmesi için “İnternette bakarmısın, Din Görevlisine, ailene sorarmısın?” şeklinde seçenekler sunulmuş ve birden fazla seçenek belirtebileceği ifade edilmiştir.

Tablo 2.38’de öğrencilere okul dışında dini konularla ilgili bilgi aldıkları yer ve kişiler yer almaktadır. Katılımcıların internette bakma oranı % 42,8, din görevlisine sorma oranı % 14,2, Aileye/ akrabalara sorma oranı % 7,1, arkadaşlara sorma oranı % 3,5, okul dışında araştırma yapmadığını ifade etme oranı % 42,8’dir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

“Kurs yok. Cami hocası yok. İnternette bakıyorum, Instagram'dan bakıyorum. Instagram'dan çok baktığım yer var ama adlarını hatırlamıyorum. Youtube'dan izlemiyorum.” (Öğrenci, İ., 1)

“Camiye çok gittim, namaz kıldım, dua ettim. Ama hiç hoca anlatmadı. Hoca kalabalıklara anlatıyor. İnternette bazen doğru bazen yalan var ikisi karışıyor. Aileme ya da öğretmenime sorarım. Yani dini en çok ailemden ya da öğretmenimden öğrenirim.” (Öğrenci, İ., 2)

“İnternette, filmlerden, derste öğreniyorum. İşitme engelli arkadaşlarımın videosunu izliyorum. İnternette, Instagram’da sessiz sureler videolarına bakıyorum.” (Öğrenci, İ., 3)

“Camiye gittim. Orda imam var takke takıyor. Önceden gitmiştim şimdi düşünüyorum ama hastayım günah olur diye gitmiyorum. Düşününce günah olur diye düşünmüyorum. İnternette gördüm kafam karıştı.” (Öğrenci, İ., 9)

“İnternete bakmam veya imama sormam. Küçükken camiye gittim ama imam beni gönderdi işitme engellilere yok dedi.” (Öğrenci, K., 11)

“Cuma’ya gidiyorum oradaki hoca hutbeyi işaretlerle anlatıyor o hocanın yanına gidiyorum. İnternette araştırma yaparım.” (Öğrenci, K., 16)

“Yok bakmam bir kere baktım. Camiye de gitmem işitme engelliler için zor. Babaanneme sorarım.” (Öğrenci, K., 18)

“Evet internette bakarım, okurum. Facebook da kız grubu var orada peygamberimiz, oruç, Kur’an öğretiliyor.” (Öğrenci, K., 19)

“Evet. Okul dışında arkadaşlarla oturup konuşuyoruz.” (Öğrenci, S., 20)

“İnternette bakıyorum. Bazen youtube’den bakıyorum doğru mu yanlış mı bilmiyorum.” (Öğrenci, S., 22)

“Okul dışında başka araştırma yapmıyorum.” (Öğrenci, S., 25)

Okul dışında dini konularda araştırma yapan katılımcıların çoğunun internette araştırarak gördükleri görülmüştür. Ancak internette araştıran öğrenciler bilgilerin doğruluğundan emin olamadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 2.39.: Sen düşün, okul bitti, mezun oldun, işe başladın patron dedi ki ibadetler yasak sen ne yaparsın: işe devam mı edersin yoksa işi bırakır mısın? Çalıştığın zaman patronun ibadetlerini yapmana izin vermezse ne yaparsın?

	İşe devam ederim	Patronla konuşurum	İş Bırakırım	Anlamadım	Toplam
N	2	9	6	11	28
%	7,1	32,1	21,4	39,2	100

Tablo 2.39’da görüldüğü üzere öğrencilerin iş de çalıştıklarında patron ibadet etmelerine izin vermezse ne yapacakları sorulmuştur. Katılımcıların % 7,1’i (2 kişi) işe

devam edeceğini, % 32,1'i (9 kişi) ibadetleri uygulamaya izin vermesi için patronla konuşacaklarını, % 21,4'ü (6 kişi) ibadet edilmesine izin verilmezse işi bırakacaklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin % 39,2'si (11 kişi) soruyu anlayamamıştır. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden kesitler sunulmaktadır:

“Önce konuşurum. Şikâyet ederim. Kızabilirim. Başka işe giderim. İnsanlar farklı, namaz kılmak istemiyorsa kılmasın ama namaz yasak olmaz. Namazı önemlidir. Ama zorlayamayız ister kılar ister kılmaz. Patron kabul ederse devam ederim, yoksa işi bırakırım.” (Öğrenci, İ., 2)

“Patronla konuşurum yasak olmaz derim problem olmaz.” (Öğrenci, İ., 3)

“İzin vermesi için açıklarım. 5 vakit zorunlu asla yasak olmaz derim.” (Öğrenci, İ., 5)

“Derste namaz yasak. (Anlamadı tekrar sorduk.) Ben giderim sorarım neden yasak. Namaza devam ederim, işi bırakırım.” (Öğrenci, İ., 7)

“İşe devam ederim. Oruç serbest derim. Patron oruç yasak demez. Okulda da müdür oruç yasak demez.” (Öğrenci, K., 10)

“Mesleğimde ilerlemek için dinin emirlerini bırakmam.” (Öğrenci, S., 21)

“Babamın yanında çalışmayı düşünüyorum babam müdür. Namaz kılma demez. (Cuma'ya iş çok olunca gidemeyecek olsan ne yaparsın?) Bizim iş cami yakın gidiyorum. (Soruyu anlamadı)” (Öğrenci, K., 17)

“Namazlarımı hep kılarım. Namaz serbest. (Soruyu anlamadı)” (Öğrenci, K., 16)

“Oruç lazım, Allah sevap yazıyor. (Soruyu anlamadı)” (Öğrenci, K., 13)

Öğrencilere söylemek veya sormak istedikleri herhangi bir konu olup olmadığı sorulmuştur. Sadece iki öğrenci ekleme yapmıştır. Diğer öğrenciler ise “hayır, yok teşekkür ederim.” yanıtını vermişlerdir.

“Ninem hacca gitti. Bana anlattı. İnsanlar dönüyor, yer temiz, çok mutlu oldum. Gitmeyi çok isterdim. Ama nasip inşallah ailemle gidebilirim.” (Öğrenci, İ., 2)

“Virüs varken bile evde hep namazlarımı kıldım. İşe başlasam da hep kılarım.” (Öğrenci, İ., 5)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULARA GENEL BAKIŞ

3.1. Demografik Bulguların Değerlendirilmesi

1. Katılımcıların % 50 'sini (14 kişi) kız öğrenciler, % 50'sini (14 kişi) erkek öğrenciler oluşturmaktadır.
2. Görüşmeye katılanların büyük çoğunluğunu 17 yaşındaki öğrenciler (% 71,4) oluşturmaktadır. Katılımcılardan en büyük yaşta olan öğrenci 21 yaşında (% 3,5)'dir.
3. Mülakattaki katılımcıların % 31'1'ini Samsun'dan, % 28'ini Kayseri'den, % 31,1'ini İzmir'den katılan öğrenciler oluşturmaktadır.

3.2. İşitme Engellilik Durumuna İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. Katılımcıların duyma düzeylerine bakıldığında 2/4'e yakını (% 46,4) az duyabilmektedir; % 39,2' si hiç duyamamakta ve % 14,2'si duyabilmektedir. Öğrencilerin 3/5' yakını (% 57,1) hiç konuşamamakta, % 35,7'si az konuşabilmekte ve % 7,1'i normal konuşabilmektedir.
2. Katılımcıların $\frac{3}{4}$ 'üne yakını (% 71,4) işaret dilini kullanma ve anlama seviyesi iyi düzeydedir.
3. Katılımcıların yarısı (% 50) işaret dilini ilkokulda öğrenmiştir.
4. Öğrenciler işaret dilini kullandıklarında başkaları tarafından anlaşılma düzeylerine bakıldığında katılımcıların yaklaşık 9/10'u (% 89,2) çevrelerindeki kişiler tarafından anlaşıldıklarını ifade etmişlerdir.
5. Katılımcıların $\frac{3}{4}$ 'üne yakını (% 71,4) işitme cihazına sahip olmasına rağmen bunların % 35,7'si cihazlarını kullanmamaktadır.

Yapılan görüşmeler neticesinde katılımcıların bir kısmının cihazın pahalı olması veya kullanmak istemedikleri için cihazları olmadığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin

¾'üne yakını işitme cihazı olmasına rağmen cihazı olanların yarısının baş ağrısına sebep olduğu için cihazlarını kullanmadıkları tespit edilmiştir.

Araştırmada tespit edilen bir diğer nokta ise işitme engelli öğrencilerin ilkokulda işaret dili öğrenenler işaret dili dersi olarak okulda eğitim görmekte ancak kaynaştırma sınıflarında eğitim alıp sonradan işitme engelli ortaokul ve liselerine geçiş yapan öğrenciler için işaret dili dersinin olmamasıdır. Bu durumda öğrenci kendi çabasıyla arkadaşları ve öğretmenlerinin yardımıyla işaret dili öğrenmektedir.

İşitme engelli okullarında göreve başlayan öğretmenler, özel eğitim konusunda tecrübelerini bu okullarda edinmektedirler. Çoğu öğretmen işaret dilini bu okullarda öğrenmekte ve bu süreçte öğrencilere yeterince faydalı olamamaktadırlar.¹⁷⁷ Bazı öğretmenler ise yıllar geçse de işaret dilini öğrenme noktasında çaba sarf etmemektedirler.

3.3. İşitme Engelli Öğrencilerin Tutum ve Davranışlarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. Katılımcıların 4/5'e yakını (% 78,5) eğitim öğretim gördükleri okullarından memnun olduklarını belirtmişlerdir.

2. Öğrenciler birden fazla dersi sevmediklerini/zorlandıklarını belirtmişlerdir. Bunlar arasında matematik dersi % 32,1 ile en zorlandıkları ders olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin zorlandıkları veya sevmedikleri dersler arasında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi bulunmamaktadır.

3. Katılımcıların vermiş oldukları cevaplar göz önüne alındığında kolay dersleri sevdikleri gözlemlenmiştir.¹⁷⁸ Okulda en sevilen dersin DKAB dersi (% 28), en az sevilen dersler ise elektrik, kimya ve resim dersleri (% 3,5) olduğu görülmüştür.

Okulda derslerin anlaşılamaması ve buna bağlı sevilememesinin temel nedenleri; öğretmenin işaret dilini yeterince bilmemesi, ders müfredatlarının engeli olmayan akranları ile aynı olması, ders kitaplarındaki konuların öğrenmeyi kolaylaştırıcı şekilde ele alınmaması ve öğretmenin işitme engelli öğrenciler karşısında yeterli donanımına sahip olmaması olduğu tespit edilmiştir. Nitekim İlahiyat fakültelerinden mezun olan öğrenciler seçmeli formasyon derslerinden özel eğitim ve diğer fakültelerdeki bazı

¹⁷⁷ Mustafa Başkonak, "Yeni Bir Eğitimci Modeli", 91.

¹⁷⁸ "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Beden ve Bilgisayar derslerini seviyorum. Çünkü kolay, rahat. Diğer dersler ağır bunlar hafif dersler." (Öğrenci, K., 18)

seçmeli dersler haricinde ders görmemektedirler. Bu yüzden özel eğitimle ilgili yeterli formasyon bilgisine sahip değildirler.¹⁷⁹

3.3.1. Öğrencilerin DKAB Dersine Yönelik Tutumlarını Gösteren Bulguların Değerlendirilmesi

1. Katılımcıların 4/5'i (% 82,12) DKAB dersini sevmektedir. DKAB dersini sevmeyen sadece bir katılımcı bulunmaktadır (% 3,5).

2. Katılımcıların % 67,8'i DKAB ders saati sayısını yeterli görmekte, % 25'i DKAB ders saatinin arttırılması gerektiğini düşünmekte, % 2'si ise kararsız olduklarını belirtmişlerdir.

3. Katılımcılara diğer öğrencilerin DKAB dersini almasının gerekli görülüp görülmediği sorulmuştur. Öğrencilerin % 85,7'si gerekli olduğunu, % 7,1'i bazen olması gerektiğini, % 3,5'i bilmediğini, % 3,5'isoriyu anlamadığını ifade etmiştir. DKAB dersinin gerekli olmadığını belirten öğrenci bulunmamaktadır.

4. Katılımcıların % 57,1'i DKAB dersinde işlenen konuları anladıklarını, % 32,1'i konuları biraz anladıklarını, % 10,7'si konuları anlamadıklarını ifade etmektedirler.

5. Katılımcıların 2/4'sine yakını (% 46, 4) DKAB dersinde en çok peygamber konusunu sevdiklerini belirtmişlerdir. Peygamberden sonra en çok sevilen konular namaz (% 32,1), Allah ve melek (% 25) olduğu görülmüştür.

6. Katılımcılara DKAB dersinde en fazla anlamakta zorlandığın konular sorulmuştur. Konuları anladıklarını ifade eden öğrencilerin oranı % 28,5'dir. % 14,2'si melek konusunu anlamakta zorlandıklarını belirtmişlerdir.

7. Katılımcıların DKAB dersinde öğrenmiş olduğunuz konu ya da konular hakkında internetten araştırma yapma durumları sorulmuştur. Öğrencilerin % 64,2 internette dini konularda araştırma yaptığını, % 7,1'i internetten biraz yararlandığını, % 28,5'i internette hiç araştırma yapmadığını ifade etmiştir.

İşitme engelli öğrencilerin DKAB dersindeki soyut kavramları anlamakta zorluk çektikleri; melekleri görebildikleri, Allah'ın melek olduğu gibi bazı kavramları yanlış anladıkları tespit edilmiştir. Dini kavramlar ile günlük yaşantı için kullanılan

¹⁷⁹Mustafa Başkonak, "Din Eğitimi Açısından Engellilik", 226-227.

kavramların işaretinin aynı olması kavramların karıştırılmasına neden olduğu tespit edilmiştir.

3.3.2. Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerine Yönelik Elde Edilen Bulguların Değerlendirilmesi

1. İzmir'deki öğrencilerin tamamı DKAB öğretmeninin işaret dili bilmekte olduğu söylemişlerdir. Kayseri'de ki öğrencilerin % 14,2'si DKAB öğretmeninin işaret dilini biraz bildiğini, % 21,4'ü ise öğretmenin işaret dili bilmediğini belirtmişlerdir. Samsun ilinde ise öğrencilerin % 25'i DKAB öğretmeninin işaret dili bildiğini, % 7,1'i ise öğretmenin işaret dilini biraz bildiğini ifade etmişlerdir.

2. Katılımcılara DKAB öğretmeninin dersi işleyiş şekli sorulmuştur. DKAB öğretmeni kitaptan okuyor cevabının verilmesi % 3,5 oranındadır. Tahtaya yazıyor cevabının söylenme oranı % 25, dersi işaretle anlatıyor cevabının verilme oranı % 32,1, öğretmenin video izlettiğini belirtme oranı % 10,7'dir. Öğrencilerin, ders anlatımı noktasında öğretmenin işaret dili bilmediğini belirtme oranı % 14,2, öğretmenin yöntemi hakkında ayırım yapmadan ders anlatımı iyi cevabının verilme oranı % 39,2'dir. Soruyu anlamayanların oranı ise % 10,7'dir.

3. Katılımcıların % 67,8'i DKAB dersinde konuyu anlamayınca öğretmenlerine konuyu tekrar sormaktadırlar. % 3,5'i bazen sormakta, % 28,5'i sormamaktadırlar. İzmir ve Samsun'da öğrencilerin tamamı DKAB dersinde anlayamadıkları konuyu öğretmenlerine rahatlıkla sorabilmektedirler. Ancak Kayseri ilinde öğrencilerin % 3,5'i anlamadığı konuya ilişkin soru sorduğunu, % 3,5'i bazen sorduğunu, % 28,5'i hiç sormadıklarını ifade etmektedirler.

4. Öğrencilerin illere göre seçmeli dersleri alma durumları farklılık göstermektedir. İzmir'de öğrenciler seçmeli derslerden sadece 9. Sınıfta Peygamberimizin hayatı dersini almışlardır. Kayseri'de öğrenciler 9. Sınıfta Kur'an-ı Kerim ve Temel Dini Bilgiler, 11. Sınıfta Temel Dini Bilgiler, 12. Sınıfta Kur'an-ı Kerim seçmeli derslerini almışlardır. Samsun ilinde ise öğrenciler seçmeli derslerden 9. Sınıfta Temel Dini Bilgiler, 10. Sınıfta da Peygamberimizin hayatını görmüşlerdir. Katılımcıların % 64,2'si Peygamberimizin Hayatı dersini aldıklarını, % 67,8'i Temel Dini Bilgiler dersini, % 35,7'si ise Kur'an-ı Kerim dersini aldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların seçmeli dini derslerde en sevdikleri konuları belirtmeleri istenmiştir.

Öğrenciler tarafından Peygamberin hayatının işaretlenme oranı % 50, Kur'an-ı Kerim dersinin işaretlenme oranı % 25, Temel Dini Bilgiler dersinin işaretlenme oranı % 17,8'dir. Öğrencilerin % 17,8'i soruyu anlamadığını belirtirken, % 7,1'i hatırlamadığını ifade etmektedirler.

İşitme engelli okullarında göreve başlayan öğretmenler, özel eğitim konusunda tecrübelerini bu okullarda edinmektedir. Çoğu öğretmen işaret dilini bu okullarda öğrenmekte ve bu süreçte öğrencilere faydalı olamamaktadırlar.¹⁸⁰ Ya da bazı öğretmenler yıllar geçse de işaret dilini öğrenme noktasında çaba sarf etmemektedirler.

3.3.3. Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersindeki Kazanımlarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi:

1. Katılımcılara DKAB dersinin mutlu olmasını sağlayıp sağlamadığı sorulmuştur. Ancak öğrenciler “DKAB dersine girince mutlu oluyor musun?” şeklinde soruyu anlamışlardır. Öğrencilerin % 71,4'ü mutlu olduğunu, % 3,5'i mutlu olmadığını, % 7,1'i biraz mutlu olduğunu, % 14,2' si de soruyu anlamadıklarını ifade etmişlerdir. Görüleceği üzere öğrencilerin büyük çoğunluğu bu derse girmekten mutlu olduklarını belirtmişlerdir.

2. Katılımcıların insanlara yardım etme durumları sorulmuştur. Öğrencilerin % 92,8'i yardım ettiğini, % 3,5'i bazen yardım ettiğini belirtirken % 3,5'i bilmiyorum cevabını vermiştir. İnsanlara yardım etmediğini belirten öğrenci bulunmamaktadır.

3. Katılımcılara kendilerine yardım edildiğinde yardım eden kişiye yardım edip etmedikleri sorulmuştur. Katılımcıların tamamı kendilerine yardım eden kişiye yardım ettiklerini belirtmişlerdir.

4. Katılımcılara hasta olduklarında Allah'a dua edip etmedikleri sorulmuştur. Katılımcıların 4/5'i (% 78,5'i) dua ettiklerini, % 10,7'si dua etmediklerini, % 10,7'si ise soruyu anlamadıklarını belirtmiştir.

5. Katılımcıların % 67,8'i hasta olduklarında Allah'ın kendilerine yardım edeceğini, % 3,5'i bazen yardım edeceğini, % 17,8'i ise yardım edip etmeyeceğini bilmediklerini ifade etmektedirler. Öğrencilerin % 10,7'si soruyu anlamadıklarını belirtmişlerdir.

¹⁸⁰ Mustafa Başkonak, “Yeni Bir Eğitim Modeli Olarak İşitme Engelliler İçin İmam Hatip Okulları,” içinde *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları Uluslararası Sempozyum*, editör İlhan Erdem, İbrahim Aşlamacı, Recep Uçar, (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2017), 91.

6. Katılımcılara dini konuları konuşmaktan hoşlanıp hoşlanmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların % 78,5'i dini konuları konuşmaktan hoşlandıklarını, % 3,5'i dini konuları konuşmaktan bazen sıkıldığını ifade ederken, aynı oranda 1 kişi bilmiyorum, % 14,2'si ise normal yanıtını vermiştir.

7. Katılımcılara dini konularda kendilerini geliştirmeyi isteyip istemedikleri sorulmuştur. Öğrencilerin % 75'i kendilerini geliştirmek istediklerini belirtirken, % 3,5'i biraz geliştirmeyi düşündüğünü, % 14,2'si dini konularda kendini geliştirmeyi düşünmediğini ifade etmiştir. Katılımcıların % 7,1'i ise bilmiyorum yanıtını vermişlerdir.

8. Katılımcıların % 60,7'si namazlarını kıldıklarını, % 7,1'i namazlarını bazen kıldıklarını, % 28,5'i namazlarını kılmadıklarını, % 3,5'i namaz kılmayı bilmediğini ifade etmiştir.

9. Katılımcıların tamamı oruçlarını tuttuklarını belirtmişlerdir. Oruç tutmadığını belirten öğrenci bulunmamaktadır.

10. Katılımcılara okul dışında dini konularla ilgili bilgi aldıkları yer ve kişiler sorulmuştur. Katılımcıların internetten bakma oranı % 42,8, din görevlisine sorma oranı % 14,2, Aileye/ akrabalara sorma oranı % 7,1, arkadaşlara sorma oranı % 3,5, okul dışında araştırma yapmadığını ifade etme oranı % 42,8'dir.

11. Katılımcıların iş de çalıştıklarında patron ibadet etmelerine izin vermezse ne yapacakları sorulmuştur. Katılımcıların % 7,1'i işe devam edeceğini, % 32,1'i ibadetleri uygulamaya izin vermesi için patronla konuşacaklarını, % 21,4'ü ibadet edilmesine izin verilmezse işi bırakacaklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin % 39,2'si soruyu anlayamamıştır.

12. Öğrencilere söylemek veya sormak istedikleri herhangi bir konu olup olmadığı sorulmuştur. Sadece iki öğrenci ekleme yapmıştır. Diğer öğrenciler ise “hayır, yok teşekkür ederim.” yanıtını vermişlerdir.

Araştırmada okul dışında öğrencilerin dini bilgiye ulaşmak istediklerinde işaret dili bilen din görevlisi bulmakta zorlandıkları, doğru bilgiye ulaşabilecekleri internet portallarının kısıtlı olması ve işitme engelli öğrencilerin internette doğru bilgiye ulaşma noktasında bilgilendirilmedikleri için şüphe yaşadıkları tespit edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULARA DAYALI TESPİT EDİLEN PROBLEMLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

4.1. Bulgulara Dayalı Tespit Edilen Problemler

Yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular analiz edilmiştir. İşitme engelli öğrencilerin DKAB dersine ilişkin ifadeleri bağlamında birtakım problemler tespit edilmiştir. Söz konusu problemler dört ana başlık altında toplanabilmektedir. Bunlar: 1. Öğrencilerin sınıf müfredatında yer alan derslere ilişkin tespit edilen problemler, 2. DKAB dersine yönelik karşılaşılan problemler, 3. DKAB öğretmenlerine yönelik karşılaşılan problemler, 4. Tespit edilen diğer problemler

4.1.1. Öğrencilerin Sınıf Müfredatında Yer Alan Derslere İlişkin Tespit Edilen Problemler

Katılımcıların 3/5'ünün bazı dersleri sevmedikleri tespit edilmiştir (% 60,7). En çok zorlanılan dersin matematik, en az zorlanılan dersin ise bilgisayar dersi olduğu görülmüştür. Öğrencilerin yanıtları incelendiğinde matematik dersinin sevilme sebebini dersin zor olması,¹⁸¹ matematik öğretmenin işaret dili bilmemesi,¹⁸² dersi anlamakta güçlük çekmeleri¹⁸³ olduğu görülmüştür. Öğrencilerin ifadeleri bağlamında derslerin sevilme sebeplerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Derslerin anlaşılamaması ve buna bağlı olarak sevilmemesinin en temel nedenlerden biri öğretmenin işaret dilini yeterince bilememesidir. Bu durumda

¹⁸¹“Matematik dersi zor sevmiyorum.” (Öğrenci, K., 13)

¹⁸²“Edebiyat dersinde zorlanıyorum. Kelimeleri biraz anlıyorum. Matematik öğretmeni işaret dili bilmiyor.” (Öğrenci, S., 24)

¹⁸³“Hepsini seviyorum, Dersleri anlıyorum. Türkçe ve matematiği az anlıyorum.”(Öğrenci, İ.,7)

denilebilir ki öğretmen'in işaret dili bilmemesi öğrencisiyle sağlıklı iletişim kurmasını, mesajlarını doğru bir şekilde iletmesini engellemektedir.¹⁸⁴

2. Özel Eğitim Meslek Lisesinde eğitim öğretim gören öğrencilerin muhatap oldukları müfredat engelli olmayan akranlarıyla aynıdır. Her ne kadar beden yaşları aynı olsa da zihinsel gelişim düzeyleri arasında farklılıklar bulunmaktadır.¹⁸⁵ İşitme kaybı olan çocuk duyan akranlarıyla kıyaslandığında kelime ya da kavramları anlamayabilme noktasında bariz bir eşitsizlik mevcuttur.

3. T. C. MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'na önerilen/tavsiye edilen ders kitaplarında konuları ele alış biçiminin öğrenmeyi kolaylaştırıcı olmadığı gözlemlenmiştir. Öğrencilerin kavramları ya da kelimeleri anlamakta güçlük çekmeleri, tarih gibi sözel derslerde konuların uzun aktarılması öğrencilerin derste zorlanmalarına sebep olmaktadır.¹⁸⁶

4. Öğretmenlerin işitme engelli öğrenciler karşısında yeterli donanımına sahip olmamaları da dersin anlaşılamamasının dolayısıyla sevilememesinin temel sebeplerinden biri olduğu görülmüştür. Bu bağlamda öğretmenin;

a. İşaret dili bilmemesi,

b. Konuyu sadece tahtaya yazarak işlemesi,

c. Engelli öğrencilere yönelik yöntem ve teknikler konusunda yetkin olmaması vb. nedenlere bağlı olarak öğrencilerin dersten kopmasına sebep olabilmektedir.¹⁸⁷

4.1.2. DKAB Dersine Yönelik Karşılaşılan Problemler

Öğrencilerin % 92,8'i (26 kişi) DKAB dersini sevdiğini, % 3,5'i (1 kişi) DKAB dersini biraz sevdiğini, % 3,5'i (1 kişi) ise DKAB dersini hiç sevmediğini belirtmiştir. DKAB dersini sevmediğini ve biraz sevdiğini ifade eden iki öğrencinin derse karşı olumsuz tutumlarının temel gerekçesi sorgulandığında, işitme engelli öğrencilerin

¹⁸⁴ "Edebiyat dersinde zorlanıyorum. Kelimeleri biraz anlıyorum. Matematik öğretmeni işaret dili bilmiyor." (Öğrenci, S., 24)

¹⁸⁵ "Hepsini seviyorum. Tarih dersinde zorlanıyorum. Çok yazılar var kafam almıyor anlamıyorum." (Öğrenci, S., 27)

¹⁸⁶ "Tarih dersini sevmiyorum, zor. Çok yazı var çok karışık anlamıyorum." (Öğrenci, S., 28)

¹⁸⁷ "Kimya, matematik, fizik, biyoloji derslerinde zorlanıyorum. Fizik ve matematik dersini hiç sevmiyorum. Fizik dersini anlamıyorum, hoca susun oturun tahtayı yazın diyor. İşaret dili bilmiyor. Bize susun deyip oturuyor." (Öğrenci, K., 19)

konuları anlamamaları ve öğretmenin dersi anlatamaması şeklinde tespit edilmiştir.¹⁸⁸ Diğer dersler için geçerli olan ders kitabı müfredatının normal eğitim ve öğretim yapan liselerle aynı olması ve öğretmenin işaret dili bilmemesi DKAB dersi için de tespit edilen problemler arasındadır. Bunlarla beraber DKAB dersinde karşılaşılan diğer problemler şu şekilde belirlenmiştir:

1. Mülakatlar esnasında öğrencilerin yaklaşık 3/5'ü DKAB konularını anladıklarını ifade etmişlerdir (% 57,1). Ancak Samsun DKAB öğretmeni, öğrencilerin konuları anladıklarını söyleseler de aslında anlamadıklarını düşünmektedir. DKAB dersinin konularının büyük bölümünü soyut konuların oluşturması, öğrencilerin konuları anlamasını zorlaştırmaktadır. Nitekim DKAB dersinde zorlandıkları soyut kavramlar melek, Allah, cennet-cehennem şeklinde sıralanmaktadır.¹⁸⁹

2. Dini kavramlar ile günlük yaşantı için kullanılan kavramların işaretinin aynı olması öğrencilerin kavramları karıştırmalarına sebep olmaktadır. Mülakat esnasında bazı öğrenciler kelebek ile meleğin işaretinin aynı olmasından dolayı soruyu yanlış anlayabilmektedirler.¹⁹⁰

3. Öğrencilerin % 67,8'i (19 kişi) DKAB ders saati sayısını yeterli bulmakla birlikte ¼'ü DKAB ders saatinin daha fazla olmasını istemektedirler (% 25).¹⁹¹ Öğrencilerin DKAB dersi ile ilgili sorulara verdikleri cevaplar analiz edildiğinde ders saatinin niceliğinden önce dersin niteliğinde düzenlemeler yapılması gerektiği görülmüştür.¹⁹² Nitekim öğrencilerin DKAB dersiyle ilgili konuları internette araştırma durumları sorulduğunda bazı öğrenciler derste anlamadıkları zaman internetten baktıklarını belirtmişlerdir. Bu durum bize DKAB dersinin öğrenciler için yeterli

¹⁸⁸ “Konuları anlamıyorum. Öğretmen tahtaya yazıp gidiyor.” (Öğrenci, K., 16), “Bazen anlıyorum. Bazen anlamıyorum.” (Öğrenci, S., 28)

¹⁸⁹ “Melekleri anlamıyorum, görmüyorum.” (Öğrenci, İ., 6), “Biraz (anlıyorum). Meleklerin kanatları var ama görür müyüz göremez miyiz bilmiyorum.” (Öğrenci, S., 24)

¹⁹⁰ “Evet. Meleklerin kanatları var, görebiliyoruz. Uçuyor. (Kelebekle, meleği karıştırabiliyor, melek yazdık) Görmedim, bilmiyorum. Şeytan kötü.” (Öğrenci, İ., 8)

¹⁹¹ “Melek kadın ama erkek de olabilir bilmiyorum. Özgecan aslan melek oldu.” (Öğrenci, İ., 9)

“Melekleri anlamıyorum, görmüyorum.” (Öğrenci, İ., 6),

¹⁹² “(Konular)Kolay. Derste bir şey yapmadığımız için kolay oluyor.” (Öğrenci, K., 17),

“Konuları anlamıyorum. Öğretmen tahtaya yazıp gidiyor.” (Öğrenci, K., 16)

gelmediğini öğrencinin konuları anlamak için başka yerlere müracaat ettiğini göstermektedir.¹⁹³

4. Seçmeli Kur'an-ı Kerim dersinde öğrenciler zorlandıklarını,¹⁹⁴ Arap alfabesini öğrenseler de Kur'an okuyamadıklarını belirtmişlerdir.¹⁹⁵

4.1.3. DKAB Öğretmenlerine Yönelik Karşılaşılan Problemler

1. Öğrencilerin % 21,4'ü (6 kişi) DKAB öğretmenin işaret dili bilmediğini belirtmişlerdir. Bu durum öğrencinin dersi anlamamasına, soru sorduğunda öğretmenin soruyu anlayıp cevap verememesine sebep olmaktadır.¹⁹⁶ Öğrencilerin % 28,5'i (8 kişi) DKAB dersinde anlamadıkları konuyu DKAB öğretmenlerinin işaret dili bilmemesinden dolayı sormadıklarını¹⁹⁷ belirtmişlerdir.

2. DKAB öğretmenleri, 1/3'e yakın bir oranda işaret dili ile anlatım yöntemi kullanmaktadır (% 32,1). Öğretmenlerin bir kısmı, anlatım metoduna yer vermeksizin sadece tahtaya yazı yazarak ders işlediği gibi diğer bir kısmı da hem işaret diliyle anlatım metodunu hem de ders araç gereci olarak tahtayı aktif kullanmaktadır (% 25). Bazı öğretmenlerin konuyu tahtaya yazıp sınıfı boş bırakması öğrencilerin dersi anlamamalarına sebep olmaktadır.¹⁹⁸

4.1.4. Tespit Edilen Diğer Problemler

Yukarıda öğrencilerin DKAB dersine ilişkin verdikleri cevaplar üzerinden karşılaşılan problemler ele alınmıştır. Aşağıda ise öğrencilerle mülakatın yapıldığı süreçte öğrenciler, öğretmenler ve okul idaresiyle yapılan görüşmeler sonucunda gözlemlenen ve tespit edilen sorunlara yer verilmektedir. Söz konusu problemleri üç ana başlıkta toplamak mümkündür: Öğrencilerle ilgili tespit edilen problemler,

¹⁹³“Derste anlamadığım konular oluyor, arkadaşlarımla konuşur internetten bakarım bazen anlıyorum bazen anlamıyorum.” (Öğrenci, İ., 3)

¹⁹⁴“Kuran zor, okumak isterim ama anlamıyorum.” (Öğrenci, K., 11)

¹⁹⁵“Kur'an harflerini okudum, seviyorum, ama anlamıyorum. Elifbayı okudum bitti ama Kur'an'dan okuyamadım.” (Öğrenci, K., 17)

¹⁹⁶“Öğretmen işaret dilini az biliyor. Dersi hiç anlamıyorum.” (Öğrenci, K., 11), “Öğretmenin işaret dili yok. Ben soru sorunca anlamıyor.” (Öğrenci, K., 12)

¹⁹⁷“Yok sormam. Soruyorum hiç bilmiyor.” (Öğrenci, K., 10), “Yok sormuyorum öğretmen işaret dili bilmiyor.” (Öğrenci, K., 13)

¹⁹⁸“Hoca tahtaya yazıyor. Ben bakıp anlamaya çalışıyorum. Ama pek anlamıyorum.” (Öğrenci, K., 11), “Sınav kolay hoca serbest bırakıyor. Tahtaya yazıp gidiyor. Öğretmenin işaret dili yok anlatmıyor. Video izletse iyi olur. Öğretmen kendin video açabilirsin diyor.” (Öğrenci, K., 16)

öğretmenlerle ilgili tespit edilen problemler, okul dışında din eğitimiyle ilgili tespit edilen problemler.

4.1.4.1. Öğrencilerle İlgili Tespit Edilen Problemler

1. **Öğrencilerin gelişim özelliklerinin aynı düzeyde olmaması:** İşitme kaybı olan öğrencide, duyan akranlarıyla kıyaslandığında kelimeyi kullanmayı öğrenme açısından gözle görülür bir farklılık mevcuttur ve bu öğrenme alanları zaman alabilmektedir. Bu sebeple kelime dağarcıkları ile kavram edinimleri akranlarına kıyasla daha yavaş ilerlemekte ve konuşma anlaşılabilirliği düşük olabilmektedir.¹⁹⁹ Öğrencilerin duyan akranlarıyla aralarında farklılık olmakla beraber işitme engelli öğrenciler de kendi aralarında mukayese edildiğinde “İşitme kaybının gelişim alanları üzerindeki etkisi, işitme kaybının derecesine göre artış göstermektedir”²⁰⁰. İşitme engelli bireyler farklı duyma aralıklarına sahip olabilmekte ya da hiç duymayabilmektedirler. Diğer bir ifadeyle işitme kaybının derecesi öğrencinin eğitim öğretim süreçlerini negatif yönde etkilemektedir.

2. **İşitme cihazı temini ve kullanımı:** İşitme cihazı öğrencilerin duymalarını kolaylaştırıcı bir araç olmasına rağmen kullanımı ve edinimi noktasında üç sorunla karşılaşılmaktadır.

a. İşitme cihazının pahalı olmasından dolayı temin edilmesi için maddi imkana sahip olunması gerekliliğidir.²⁰¹

b. İşitme cihazı kullanan öğrenciler baş ağrısından şikayet edebilmektedirler. Bunun nedeni ses düzeyinin ayarlanma niteliğinin olmamasına bağlı olarak cihazın, uzaktaki ses ile yakındaki ses frekansı arasında hassasiyet göstermemesi diğer bir ifadeyle her iki sesi de (uzak ve yakın) aynı şiddetle kulağa/kulaklara taşımasıdır.²⁰²

c. Cihaz kullanmayan öğrencilerin dil kavram ediniminin oluşması için işitsel girdinin sağlanamamasıdır. Nitekim işitme engelli bireylerin dil-kavram gelişiminde problem yaşamalarındaki en temel husus işitsel girdinin az olmasıdır. Bu noktadaki

¹⁹⁹Sevinç, Aslan, Özkan, *İşitme Engelliler İçin Öğretmen Kılavuz Kitabı*, 6.

²⁰⁰Sevinç, Aslan, Özkan, *İşitme Engelliler İçin Öğretmen Kılavuz Kitabı*, 5.

²⁰¹“Duyabiliyor ve konuşabiliyorum. Bir kulağımda cihaz var. Pahalı olduğundan ikinciye alamadım. Uzağı duyamıyorum maalesef. İlkokulda işaret dilini öğrendim. Doğdum hatırlamıyorum küçükken konuşamıyordum şimdi konuşabiliyorum. Tam değil ama normal.” (Öğrenci, İ., 9)

²⁰²“İki kulağım için cihaz var ama şimdi takmıyorum. Sevmiyorum takmayı, sesler geliyor, ağrı yapıyor.” (Öğrenci, İ., 5)

yetersizlik bilişsel gelişimi olumsuz etkilemektedir. Sonuç olarak öğrencilerin cihaz kullanmaması ve cihaz alacak maddi imkânı sahip olamamaları hem gelişim alanlarını negatif yönde etkilemekte hem de akademik başarılarını engellemektedir.²⁰³

3. **İşaret dilinin kullanımı:** Öğrencilere işaret dilinin öğretimi, öğrenilen dilin bölgelere göre farklılık arz etmesi, işaret dilinin geç öğrenilmesi ve EBA derslerinin işaret diliyle anlatılmamasına dair bazı sorunlar tespit edilmiştir.

a. İşitme engelli öğrencilerin kendilerini ifade edecek yeterli düzeyde Türk işaret dilini bilmedikleri görülmüştür. Mülakat esnasında bazı kelime ve kavramlar öğrenciler tarafından anlaşılamamış buna bağlı olarak bazı sorular *normal* kelimesi kullanılarak kaçamak cevaplandırılmıştır.²⁰⁴

b. Bulundukları ilde öğrendikleri işaret dili ile okulda kullanılan işaret dili farklılık gösterebilmektedir. Buna bağlı olarak öğretmenlerin kullandığı işaret dilini anlamakta güçlük çekmektedirler.

c. Kaynaştırma sınıflarında eğitim almış, işaret dili bilmeyen öğrenciler için Özel Eğitim Meslek Liselerinde işaret dili dersinin olmaması bu öğrencilerin derslerde zorlanmalarına sebep olmaktadır. Mülakat esnasında görülmüştür ki öğrencilerin % 28,5'i (8 kişi) ortaokul veya lisede işaret dilini öğrenebilmişlerdir²⁰⁵. İşaret dili dersi sadece ilkokul müfredatında yer almaktadır. Öğrenciler ilkokul sürecinden sonra işaret dili öğrenmek durumunda kaldıklarında okulda öğretmenlerinden ve arkadaşlarından yardım alarak öğrenmektedirler. Bu durum da bazı öğrenciler işaret dilini öğrenene kadar dersleri anlamakta zorlanmaktadır.

d. Öğrencilere EBA'dan dersleri dinleme imkânı sunulmakla beraber işaret dili ile ders izleme seçeneğinin olmaması akranları gibi okul derslerinde EBA'dan yardım alamamalarına sebep olmaktadır. 2020-2021 Eğitim öğretim döneminde dersler çevrimiçi yapılmaktaydı, öğrenciler dersleri EBA üzerinden ve Zoom üzerinden takip etmekteydiler. Özel Eğitim Meslek Lisesi öğrencileri için EBA'da işaret dili tercümanının olmaması dersleri daha geriden takip etmelerine neden olmakta ve akranlarına kıyasla derslerde geri kalmalarına sebep olmaktadır. Nitekim yapılan bir araştırmada "Salgın öncesi yüz yüze eğitim ile salgın sonrası uzaktan eğitim arasında

²⁰³Başkonak, *Türkiye'de işitme Engellilerin Din Eğitimi*, 53.

²⁰⁴"Dini konuları konuşmaktan hoşlanır mısınız?" sorusu sorulduğunda öğrencilerin % 14,2'si (4 kişi) sadece "Normal" cevabını vermiştir.

²⁰⁵"Liseye başlayınca işaret dili öğrendim. Liseden önce bilmiyordum. İlkokulda arkadaşlarım işaret dili bilmiyordu. Lisede arkadaşlarımdan öğrendim." (Öğrenci, İ., 3)

%25 oranında öğrenci değişimi gözlemlenmiştir. Teknolojik imkanların ve becerilerin yetersizliği, işaret dili ile iletişimden kaynaklanan etkileşim eksikliği öğrencilerin uzaktan eğitimi tercih etmesine neden olduğu tespit edilmiştir.²⁰⁶

4. **Özel Eğitim Meslek Liselerinin her ilde bulunmaması:** Öğrenciler her ilde Özel Eğitim Meslek Liselerinin bulunmamasından dolayı farklı illere gitmek zorunda kalmaktadırlar. Bulundukları illerde kullanılan işaret diliyle okul için gidilen yerlerde kullanılan işaret dilinde farklılıkların olması ve ailelerinden ayrılmaları gibi sebepler öğrencilerin okula ve derslere uyum sürecini zorlaştırmaktadır.

5. **Zaman kavramının net olarak anlaşılamaması:** Öğrencilerin bir kısmının gelecek zaman kavramını tam olarak anlayamadıkları görülmüştür. Somutlaştırılan sorular her ne kadar “örnek veriyoruz, mesela düşün, hayal et” dense de çoğu öğrencinin geleceğe dair soruları anlamlandırmada sorun yaşadıkları tespit edilmiştir.²⁰⁷

4.1.4.2. Öğretmenlerle İlgili Tespit Edilen Problemler

1. Özel Eğitim Meslek Liselerine ataması yapılan öğretmenlerin işaret dili bilip bilmedikleri dikkate alınmamaktadır. Bu durum öğretmenin öğrencilerle sağlıklı iletişim kurabilmesinde en büyük engel olarak belirlenmiştir.²⁰⁸ Bu noktada öğretmenlerin işaret dili öğrenmeleri kendi tercihlerine bırakıldığından bazıları, özellikle emekliye ayrılmayı düşünenlerin bu beceriyi kazanmada isteksiz davrandıkları görülmüştür.

2. Özel Eğitim Meslek Liselerinde birçok öğretmen, dersi işaret dili ile anlatarak ve tahtayı kullanarak işlemektedirler. Öğretmenlerin bu yöntemler dışında farklı metotlar geliştirmemeleri derslerin verimliliğini düşürmektedir. Diğer bir husus ise öğrenciler işitme engelli olduğu için zaten duymuyorlar şeklinde düşünen öğretmenlerin, sözel dili kullanmadan sadece işaret dili ile dersi anlatmalarındır. Bu durum işitme cihazı kullanarak biraz duyabilen öğrencilerde işitsel girdinin az olmasına ve bilişsel gelişimlerinin olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır.

²⁰⁶Mustafa Başkonak, “Covid-19 Salgın Sürecinde”, 112.

²⁰⁷Öğrencilere “Hasta olunca Allah’ın sana yardım edeceğini düşünür müsün?” sorusu sorulduğunda üç öğrenci “Anlamadım.” (Öğrenci, İ., 6, S., 21,23) yanıtı vermiştir. Soru tekrar değiştirilerek “Mesela düşün, önceden hasta oldun, Allah sana yardım etti mi?” şeklinde sorulmuş ancak aynı cevaplar alınmıştır.

²⁰⁸Kayseri’deki okul müdürü “MEB öğretmen atamalarında Özel Eğitim Meslek liseleri için atma yapılacak öğretmenin işaret dili bilip bilmediğine bakılmadan diğer lise atamaları ile aynı işlemler uygulanmaktadır. Öğretmen okula geldiğinde işitme engelli öğrencilerle karşılaştığında, öğrencilerle iletişime geçebilmek, dersi anlatabilmek için işaret dili öğrenmek zorunda kalmaktadırlar. Ancak yönetmelikte böyle bir zorunluluk bulunmadığından her öğretmen kendini geliştirmeyebilmektedir.” şeklinde ifade etmiştir.

4.1.4.3. Okul Dışında Din Eğitimiyle İlgili Tespit Edilen Problemler

1. Dini konularda kendini geliştirmek isteyen öğrenciler, camideki din görevlisinin işaret dili bilmemesinden dolayı din görevlisinden yardım alamadıklarını belirtmişlerdir.²⁰⁹

2. Okul dışında dini konularda bilgi edinmek isteyen öğrencilerin çoğunun internete başvurdukları görülmüştür. Ancak internetten araştıran öğrenciler bilgilerin doğruluğundan emin olamadıklarını belirtmişlerdir.²¹⁰ Öğrencilerin;

- a. İnternet portallarından doğru bilgi edinebilme noktasında şüphe taşımaları,
- b. Doğru bilgi edinebilecekleri sitelerden haberdar edilmemeleri,
- c. Portalların, işitme engellilere uygun şekilde tasarlanmaması gibi bir dizi sorun çözüme kavuşmayı beklemektedir.

Ayrıca öğrenciler Facebook ve Instagram gibi sosyal medyayı aktif kullandıklarını ancak buralarda da doğru bilgi edinme noktasında şüpheler taşıdıklarını belirtmişlerdir.²¹¹

3. Özel Eğitim Meslek Liselerinde DKAB derslerinde karşılaşılan problemlerin tespit edilmesini amaçlayan yeterli sayıda akademik çalışma bulunmamaktadır.

4.2. Problemlerin Çözümüne Yönelik Öneriler

Yukarıda tespit edilen problemlere yönelik olarak çözüm önerilerimiz dört ana başlık altında toplanabilmektedir. Bunlar: 1. Derslerin işlenişini engelleyen problemlere yönelik öneriler, 2. DKAB dersinde karşılaşılan problemlere yönelik öneriler, 3. DKAB öğretmenleri ile ilgili karşılaşılan problemlere yönelik öneriler, 4. Tespit edilen diğer problemlere yönelik öneriler.

²⁰⁹“İnternete bakmam veya imama sormam. Küçükken camiye gittim ama imam beni gönderdi işitme engellilere yok dedi.” (Öğrenci, K., 11), “Camiye çok gittim, namaz kıldım, dua ettim. Ama hiç hoca anlatmadı. Hoca kalabalıklara anlatıyor. İnternette bazen doğru bazen yalan var ikisi karışıyor. Aileme ya da öğretmenime sorarım. Yani dini en çok ailemden ya da öğretmenimden öğrenirim.” (Öğrenci, İ., 2)

²¹⁰“İnternette bakıyorum. Bazen Youtube'den bakıyorum doğru mu yanlış mı bilmiyorum.” (Öğrenci, S., 22)

²¹¹“Evet internetten bakarım, okurum. Facebook da kız grubu var orada peygamberimiz, oruç, kuran öğretiliyor.” (Öğrenci, K., 19), “Kurs yok. Cami hocası yok. İnternette bakıyorum, Instagram'dan bakıyorum. Instagram'dan çok baktığım yer var ama adlarını hatırlamıyorum. Youtube'dan izlemiyorum.” (Öğrenci, İ., 1),

4.2.1. Derslerin İşlenişini Engelleyen Problemlere Yönelik Öneriler

1. Öğretmenin işaret dili eğitimi alması hususunda gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Öğretmen adaylarının atamaları veya nakil öğretmenlerin tayinleri yapılmadan Özel Eğitim Meslek Liseleri için işaret dili bilme zorunluluğu getirilmeli ya da bu okullarda görev yapacak öğretmenlerin işaret dili eğitimini aldıktan sonra derslere girmeleri sağlanmalıdır.

2. Özel Eğitim Meslek Liseleri için oluşturulan müfredat, işitme engelli öğrencilerin bilişsel seviyelerine uygun şekilde tekrardan hazırlanmalıdır.

3. Özel Eğitim Meslek Liseleri için hazırlanan kitaplardaki konular öğrencilerin anlayacakları şekilde, basit kelimelerle, kısa cümlelerden oluşan ve resimlerle desteklenerek hazırlanmalıdır. İşitme engelli bireylerin kelime dağarcıkları akranlarına kıyasla daha yavaş oluşmaktadır. Bununla birlikte işitme kaybı olan çocuk konuşulanları anlamada da birtakım güçlükler yaşayabilmektedir. Bu durumdaki çocuk, işittiği kelimeleri anlamlandırma, kelimeleri bir araya getirip çözümleme yaparak sonuca bağlamada zorlanabilmektedir. Bu çocuklar, soyut kelimeleri somut anlam taşıyanlara göre daha zor öğrenmektedirler. Aynı zamanda işitme kayıplı çocuklar, yazı yazarken kelimeleri atlayabilmekte veya sözcükleri yazarken yazım hataları yapabilmektedirler. Ayrıca çoğunlukla sözcüklerdeki ekleri kullanmakta zorluk çekeabilmekte, kısa ve basit cümleler kullanmayı tercih etmektedirler.²¹² Konular ders kitaplarına aktarılırken işitme engelli öğrencilerin belirtilen özellikleri dikkate alınarak içerik oluşturulmalıdır.

4. Öğretmenlerin işitme engelli öğrencilere ders anlatımı hususunda gerekli donanıma sahip olabilmesi için alanında uzman eğitimciler ve akademisyenlerin katkılarıyla yöntemler, teknikler ve projeler geliştirilmelidir. Geliştirilen bu yöntemler MEB tarafından Özel Eğitim Meslek Liselerindeki eğitimcilere hizmet içi eğitim seminerleri ile aktarılmalıdır.

4.2.2. DKAB Dersinde Karşılaşılan Problemlere Yönelik Öneriler

1. DKAB ders kitabı konuları tekrar düzenleme yapılarak dini kavramların anlatımı somutlaştırılmalı, sadeleştirilmeli ve resimlerle desteklenmelidir. Mülakat

²¹²Sevinç, Aslan, Özkan, *İşitme Engelliler İçin Öğretmen Kılavuz Kitabı*, 6.

esnasında DKAB öğretmenlerinin belirttiği gibi öğrenciler ortaöğretim basamağında olsalar da bilişsel gelişimleri ilkökul düzeyinde kalabilmektedir. İşitme engelli öğrencilere yönelik müfredat hazırlanırken bu husus dikkate alınmalıdır. Söz konusu problemin çözümünde MEB ve DİB ortak çalışma yürütebilirler, dini kavramların işitme engelli bireylerce daha rahat anlaşılmasını sağlayacak yöntem ve teknikler geliştirebilirler.

2. Dini kavramları sembolize eden işaretler belirlenirken günlük yaşantıda kullanılan kavramlarla karıştırılmaması için söz konusu kavramlara işaret eden sembollerin aynı olmamasına dikkat edilmelidir. Dini kavramların diğer kavramlarla aralarında farklılık olması için işaretin öncesinde veya sonrasında ayırt edici işaretler koyulabilir ya da daha farklı işaretler hazırlanabilir. Türk işaret dili dini kavramlar sözlüğü güncellenmeli ve noksanlıkları giderilmelidir. MEB, Diyanet İşleri Başkanlığı'na hazırlanan bu eserin noksanlıklarını giderme noktasında ortak çalışmalar yürütülebilir ve DKAB öğretmenlerinin hizmetine sunabilir.

3. DKAB derslerinin niteliğinin artırılması adına MEB ve DİB işitme engelli bireylerin din eğitimi hususunda tecrübeli eğitimcilerin bir araya getirildiği bir çalıştay düzenlenebilir. Çalıştayda din eğitimi hususunda derslerin verimliliğini artırma adına öneriler toplanabilir.

4. Öğrencilerin seçmeli Kur'an-ı Kerim dersi için Kur'an öğretimini kolaylaştırıcı yöntemler noktasında DİB'in işitme engelli öğrencilere Kur'an öğreten tecrübeli eğitimcilerinden yardım alınarak ortak bir çalıştay düzenlenebilir. Bu yöntemlerin anlatıldığı, işaret diliyle Kur'an öğretiminin gösterildiği videoların sayıları artırılarak bu amaçla internet portalı hazırlanabilir.

4.2.3. DKAB Öğretmenleri ile İlgili Karşılaşılan Problemlere Yönelik Öneriler

İlahiyat Fakülteleri müfredatına işaret dili veya işitme engelli bireyleri tanıma adına Özel Eğitimle ilgili seçmeli dersler eklenebilir. Bununla birlikte İlahiyat Fakültelerinde engelli bireylerin konuşmacı olarak katıldığı konferanslar düzenlenerek öğrencilerin daha sağlıklı olması ve kendilerini geliştirmeleri teşvik edilebilir.

4.2.4. Tespit Edilen Diğer Problemlere Yönelik Çözüm Önerileri

1. İşitme engelli bireylerde işitme kaybının derecesindeki artışa göre gelişim alanları etkilenmektedir. İşitme kaybını en az düzeye indirebilmek için erken teşhis ve tedavi çok önemlidir. Nitekim bazı aileler çocuğundaki engeli geç fark edebilmekte, çocuğundaki engeli kabul etmediğinde tedaviyi geciktirebilmektedirler. Bunların önüne geçmek adına erken teşhis ve tedavi noktasında okul, STK'lar veya diğer kamu kurumlarınca konferanslar düzenlenerek aileler bilinçlendirilmelidir.

2. Yukarıda belirlenen problemlere değinilirken işitme engelli öğrencilerin işitme cihazları noktasında üç problem belirlenmişti. Bunlar hatırlanacağı üzere; işitme cihazının temini için maddi imkâna sahip olunmaması, cihazın baş ağrısına sebep olmasına bağlı olarak yeteri kadar kullanılmaması ve cihaza sahip olmayan ya da olup kullanmayan öğrencilerde işitsel girdinin az olmasına bağlı olarak dil kavram gelişiminin sağlanamaması idi. Bahsi geçen problemlerin çözümüne yönelik:

2.1. İşitme cihazının edinimi noktasında devletin maddi durumu iyi olmayan ailelere desteklerini arttırması gerekmektedir.

2.2. İşitme cihazının sebep olduğu baş ağrısı gibi sağlık problemlerini giderebilmek için Ar-Ge çalışmaları yürütülmeli, bu alandaki projeler desteklenmeli, yurtdışı kaynaklı cihazlar yerine yerli ve milli, hassas ve kaliteli cihazların üretilmesi teşvik edilmelidir. Böylece işitme cihazı daha ucuza temin edilerek öğrencilerin cihaza ücretsiz ulaşma imkânı tanınmalıdır.

2.3. Cihazların neden olduğu sağlık sorunları çözüme kavuşturulana kadar hiç olmazsa eğitim öğretim sürecinde öğrencilerin işitme cihazlarını takmaları teşvik edilmeli böylece dil kavram gelişimleri açısından geri kalmaları engellenmelidir.

3. Türk işaret dilindeki kavramları tanıma, kelime dağarcıklarını arttırma adına işitme engelli öğrencilerin kullanabileceği internet portalları ve sosyal medya uygulamaları oluşturulabilir. Bununla birlikte işitme engelli öğrencilerin bilişsel seviyelerine uygun kitaplar hazırlanmalı ve kitap okuması teşvik edilmelidir.

4. Farklı işaret dili kullanan/öğrenen öğrenciler, eğitim amacıyla aynı okul ve sınıfta bir araya geldiklerinde ciddi iletişim problemi yaşanmaktadır. Bu sorunun

çözümüne yönelik olarak ülke çapında geçerli olacak ortak bir işaret dili geliştirilmeli, kavramlar ve kelimeler tüm okullarda aynı şekilde kullanılmalıdır.

5. Kaynaştırma sınıflarında eğitim alıp sonra işitme engelli okullarına geçiş yapan öğrenciler için ya okul başlamadan halk eğitim merkezlerine yönlendirilmeli ya da eğitim öğretim dönemi başladıysa öğrencilere işaret dilini öğrenebileceği seçmeli ders alma imkânı tanınmalıdır. Bunun için halk eğitim merkezlerindeki işaret dili öğretmenleri okullara gelip bu dilin eğitimini verebilirler.

6. EBA ders içeriklerinde işaret dili tercümanı kullanılmalıdır ya da dersler, işaret dili bilen öğretmenler tarafından sunumları yapılmalıdır. Bu süreç oluşturulana kadar da alt yazı seçeneği koyularak öğrencilerin EBA'dan faydalanmaları sağlanmalıdır.

7. Hiç duymayan öğrenciler ile biraz duyabilen öğrenciler için ayrı sınıflar oluşturulmalıdır. Ayrıca biyolojik ve bilişsel yapılarına uygun öğretim yöntemlerinin keşfi ve uygulanması azami verimin alınmasına katkı sağlayacaktır.

8. Biraz duyabilen öğrenciler için derste hem işaret dili hem sözel yöntem bir arada kullanılmalıdır.

9. Özel Eğitim Meslek Liselerinde branş derslikleri oluşturulmalıdır. DKAB dersi için hazırlanacak derslikte öğrencilerin konuları görsel açıdan izleyebilecekleri her türlü materyal bulundurulmalıdır.

10. Okul dışında dini konularda yardım almak isteyen öğrenciler için DİB tarafından işaret dili bilen din görevlilerinin sayıları artırılmalıdır. İşaret dili bilen bu din insanlarının, işitme engelli bireylerle iletişim kurabilecekleri mekanlar oluşturulmalıdır.

11. Öğrencilerin internetten yanlış bilgi edinmemeleri için güvenilir internet portalları hazırlanmalı, sosyal medya içerikleri üretilmeli ve siteler arttırılmalıdır. Öğretmenler, öğrencilerini bu sitelerden haberdar etmeli, mümkün olduğunca onlara rehberlik yapmalıdırlar.

12. Özel Eğitim Meslek Liselerindeki din eğitimi ve öğretimi konusunda akademik çalışmaların yapılması teşvik edilmelidir. Bu noktada ileri araştırmalar için öneriler:

1. İşitme engelli çocukların ve ailelerinin engeli aşma konusunda din eğitiminin rolü

2. Yaygın eğitim verilen kurumlarda işitme engelli bireylerin din eğitimi konusunda yaşadıkları problemler

3. Yurt dışında işitme engellilerin din eğitiminde kullanılan yöntem ve teknikler (in ülkemize uyarlanması)

4. 4-6 yaş döneminde işitme engelli çocukların din eğitiminde kullanılacak yöntem ve teknikler

Daha önceden yapılan lisansüstü çalışmalarda belirlenen problemlere yönelik önerilen çözümler tarafımızdan incelenmiş ve anlamlı bulunmuştur. Bu bağlamda;

a. İşitme engelli öğrencilerin ailelerinin din eğitimine katkısını arttırmak amacıyla DKAB öğretmenleri tarafından ailelere seminer, toplantı, etkinlikler organize edilmelidir. Ailelere, din eğitimin işitme engelli öğrencilere yaşayarak örnek olacaklarını anlatılmalıdır.²¹³

b. İşitme engelli öğrencilerin eğitimi için öğretmenlerin uygulayabileceği bireyselleştirilmiş eğitim planını hazırlama ve uygulama noktasında çalışmalar yürütülmelidir.²¹⁴

c. Öğretmenlerin branşlarına göre üniversitelerde işitme engelli bölümleri açılabilir. Türkiye’deki bazı bölgelerde “İşitme Engelli DKAB Öğretmenliği” bölümleri açılarak buradan mezun olan kişilerin ataması işitme engelli ilkokullarına, ortaokullarına ve Özel Eğitim Meslek Liselerine gerçekleştirilebilir. İlahiyat Fakültelerinde öğrencilere verilen formasyon eğitiminde işitme engelli öğrencilerle karşılaşabilecekleri anlatılmalıdır. Ayrıca Özel Eğitim ve işitme engellilerle ilgili dersler Üniversite müfredatına eklenebilir.²¹⁵

d. Kız öğrencilere dini konularda yardımcı olunması için işitme engelli okullarına en az bir bayan DKAB öğretmeni atanmalıdır.²¹⁶

e. İşitme engelli öğrencilerin materyal ihtiyacını karşılamak için EBA’da DKAB öğretmenlerinin hazırladıkları içerikler paylaşılarak diğer DKAB öğretmenleri

²¹³Özkan “İşitme Engelliler Ortaokulları”, 106.

²¹⁴Özkan “İşitme Engelliler Ortaokulları”, 104.

²¹⁵Özkan “İşitme Engelliler Ortaokulları”, 100.

²¹⁶Başkonak, “Türkiye’deki Lise Mezunu İşitme Engelliler”, 178.

ve öğrencilerin erişimine sunulabilir. DKAB ve Özel Eğitim öğretmenleriyle birlikte bir komisyon oluşturularak materyal hazırlanmalıdır.²¹⁷

²¹⁷ Özkan “İşitme Engelliler Ortaokulları”, 105.

SONUÇ

İnsanoğlu hayatı boyunca bazen biyolojik bazen psikolojik bazen de sosyal problemlerle karşılaşmaktadır. Bu problemlerle başa çıkmak için olayları anlama, anlamlandırma ve çözüm arayışına girmektedir. Engellilik durumu da her bireyin başına gelebilecek bir durum olup bu süreçte destek ihtiyacı duyulmaktadır. Engelli bireyler hayatı anlamlandırıp engeli kabullenmeleri noktasında din eğitiminin sağlanması büyük önem arz etmektedir. Bu nokta da engellerini aşp normal bireylere yakın düzeyde hayatlarını idame ettirebilmeleri için eğitim imkanından maksimum verimin sağlanması gerekmektedir. Bunun gerçekleşmesi içinde toplum olarak zihinlerdeki engelin kaldırılıp duyarlı, empati kurabilen, bu engellerle bir gün yüz yüze gelebileceğinin farkında olan bireyler yetiştirilmelidir.

Araştırma kapsamında işitme engellilerin DKAB dersinden alacakları maksimum verimin önündeki engelleri tespit edebilmek için bazı Özel Eğitim Meslek Liselerindeki işitme engelli öğrenciler ile görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde katılımcıların bir kısmının cihazın pahalı olması veya kullanmak istemedikleri için cihazları olmadığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin çoğunun işitme cihazı olmasına rağmen cihazı olanların yarısının baş ağrısına sebep olduğu için cihazlarını kullanmadıkları tespit edilmiştir.

Araştırmanın hipotezleri değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlar tespit edilmiştir:

1. Öğrencilerin DKAB ders saati sayısını yeterli bulmadıkları hipotezi doğrulanamamıştır. Öğrenciler DKAB ders saatini yeterli bulmuşlardır.
2. Öğrencilerin din eğitimi ve öğretimi alırken materyal eksikliği yaşadıkları hipotezi doğrulanmıştır.
3. Öğrencilerin DKAB dersi haricinde okul dışında din eğitimi alamadıkları hipotezi doğrulanmıştır.
4. Öğrencilerin DKAB dersinde en çok somut konuları anladıkları ve sevdikleri konusunda hipotez doğrulanmıştır.
5. Öğrencilerin DKAB öğretmenleri ile iletişim kurmakta zorlandıkları hipotezi doğrulanamamıştır. Öğrenciler, DKAB öğretmenlerine rahatça soru sorabildiklerini belirtmişlerdir.

6. Karşılaşmış oldukları problemlerde Allah'tan yardım istemedikleri hipotezi doğrulanamamıştır. Öğrencilerin karşılaştıkları problemlerde Allah'tan yardım istedikleri tespit edilmiştir.

7. Öğrencilerin dini konularda kendilerini geliştirme konusunda isteksiz oldukları hipotezi doğrulanamamıştır. Öğrencilerin dini konularda kendilerini geliştirme noktasında istekli oldukları görülmüştür.

8. Dini ibadetlerini yerine getirme konusunda isteksiz oldukları hipotezi doğrulanamamıştır. Öğrencilerin dini ibadetleri yerine getirme konusunda istekli oldukları tespit edilmiştir.

9. DKAB dersinde anlamadıkları konular ile ilgili internetten araştırma yaparak yardım aldıkları hipotezi doğrulanmıştır.

10. Öğrencilerin dini konuları konuşmaktan rahatsızlık duymadığı hipotezi doğrulanmıştır.

DKAB dersinin anlaşılabilmesi ve buna bağlı sevilmemesinin temel nedenleri; öğretmenin işaret dilini yeterince bilmemesi, ders müfredatlarının engeli olmayan akranları ile aynı olması, ders kitaplarındaki konuların öğrenmeyi kolaylaştırıcı şekilde ele alınmaması ve öğretmenin işitme engelli öğrenciler karşısında yeterli donanıma sahip olmaması araştırmada ortaya çıkan bir sonuçtur.

Araştırmanın bir diğer sonucu işitme engelli öğrencilerin DKAB dersindeki soyut kavramları anlamakta zorluk çektikleri; melekleri görebildikleri, Allah'ın melek olduğu gibi bazı kavramları yanlış anladıkları tespit edilmiştir. Dini kavramlar ile günlük yaşantı için kullanılan kavramların işaretinin aynı olması kavramların karıştırılmasına neden olduğu tespit edilmiştir.

Öğrencilerin işitme kaybının farklı dönemlerde meydana gelmesi ve bilişsel seviyelerinin aynı olmaması sebebiyle kelime dağarcıkları ve kavram edinimleri farklılık göstermektedir. Sınıflarda bu şekilde farklılık gösteren öğrencilerin aynı sınıfta sınırlı eğitim yöntemleri kullanıldığı araştırmada elde edilen bir diğer sonuçtur.

Araştırmada elde edilen önemli bir sonuç da öğrencilerin EBA'da işaret dili ile ders izleme veya alt yazı ile dersi takip edebilme seçeneğinin olmaması, okul dersleri için EBA'dan yardım alamamalarına neden olmaktadır.

Bir başka araştırma sonucu da işitme engelli öğrencilerin ilkokulda işaret dili öğrenenler işaret dili dersi olarak okulda eğitim görmekte ancak kaynaştırma sınıflarında eğitim alıp sonradan işitme engelli ortaokul ve liselerine geçiş yapan öğrenciler için işaret dili dersinin olmadığı tespit edilmiştir. Bu durumda da öğrenci kendi çabasıyla arkadaşları ve öğretmenlerinin yardımıyla işaret dili öğrenmektedir.

Araştırmada ortaya çıkan bir başka sonuç ile öğrenciler okul dışında dini bilgiye ulaşmak istediklerinde işaret dili bilen din görevlisi bulmakta zorlanmakta, doğru bilgiye ulaşabilecekleri internet portallarının kısıtlı olması ve öğrenciler bilgilendirilmedikleri için internette doğru bilgiye ulaşma noktasında şüphe yaşadıkları tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Açmaz, Sünva. Sarıgül, Kübra. Kişisel Görüşme, 20 Ekim 2021.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. “Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni”. Erişim Tarihi 28.05.2022,
https://www.aile.gov.tr/media/88684/eyhgm_istatistik_bulteni_temmuz2021.pdf
- Akbolat Abdurrahman, “I. Uluslararası Engellilik ve Din Sempozyumu Sonuç Bildirgesi” içinde *I. Uluslararası Engellilik ve Din Sempozyumu*, İstanbul: Mîzânü’l-Hak İslami İlimler Dergisi, 2016.
- Aral Neriman, Figen Gürsoy, *Özel Eğitim Gerektiren Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2007.
- Başkonak Mustafa. "Covid-19 Salgın Sürecinde İşitme Engellilere Yönelik Uzaktan Yaygın Din Eğitimi". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*. (2021): 112.
- Başkonak, Mustafa. "Din Eğitimi Açısında Engellilik". İçinde *İlahiyat Bilimleri Açısından Engellilik*, editör Mustafa Başkonak, Saadettin Özdemir. 226-227. Konya: Eğitim Yayınevi, 2020.
- Başkonak Mustafa, “Engelli Bireylerin Din Eğitiminde Motivasyon ve Verimlilik”. İçinde *Din Eğitiminde Motivasyon ve Verimlilik Sempozyumu*, Balıkesir: 2016.
- Başkonak Mustafa, *Türkiye’de İşitme Engellilerin Din Eğitimi*, Konya: Eğitim Yayınevi, 2019.
- Başkonak Mustafa, “İşitme Engelli Bireylerde Din Eğitimi”, içinde *Özel Eğitimde Din Eğitimi*, ed. Saadettin Özdemir, Mustafa Başkonak 206-229, Ankara: 2018.
- Başkonak, Mustafa. “Yeni Bir Eğitim Modeli Olarak İşitme Engelliler İçin İmam Hatip Okulları,” içinde *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları Uluslararası Sempozyum*, editör İlhan Erdem, İbrahim Aşlamacı, Recep Uçar, 91. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2017.
- BelginErol, G. Aydan Çağlar, *İşitme Engelli Çocuklara Okul Öncesi Eğitimde Yaklaşım Prensipleri*, Ankara: MEB Yayınları, 1996.
- Bilir Şule, Servet Bal, İsmihan Artan, “Anaokuluna Devam Eden 5-7 Yaş Grubundaki İleri Derecede İşitme Özürlü Çocukların İşitsel Algı Gelişimlerinin İncelenmesi”, *Çocuk / Sağlık Dergisi*, (1993).
- Bilici Ali Baz, *0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Cankuvvet Nurdan, Merve Çınar, “Erken Çocuklukta İşitme Cihazı Uygulamaları ve Ebeveynler”, *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, (2018).
- Çeliker Zehra Pınar, Pınar Ege, “İşitme Engelli Çocukların Konuşmalarının Anlaşılabilirliğini Etkileyen Faktörler”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, (2005).
- Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, Ankara: MEB Yayınları, 2014.
- Ekiz Durmuş, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Anı Yayınları, 2017.
- Engelliler Hakkında Kanun. “Engelli Tanımı”. Erişim Tarihi 16.02.2021.<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378-20130425.pdf>
- Etbaş Durmuş Ali, “Özürlü Çocukların Din Eğitimi”, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

- Genç G. Aydan, B. Berrin Ertürk, Erol Belgin, “Yenidoğan İşitme Taraması: Başlangıçtan Günümüze”, *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, (2005).
- Girgin M. Cem, “İşitme Engelli Çocukların Konuşma Edinimi Eğitiminde Dinleme Becerilerinin Önemi”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, (2006).
- Gök Gönül, Erbaş Dilek. “Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Görüşleri ve Önerileri”. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 3/1 (2011): 70-71.
- Gün Ayşegül, “İşitme Engelliler Okulunda Görev Yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Değerlendirmelerinin Işığında Güçlü ve Zayıf Yönleriyle DKAB Dersi”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2020).
- Gün Ayşegül, “İşitme Engelliler Orta Okulunda Okuyan Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutum ve Değerlendirmeleri: Amasya ve Samsun Örneği”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.2, (2015): 68.
- Gülüm Zeynep Nur, Kişisel Görüşme, 25 Ekim 2021.
- Gürses İbrahim, M. Akif Kılavuz, “Erikson’un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, (2011).
- İşitme Engelli Bireylerde Destek Eğitim Programı*, Ankara: MEB Yayınları, 2008.
- İnci Sena, Kişisel Görüşme, 09.10.2021.
- Karasu Teceli, “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretimi Sürecinde Engelliler”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Karoğlu Hilal, Perihan Ünüvar, “Okul Öncesi Dönem” Çocuklarının Gelişim Özellikleri ve Sosyal Beceri Düzeyleri”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 43, (2017), 234.
- Kaya Elif, “İşitme ve Görme Engellilere Yönelik Yaygın Din Eğitimi Veren Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri ve Beklentileri (İstanbul Müftülüğü Örneği)”, Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Klavuz M. Akif, “Yaşlılık Dönemi Din Eğitimi”. *İçinde Gelişim Basamaklarına Göre Din Eğitimi*, editör Mustafa Köylü, 193. Ankara: Nobel Yayınları, 2017.
- Koçak Nurcan, Özge Pınarcık, Büşra Ergin, “Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Bilişsel Gelişim Özellikleri ile Sosyal Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Konya Örneği)”, *Asya Öğretim Dergisi*, S. 1, (2015), 22.
- Koçyiğit Murat, “Ototoksit İlaçlar ve İç Kulağa Etkileri”, *İstanbul Kanuni Sultan Süleyman Tıp Dergisi*, S.9. , (2017): 91.
- Koçyiğit Murat, Taliye Cakabay, Safiye Giran Ortekin, Selin Üstün Bezin, “Koklear İmplant: Biyonik Kulak”, *ACU Sağlık Bilim Dergisi* (2018).
- “Koklear implant”, (20.10.2021), <https://www.medicana.com.tr/saglik-rehberi-detay/12689/koklear-implant#:~:text=sesleri%20algılaması%20sağlanabilir,Koklear%20İmplant%20Nedir%3F,elektriksel%20olarak%20uyarma%20prensibiyle%20çalışır.>
- “Konuşma Engelli Birey”, Erişim Tarihi 28.05.2022, https://www.aile.gov.tr/media/88684/eyhgm_istatistik_bulteni_temmuz2021.pdf

- Köylü Mustafa, Cemil Oruç, *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*, (Ankara: Nobel Yayınları,2017), 18.
- MEB. “İşitme Engelliler İlkokulları ve Ortaokulları Haftalık Ders Çizelgesi”, Erişim Tarihi 14.02.2021, https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_12/24163336_iYitme_engelliler_ilkokullarY_ve_ortaokullarY_haftalYk_ders_Yizelgeleri.pdf
- MEB. “ MEB Hayat Boyu Öğrenme Kurumları Yönetmeliği”. Erişim Tarihi 18.08.2022, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=24507&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- MEB. “MEB İşaret Dili Dersi”, Erişim Tarihi 02.02.2021, https://orgm.meb.gov.tr/www/turk-isaret-dili-dersi-1-sinif-ogretim-programi-yayimlandi/ic_erik/572
- MEB. “Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde İşitme Engelli”, Erişim Tarihi 16.02.2021, https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_06/24163215_ozel_eYitim_yon_etmeliYi_son_hali.pdf
- MEB. “MEB Örgün Eğitim İstatistikleri 2021-2022”. Erişim Tarihi 20.09.2022, https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_09/15142558_meb_istatistikleri_organ_egitim_2021_2022.pdf (20.09.2022).
- MEB. “Özel Eğitim”, Erişim Tarihi 10.01.2021, https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/65097/istatistik_bulteni_kasim2020.pdf
- MEB. “Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği”. Erişim Tarihi 16.02.2021, https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_06/24163215_ozel_eYitim_yonetmeliYi_son_hali.pdf
- “Ototoksit Madde”, Erişim Tarihi 10.01.2021, <http://blog.maxtone.com.tr/index.php/2015/06/26/ilac-deyip-gecmeyin-ototoksik-olabilir/>
- Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı*, Ankara: MEB Yayınları, 2006.
- Özdemir, Sadettin. “Engelli Bireylerin Manevi Rehabilitelerinde İletişimin Önemi”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 38 (2017): 156.
- Özkan Arkın, “İşitme Engelliler Ortaokullarında Görev Yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Karşılaştığı Problemler”,Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017
- Sağlık Bakanlığı. “İşitme Tarama Programı”. Erişim Tarihi 21.09.2021, <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/cocukergen-tp-liste/yenidoğan-işitme-taraması-programı.html>
- Sağlık Bakanlığı. “Yenidoğan Test Uygulama”, Erişim Tarihi 18.09.2021, https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/cocuk_ergen_db/dokumanlar/Referans_Merkez_Listesi.pdf
- Sarıkaya Bünyamin, Muhsine Börekçi, “İşitme Engelli Öğrencilerin Eğitiminde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Erzurum İli Örneği”, *Ekev Akademi Dergisi*, (2016).
- Sevinç Şebnem, Filiz Aslan, Burcu Özkan, *İşitme Engelliler İçin Öğretmen Kılavuz Kitabı*, Ankara MEB Yayınları, 2015.

- Suskind Dana, *Otuz Milyon Kelime*, Çeviren Esra Eret, Barış Satılmış, Ankara: Buzdağı Yayınları, 2018.
- Süleyman Eripek, *Özel Eğitim*, Eskişehir: Açık öğretim Üniversitesi, 2011.
- Taştekin Osman, *Kavram Atlası: Eğitim ve Din Eğitimi II*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2020
- Taştekin Osman, *Din Eğitiminin 200'ü*, Ankara: Otto Yayınları, 2017.
- Taştekin Osman, *Eğitim ve Din Eğitimi I*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2020.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı (EARGED), *Özel Eğitim Okullarında Özel Eğitim Hizmetleri Uygulamalarının Değerlendirilmesi (Görme, İşitme, Ortopedik ve Eğitilebilir Zihinsel Engelliler İlköğretim Okulları Örneği)*, Ankara: MEB Yayınları, 2010.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik Ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı*, Ankara: MEB Yayınları, 2006.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Dünya Engellilik Raporu*, Ankara: 2011.
- Timur Aylin İpek, “İşitme Engelli Bireylerde Dil Kullanımı ile Depresyon Arasındaki İlişkide Saldırganlık Eğiliminin Etkisi: Bir Yapısal Eşitlik Modellemesi Çalışması”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- Türk Dil Kurumu. “Engelli Sözlük Tanımı”. Erişim Tarihi 16.02.2021, <https://sozluk.gov.tr/>
- Ulutaş Ayşegül, Esra Demir Öztürk, Emriye Hilal Yayan, “Motor Gelişim Eğitim Programının 5-6 Yaş Çocukların Kaba ve İnce Motor Becerilerine Etkisinin İncelenmesi”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2017).
- Ulutaşdemir Nilgün, “Engelli Çocukların Eğitimi” *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, (2007).
- Yavuz Ertuğrul, Serdar Sağsözlü, “Yeni doğanda İşitme Taramasının İzlenmesi”, *İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Dergisi*, S. 6, (2018): 624.
- Yavuz Hatice, Gülen Baran, Müdriye Yıldız Bıçakçı, “İşitme Engelli ve İşitme Engeli Olmayan 9-17 Yaş Grubundaki Çocukların Sosyal Uyumlarının Karşılaştırılması”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, (2010).
- Yılmaz, Zafer. Kişisel Görüşme, 15 Ağustos 2021.
- Yıldırım Ali, Hasan Şimşek, *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2018.
- Yiğit Ayşegül, “Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* S:22, (2006).
- Yüce Mehmet, “İşitme Engelli Bireylerin Diyanet İşleri Başkanlığına Sunduğu Din Hizmetlerine Yönelik Görüşleri”, Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022

ETİK KURUL ONAYI

Bu çalışma için etik kurul onayı Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'nun (Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu) 18/12/2020 tarihli ve 11/18 sayılı kararı ile alınmıştır.

EKLER

EK 1. GÖRÜŞME SORULARI

Demografik Sorular

1. Katılımcıların cinsiyet durumları: Kadın-Erkek
2. **Tercüman:** Kaç yaşındasın?
3. **Tercüman:** Hangi ilde öğrenim görüyorsun?

Kayseri () Samsun () İzmir ()

İşitme Engellilik Durumuna İlişkin Sorular

4. **Tercüman:** Ne düzeyde duyabiliyor veya konuşabiliyorsun?
5. **Tercüman:** İşaret dili seviyen nedir?
() İyi () Orta () Kötü
6. **Tercüman:** İşaret dilini kullanmayı ne zaman öğrendin?
7. **Tercüman:** Konuştuğun da çevrendekiler seni anlayabiliyor mu?
() Evet () Hayır
8. **Tercüman:** Cihaz kullanıyor musun?

İşitme Engelli Öğrencilerin Tutum ve Davranışlarına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

1. **Tercüman:** Bu okulda eğitim görmekten memnun musun?
2. **Tercüman:** Okulda en zorlandığın ve sevmediğin ders hangisi? Neden?
3. **Tercüman:** Okulda en çok sevdiğin ders hangisi? Neden?
A. Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarını Gösteren Bulgular
4. **Tercüman:** Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini seviyor musun? Neden?
5. **Tercüman:** Sence Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders saati sayısı yeterli mi?
6. **Tercüman:** Sence tüm öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini alması gerekli midir? Neden?
7. **Tercüman:** Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde işlenen konuları anlayabiliyor musunuz?
8. **Tercüman:** Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde en çok sevdiğin konular hangileridir? Neden bu konuları seviyorsun?

9. Tercüman: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde en fazla anlamakta zorlandığın konular hangileri? Sence o konuları anlamakta neden zorluk çekiyorsun?

10. Tercüman: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde öğrenmiş olduğunuz konu ya da konular hakkında internetten araştırma yapmaktan hoşlanır mısın?

B. Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerine Yönelik Sorular

11. Tercüman: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeniniz işaret dili biliyor mu?

12. Tercüman: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni ders işleme tarzı hakkında ne düşünüyorsun? Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni dersi nasıl işlerse daha kalıcı olur?

13. Tercüman: Dersi anlamadığında öğretmeninize rahat bir şekilde tekrar sorar mısın?

14. Tercüman: Seçmeli dini dersler alıyor musunuz? Hz. Muhammed'in Hayatı, Kur'an-ı Kerim ve Temel Dini Bilgiler gibi.

Almıyorsan neden almıyorsun?

Alıyorsanız bu derslerden en çok hangisini seviyorsun, bunlardan zorlandığın konular var mı?

C. Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersindeki Kazanımları İle İlgili Sorular

15. Tercüman: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, senin mutlu, huzurlu olmanı sağlıyor mu?

16. Tercüman: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine girince daha sabırlı oluyor musun?

17. Tercüman: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi yardımsever olmanı sağlıyor mu? İnsanlara yardım eder misin?

18. Tercüman: Biri sana yardım edince sende ona yardım eder misin?

19. Tercüman: Hasta olduğunda Allah'a dua eder misin?

20. Tercüman: Hasta olunca Allah'ın sana yardım edeceğini düşünür müsün?

21. Tercüman: Dini konuları konuşmaktan hoşlanır mısın?

22. Tercüman: Dini konularda kendini geliştirmeyi düşünüyor musun? Cevabın evetse örnek verebilir misin?

23. Tercüman: Namaz kılar mısın?

24. Tercüman: Oruç tutar mısın?

25. Tercüman: Okul dışında dinî konularla ilgili bilgi ediniyor musun?

26. Tercüman: Sen düşün, okul bitti, mezun oldun, işe başladın patron dedi ki ibadetler yasak sen ne yaparsın: işe devam mı edersin yoksa işi bırakır mısın?(Çalıştığın zaman patronun ibadetlerini yapmana izin vermezse ne yaparsın?

27. Tercüman: Eklemek istediğin bir konu var mı?

EK 2. ÖZEL EĞİTİM OKULLARI

Özel Eğitim Anaokulları- İlkokulları-Ortaokulları ve Liseleri

Tablo 1.2: Milli Eğitim 2021-2022 Yılı Türkiye İşitme Engelli Eğitim Kurumu İstatistikleri

OKUL TÜRÜ	OKUL SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI	ÖĞRETME N SAYISI
Özel Eğitim Anaokulu (Devlet)	137	4.740	1.284
Özel Eğitim Anaokulu Toplamı	148	8.182	1.339
İlkokul (İşitme Engelliler)	32	673	237
Özel Eğitim İlkokul Toplamı	463	173.488	3.798
Ortaokul (İşitme Engelliler)	32	920	451
Özel Eğitim Ortaokul Toplamı	455	192.952	4.910
Özel Eğitim Meslek Lisesi (İşitme Engelliler)	20	1.045	485
Özel Eğitim Meslek Lisesi Toplamı	507	98.064	8.723
Özel Eğitim Ortaöğretim Toplamı			

Kaynak:

https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_09/15142558_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2021_2022.pdf

Özel Eğitim Liseleri

Tablo 1.3: Milli Eğitim 2021-2022 Yılı Türkiye Özel Eğitim Ortaöğretim İstatistik Verileri

OKUL TÜRÜ	OKUL SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI
Özel Eğitim Meslek Lisesi (Bedensel Engelliler)	1	62	32
Özel Eğitim Meslek Lisesi (İşitme Engelliler)	20	1.045	485
Özel Eğitim Uygulama Okulu (III. Kademe)	292	12.164	4.429
Özel Eğitim Meslek Okulu (Görme Engelliler III. Kademe)	2	36	15
Özel Eğitim Meslek Okulu (Zihinsel Engelliler III. Kademe)	187	13.363	3.730
Araştırma Geliştirme Eğitim ve Uygulama Merkezi Lisesi- Özel Yetenek	1	137	13
(Özel) Özel Eğitim Meslek Okulu (III. Kademe)	2	9	1
(Özel) Özel Eğitim Uygulama Okulu (III. Kademe)	2	8	18
Kaynaştırma Eğitimi (Ortaöğretim)	-	71.235	-

Kaynak:

https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_09/15142558_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2021_2022.pdf

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Zeynep Büşra ÖNEL	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölümü	İlahiyat
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Programı	
Makale ve Bildiriler (Varsa)	
1.	
2.	